

MEMOIRES



DR. ERNEST MAES

Met een warme groet aan hen die in dit boek hier en daar 'iets van ons tezamen' terug zullen vinden:

- mijn vrouw, mijn kinderen en de hunnen, mijn kleinkinderen en achterkleinkinderen;
- mijn bloedverwanten en vrienden;
- mijn ex-collega's;
- mijn vele ex-patiënten;
- de intussen oud geworden vrienden van mijn sprekende pop Janneke.

De foto op de voorzijde werd genomen door mijn vriend Walter Busschop bij de haard in de eeuwenoude museumhoeve 'De Nederhinne' (Anno 1610), Kapelstraat 82, 2520 Broechem, bewoond door de gastvrije heemkundige Herman Deridder.

LENTE 2002

Voorafgaande nota's:

Alle patiënten krijgen een schuilnaam. Met één uitzondering: Juffrouwke Verhoeven, zij zou ocharme elke verbanning naar de anonimiteit aangevoeld hebben als een miskenning van haar bellemansfunctie.

Voor woorden met een omstreden schrijfwijze (b.v. difterie, diphtherie, dyphtherie, dyphtherie) wordt de spelling van het Groene Boekje van 1995 gebruikt.

INHOUD

eerste deel: JEUGDJAREN

Geboortedorp Herenthout
Zuster Irma van de bewaarschool
Margritje, pourquoi pleurez-vous?
De zoete inval
Jet van de post
Vader Tissens
Kinderstuipen en magie
De genezingsmagie in de Oudheid

tweede deel: STUDENTENJAREN

In Leuven en Mont-sur-Meuse
Blitzkrieg .
Reningelst
Terug naar Mont-sur-Meuse
Eindexamen

derde deel: DOKTER IN DE HEIDE

Pèteke en de koe .
Een kou op de regels .
Langs Lommelse wegen .
Een verdere stap
Zandgrond, watering en Teuten
Toebaksjiekkes
Ziekenkassen
Echtelijke ruzie
Difterie .
Post hoc, ergo propter hoc
Tanden
Bevallingen
Rozelie .
Jefke en Mieke van 't godshuis
Krol Tanneman
Afscheid van mijn dorp in de heide
Lommel, zestig jaar later

vierde deel: DE MEMOIRES VAN JANNEKE

Mijn violon d'Ingres
Het eerste optreden
In Leuven
In Mont-sur-Meuse
Dramatisch afscheidsbanket in Leuven
In Lommel
Janneke, kleine star
Janneke en de medische wereld
Afscheid van Janneke

vijfde deel: ZWERFTOCHT IN DE FLEBOLOGIE

Specialisatie in de dermatologie
Dermatoloog in Lier
Londen
Juffrouwke Verhoeven
Raadplegingen
Operaties
De relatie met de collega's
De opkomst van de flebologie
Medisch afscheid

eerste deel:

JEUGDJAREN

GEBOORTEDORP HERENTHOUT

Toen de Duitse legers de 4de augustus 1914 België binnenvielen, hetgeen het begin was van de Eerste Wereldoorlog, was ik een foetus van vier maanden. Vele toegewijde vaders brachten vrouw en kinderen op de vlucht naar Holland, dat neutraal bleef. Ook mijn vader bracht zijn gezin in veiligheid: mijn zwangere moeder Henriette (geb. 1887), mijn oudste broer René (geb. 1911) en mijn zuster Julia (geb. 1913). Later heb ik de namen gehoord (en onthouden) van de Hollandse familie die ons gastvrijheid verleende: de familie Snellen-Donders van Helden-Panningen.

Waren de ballingschapsmaanden beslissend voor mijn foetale onrust in de schoot van mijn moeder? Het is gekend dat de stress van een zwangere vrouw (en de daarbij horende adrenaline-opstoten) zich afreageert op de vrucht. Bijvoorbeeld: als de moeder een kanonschot of een ontploffing hoort, schrikt zij; de kleine krijgt haar adrenaline toegespoeld via de navelstreng, met het gevolg dat hij mee schrikt en duchtig begint te sjotten. De moderne psychologen beweren dat de levensomstandigheden van een foetus, gekoppeld aan zijn genen, bepalend zijn voor zijn verdere evolutie. Dit weze dan een uitleg (en vooral een soort excuus) voor het feit dat ik gans mijn leven lang een rusteloze zwerver, een Peer Gynt ben gebleven.

Tegen Kerstmis kon mijn moeder het niet meer uithouden in Holland. Ze wilde terug naar Herenthout om te bevallen. Ik had haar graag het grote plezier gedaan, als kerstekindeke op de wereld te komen, maar onze hormonale wekker had vertraging. Ik ben dan slechts de vierde januari geboren, in het jaar onzes Heren 1915.

Hebt gij nog een missaal? Zie dan uw liturgische kalender eens na? Daar leest ge dat de vierde januari de octaafdag is van de Onnozele Kinderen. 'Nomen est omen' ('de naam is een voorteken'), dit moge dan andermaal de uitleg zijn en tevens het excuus waarom ik later op volwassen leeftijd ertoe gekomen ben allerhande onnozelheden uit te kramen via mijn buikspreekende pop Janneke Moeiallemanneke.

ZUSTER IRMA VAN DE BEWAARSCHOOL

Tegen de muren van onze klas hingen allerhande gekleurde platen uit de 'Gewijde Geschiedenis'. Hoe kon zuster Irma daarover vertellen! Ze mimeerde alle gebeurtenissen zo overtuigend dat het was alsof ze overal bij was geweest. Haar verhalen hebben grote invloed gehad op mijn jeugdige verbeelding.

Allereerst was er, op een paar meter naast mijn bank, de plaat met de engelbewaarder, een lieve maar toch enigszins

onbegrijpelijke figuur. Hij heette 'hij' en het was dus een jongen. Maar aan zijn gelaatstreken te zien was hij precies een prinses, met een lang wit kleed. De prinses had twee geheimzinnige vleugels, veel groter dan die van een duif, maar dan was er toch weer die vraag: prinses of jongen? Want aan de voorkant had de engel geen twee bulten. Alle prinsessen en alle grote meisjes en alle moeders hadden die bulten wél. De kleine kindekes mochten eraan tutteren. Wij als jongetjes mochten het woord niet uitspreken maar ik kende het wel: het waren "de memmen".

Wat de engel ook mocht wezen, jongen of prinses, de engelbewaarder was heel lief.

Zuster Irma wees met brede gebaren naar de plaat van de engel. Daarop was er een klein meisje te zien, zo oud als wij, dat over een smalle hangbrug naar de overkant moest. Onder de brug bruisde het water, met grote stenen en kolkende golven. Angstaanjagend! Maar het kindje kon veilig aankruipen tegen de engel en de overkant bereiken.

Zuster Irma vertelde verder dat we allemaal zo'n engelbewaarder hebben maar hij laat zich meestal niet zien. Soms spreekt hij stilletjes tot ons, in ons rechteroor. Dan moeten we goed luisteren want hij helpt ons braaf te zijn. Maar pas op voor het duiveltje in ons linkeroor. Want hij is een slechterik, hij zegt allemaal stoute dingen!

De plaat daarnaast heeft mijn verbeelding nog sterker beïnvloed. Die oude vader, met zijn lange witte baard en met een groot mes in zijn hand, dat was vader Abraham. Achter hem stonden twee knechten en een ezel. De knechten stapelden takkebossen op elkaar. Het was een grote mutserd en het jongetje, zo oud als wij, zat geknield te wenen. Waarom?

Zuster Irma gaf de uitleg: dat jongetje was Isaakske, het enige zoontje van Abraham. God had aan Abraham bevolen: "Ga met uw enige zoon naar de berg Moria en offer hem daar als brandoffer aan mij op".

Ik huiverde toen ze de verdere details gaf: eerst de houtstapel doen branden, dan Isaakske doodsteken, hem dan op de brandstapel leggen en hem opstoken.

"Waarom, waarom, waarom?", zo riep iets in mij.

"Isaakske is toch niet stout geweest? Waarom hem dan zo straffen? En waarom deed Abraham daar aan mee? Een vader dient toch om zijn kinderen te beschermen en te verdedigen, niet om ze dood te steken en op te stoken!"

Gelukkig kwam er op het laatste moment een engel naar beneden gedoken om de arm en het mes van vader Abraham en zuster Irma tegen te houden. (Die engel zal waarschijnlijk de engelbewaarder van Isaakske geweest zijn.) Dan riep God vanuit de hemel dat het in feite niet zo gemeend was, dat het alleen maar geweest was om te zien of Abraham God wel beminde.

Het verhaal van Abraham en Isaak heeft gedurende enkele dagen een sombere schaduw geworpen op mijn relatie met mijn vader.

Als we 's avonds één voor één aanschoven voor onze "sloppel va" (= "slaapwel vader"), eerst onze René, dan ons Julia, dan ik en dan onze Marcel, kregen we van hem ons kruiske: met zijn rechterduim maakte hij een teken op ons voorhoofd. Maar dan keek ik achterdochtig naar zijn linkerhand. Had hij het broodmes niet vast?

Eén keer heb ik zelfs een nachtmerrie gehad. Vader stapelde mutserds hout op elkaar. Dan greep hij de Gazet van Antwerpen (die elke dag bij ons aan huis werd besteld door Marie Wannes), hij verfrommelde het papier en stak het onder de mutserds, hij haalde een dozeke stekskes uit zijn zak, wreef een stekske aan... en ik begon te snikken... Maar dan kwam mijn engelbewaarder op het laatste nipperke toegevlogen: "Niet doen, Jef!" riep hij, en de vaderlijke hand verlamde.

Ik moet hard geroepen hebben, want vader en moeder kwamen vanuit hun slaapkamer toegesnel. Toen ik met horten en stoten vertelde wat ik gedroomd had, nam vader me in zijn armen en kustte me. Nooit heeft een kus van mijn vader zo zoet gesmaakt als die keer.

Nog over één plaat moet ik iets vertellen: over de apostel Paulus in de tijd dat hij nog een slechterik was. Toen vervolgde hij de christenen, hij te paard en zij ocharme te voet. Maar toen kwam Jezus tussenbeide en riep vanuit de hemel: "Saul, Saul, waarom vervolgt gij mij?"

Aan de stem van zuster Irma te horen was Jezus heel kwaad, zo koleirig dat Paulus er een schrik van pakte en van zijn paard tuimelde. Ik heb die val van Saul/Paulus nooit vergeten. Maar vooral heb ik de valpartij van zuster Irma zelf onthouden. Zij wilde namelijk aantonen op welke wijze de slechte Saul van zijn paard naar beneden totterde.

Haakte ze ergens achter? Sloeg ze een voet om? In elk geval viel ze languit op de grond... en ik zag daarbij met verbazing dat ze onder haar lange rok een wit been had. Ik had er nooit aan gedacht dat zusters van de bewaarschool ook benen hebben.

We wisten dat we gehoorzaam moesten zijn. Wie stout was, zou in het rattenkot gezet worden: dat was de grote kolenkelder waar de ratten zo maar in uw benen kwamen bijten. Een andere straf was de blauwe ezelsstreep, die zuster Irma een paar keren op het voorhoofd van een jongen heeft getrokken. "En pas op, stouterik, als ge straks naar huis gaat en een gendarm ziet u met die streep, dan neemt hij u mee en hij steekt u in den bak." 'Den Bak', dat was de kelder onder het gemeentehuis die diende om bandieten en moordenaars in op te sluiten. Mijn ouderlijk huis stond naast het gemeentehuis. Ik heb altijd schrik gehad van 'den Bak'.

Maar zuster Irma kon ons ook verwennen. Eens hebben we één voor één een 'toverbuis' gekregen. Er zaten alle soorten driehoekige figuren in, met telkens nieuwe kleurencombinaties. Ik heb nog altijd wroeging over mijn toenemende nieuwsgierigheid.

Wat zat er in die buis? "Willen we eens zien?", zei het duiveltje in mijn linkeroor. Ik heb dan de buis opengepeuterd... en er bleef niets anders over dan drie repels glas en enkele stukjes gekleurde glaskorrels. "Zijt ge nu tevreden?", vroeg mijn bedroefde engelbewaarder in mijn rechteroor. "Nee", fluisterde ik. Ik keek rond en zag dat er niemand in de geburen was. En dan heb ik stilletjes geweend.

Toen zuster Irma stokoud was, kreeg ik haar op consultatie in Lier voor een beenzweer. De verpleegster had haar reeds gereedgemaakt met haar bloot onderbeen, toen ik binnenkwam. Ik herkende haar onmiddellijk, ook al waren er veertig jaren

overheen gegaan. Maar wat was ze oud geworden, ze kon zeker geen one-women-show meer spelen (met het risico van een valpartij). Ze zat daar ocharme krom en stijf van de arthrosen overal en lichtte moeizaam het hoofd op: "Dag mijnheer dokter, kent ge me nog?", zei ze met een gebarsten ouwemoederkesstemmeke.

"Maar lief zusterke Irma, ge moogt nie dokter zeggen! Ge moet Nestje zeggen!", riep ik en sloot haar in mijn armen. Ik was bijna blij omdat haar beenzweer ons plots terug bij elkaar had gebracht. Ik had er kunnen aan toevoegen dat ik ook haar wit been herkende, maar dat zou een ongepaste mop geweest zijn.

De verpleegster leerde haar hoe ze het verband moest aanleggen.

"En ik kom u zelf in Herenthout nazien over veertien dagen", zei ik.

Het was tegen mijn gewoonte in: een bezoek aan huis moest eigenlijk gebeuren in consult met de huisdokter.

Het weerzien in het klooster was een lieflijke scène. Het ging beter met haar been. Ze zat daar, gebogen, tussen de vijf zusters die koffie schonken. Ze neep steeds maar in mijn handen: "Da's mijn Nestje", zei ze moeizaam maar fier het hoofd van links naar rechts draaiend tussen haar medezusters. En ik, ik genoot ervan bij haar te zitten als bij een dierbaar grootmoederke. Het was de laatste keer dat ik haar heb gezien.

MARGRITJE, POURQUOI PLEUREZ-VOUS?

Zuster Irma had wel haar afzonderlijke klas, maar geen eigen speelplaats. Wij, haar pupillen, moesten onze draai vinden op de grote speelplaats van de meisjes. We hadden onze springkoord en onze knikkers. Maar soms lieten we het springen en knikkeren achterwege om bewonderend toe te kijken naar het één of ander groepsspel van de grote meisjes. Ik was vooral een trouwe fan wanneer de meisjes dat speciaal spel opvoerden waarin de lange Alida van Sjareles de hoofdrol had. Alida stond dan te wenen in de kring van haar speelmaatjes. De meisjes zongen samen: "Margritje, pourquoi pleurez-vous?"

En snikkend Margritje antwoordde: "Omdat ik morgen sterven moet!"

Waarop de meisjes, ook wenend, in een reidans rond haar begonnen te draaien.

Dertig, veertig jaar later dacht ik terug aan dit spelletje, toen het toevallig gememoreerd werd in een toneelstuk. Het centrale meisje heette hier 'kleine Anna' en de vriendinnetjes zongen in het Nederlands: "Klein Anna, waarom weent ge zo?"

In mijn vrije tijd las ik toen graag over folklore, sprookjes, zwerfmotieven, enz.

Bij die studie komt telkens opnieuw de vraag op de voorgrond: "Waar ligt de oorsprong van dit of dat spel of motief?"

Weer enkele jaren later heb ik het antwoord gevonden, tijdens een grondige lectuur van de joodse bijbel (= het Oude Testament van de christenen). Ben ik de eerste en

enige geweest om dit verband te ontdekken? Ik weet het niet. Ik heb in ieder geval, bij mijn lectuur over folklore, nooit iets gelezen over het verband tussen Margritje en de joodse traditie.

Maar naar mijn bescheiden mening (en niets is zo koppig als een bescheiden mening!) kunnen we de oorsprong van 'klein' Anna' en de wenende vriendinnetjes duidelijk terugvinden in het boek 'Rechters' (= Richteren), het zevende boek van de joodse bijbel. In dit boek wordt verhaald over de lotgevallen van de Israëlieten, nadat ze zich gevestigd hadden in het 'Belofde Land'. Het volk werd geleid door enkele elkaar opvolgende Rechters. Eén van die Rechters was Jefta. Historisch wordt hij gesitueerd rond 1100 v. Chr. Jefta voerde oorlog tegen de Ammonieten.

"En Jefta legde deze gelofte voor Jahwe af: Zo Gij de Ammonieten in mijn hand levert, zal de eerste, die mij uit de deur van mijn huis tegemoet komt, wanneer ik in vrede van de Ammonieten terugkeer, aan Jahwe toebehoren; als brandoffer draag ik hem op. Toen Jefta dan tegen de Ammonieten optrok, om ze te bestrijden, gaf Jahwe ze in zijn hand. Hij versloeg ze ..."

"...Toen Jefta daarop thuiskwam, trad zijn dochter naar buiten, om met tamboerijnen en reidansen hem tegemoet te gaan. Zij was zijn enig kind; buiten haar had hij noch zoon noch dochter. Zodra hij haar zag, scheurde hij zijn kleren, en riep uit: Ach mijn dochter, ge geeft me de slag; gij stort me in het ongeluk! Ik heb mijn mond voor Jahwe geopend, en kan niet meer terug. Ze zeide tot hem: Vader, zo ge uw mond hebt geopend voor Jahwe, handel dan met mij volgens uw gelofte, nu Jahwe u wraak heeft doen nemen over de Ammonieten, uw vijanden. Toch zeide ze nog tot haar vader: Sta me dit slechts toe; laat me twee maanden vrij, om rond te dwalen op de bergen, en met mijn vriendinnen mijn maagdelijkheid te bewenen. Hij antwoordde: Ga maar! En hij liet haar twee maanden vrij. Ze ging heen met haar vriendinnen en bewende haar maagdelijkheid in het gebergte. En toen zij aan het einde der twee maanden naar haar vader terugkeerde, voltrok hij aan haar de gelofte, die hij had afgelegd. En het werd een gewoonte in Israël, dat de Israëlitische meisjes jaarlijks gedurende vier dagen de dochter van Jefta gingen bewenen."

(Boek Rechters, 11, 29-40 passim)

Nadat de joden in het begin van onze jaartelling twee keren overwonnen waren door de Romeinen (in 70 en in 135 n. Chr.), vluchtten de meeste joden weg uit Palestina en verspreidden zich overal, vooral in Europa. Maar hun bijbel en hun joodse traditie hebben ze bij hun vlucht overal meegenomen. Tot die traditie behoorde hun (toen reeds duizendjarig) dramatisch spelletje van de meisjes, ter herinnering aan de dochter van Jefta. Met de gretige nabootsingsdrang van kinderen werd dit dramaspel van de joodse meisjes overgenomen door de meisjes van de streken waar de joden terecht kwamen.

... Zo zijn dus onze wenende Margritjes en Annekes in feite een joodse erfenis van drieduizend jaren her, verspreid over gans Europa, met alle mogelijke varianten.

En ons Margritje, pourquoi pleurez-vous?, dit franstalige versje in ons Kempisch geboortedorp waar bijna niemand Frans kende? Dat komt doordat er steeds een paar welstellende bourgeoisfamilies waren die hun dochter naar

een chic pensionaat stuurden om Frans te leren. In de vakantie kwamen deze meisjes naar huis, ze pochten over de Franse meisjesliederen die ze kenden... en die liedjes werden dan geestdriftig nagezongen door de speelkameraadjes van het thuisfront. Weliswaar werd het Frans geradbraakt bij die adoptie, maar het behield zijn kinderlijke charme van de nabootsing.

Het zou een interessante opgave voor een doctoraatsthesis kunnen zijn, op te zoeken welke varianten van dit liedje bestaan in de diverse taalgebieden. De volkskundige Dr. K.C. PEETERS haalt er enkele voorbeelden van aan in zijn boek Eigen aard, uitgeverij De Vlijt, Antwerpen, (1946), pag. 218. Zo zat kleine Anna respectievelijk te wenen op een steen, op blauwen steen, op Breitenstein, op Majesteit. Zo stierf zij door het mes van eenen jager, die zijn mes sleep "al op den blauwen steen", of elders door de messen van twee soldaten, enz.

DE ZOETE INVAL

Mijn vader was tien jaar ouder dan mijn moeder. Zijn ouders waren reeds dood toen hij trouwde, maar mijn grootouders langs moeders kant (Pétere en Moelie) hebben een grote plaats ingenomen in mijn jeugd. Ze hadden geboerd in de boerderij 'den Uil', op den Uilenberg op de baan naar Itegem. (De boerderij is sinds jaren afgebroken, evenals het huis van Mon Nuyens aan de overkant, omdat er aan weerskanten meer ruimte nodig was voor het gevaarlijke kruispunt.)

Op hun oude dag kwamen boeren graag als rentenier in het dorp wonen. Zo namen Pétere en Moelie hun intrek in het lage huis tegenover de ingang van de kerk, op slechts honderd meter van ons huis. Hun linker buur was Fan de Schèper, onderwijzeres in Teskesschool. Aan hun rechterkant woonden Frans van 't Schrans en Tilleke Broek. Die hadden geen kinderen maar waren zeer sociaal; ze waren in ons dorp de eersten die een 'klaphoren' (= een grammofoon) hadden. Op zomeravonden plaatsten ze het vereerde meubel buiten op de stoep en speelden de plezante platen van Charel Janssens... onder het applaus van de samengetroefde burens.

Pétere en moelie werden vertroeteld door hun ongehuwde jongste dochter, onze tante Anna (= "Tantan"). Elke avond, na het avondeten van zes uur, kwamen ze alledrie samen naar ons. Moelie had vanzelfsprekend haar breiwerk bij; zelfs onder het praten breide ze; ik stond altijd in bewondering omdat ze dat kon doen zonder naar haar vingers te kijken. Naderhand heb ik eens de spreuk gehoord: "Een vrouwenhand en een paardentand mag niet stilstaan." Toen dacht ik aan Moelie.

Pétere, Moelie en Tantan waren vaak niet de enige bezoekers. Onze vader stond in de dorpspolitiek, hij was "schepene". Als zodanig kreeg hij meer dan eens het bezoek van de ene of andere dorpsgenoot met problemen. Ik heb zelfs meegemaakt dat twee ruziemakende partijen samen naar hem kwamen, als naar een soort vrederechter.

Nu had vader een leegstaande kamer in ons huis kunnen gebruiken, aan de overzijde van de gang, om met zijn bezoekers te praten. Maar daar stond geen kachel;

bovendien scheen iedereen het vanzelfsprekend te vinden dat de gesprekken in familiekring verliepen, in onze grote woonkamer. Zo heb ik veel over het dorpsleven gehoord.

De oudste broer van mijn moeder, mijn dooppeter, was nonkel Nest. Hij kwam een paar keren per week om kaart te spelen. De specialiteit van nonkel Nest was, zich op te stellen tussen het licht en de wand en dan allerhande bewegende schaduwfiguren te toveren op de wand. Ik had een onuitsprekelijke bewondering voor die kunst.

Vaak kregen we ook het bezoek van de ene of andere dorpsgenoot, uit de dorpskom of van een gehucht. (Ik proef de warmte van de herinnering aan die namen: Vienus uit den Hette, Fik Gereel, de Witte van 't Pjèreke, Tist van Viekes, Muis van Pitte, enzovoort!)

Ze kwamen onaangekondigd langs de achterdeur, zonder te kloppen en groetend zonder een hand te geven. Ze voelden zich thuis.

Het verloop van deze avonden was steeds hetzelfde. Er was geen radio, geen televisie. Men had tijd om naar elkaar te luisteren, om te 'buurten', om te praten over 'koetjes en kalfjes', over de hangende kwesties. Bij dit buurten was Pétere de ongeëvenaarde verteller. Telkens deden we alsof we zijn verhaal voor het eerst hoorden, zelfs al had hij dit vroeger reeds vijf keren verteld.

Na het buurten kwam het onvermijdelijke kaartspel aan de beurt, het wiezen! De financiële inzet bleef steeds ver beneden de frank en alle geldstukken mochten meespelen: een halve cent (= een duitje), een cent, tweeënehalve cent (= een solleke), vijf centen, twaalfcentenhalf (= een kwartje, een kwuitje), een halve frank.

En vooral niet vergeten: de heftige ruzies bij het kaartspel waar ik soms met angst naar zat te kijken... maar die nu in mijn herinnering naklinken als een vertederende beiaard.

JET VAN DE POST

Mijn moeder was de hartelijke gastvrouw die in al dit avondlijk in- en uitlopen iedereen op zijn gemak kon zetten. Nu ik daaraan terugdenk, is mijn waardering des te groter omdat ze nog zoveel energie kon opbrengen na een volle zware werkdag. Want ze had niet alleen haar huishouden, ze was ook postmeesteres. Dit was een erfenis die ze had overgekregen van haar moeder, Moelie. Moelie is postmeesteres geweest van 1882 tot 1907, ons moeder van 1907 tot 1952 (met eventjes die onderbreking van de eerste oorlogsmaanden in 1914, toen ze met mij als groeiende vrucht en onze René en ons Julia in Holland was).

De klanten kwamen binnen langs de voordeur en hadden dan onmiddellijk het loket aan hun linkerkant. Dit loket heette 'het guichet'. Achter dat guichet zat mijn moeder in haar bureau, de voorste plaats van ons huis en die noemden wij 'den bureau'.

Zolang ik student was heb ik er steeds genoeg aan beleefd, in de vakantie af en toe een uurtje bij ons moe in de bureau te komen zitten. De mensen kwamen postmandaten ontvangen of geld opsturen, maar nooit heb ik hen zien

schrijven. Het was Jet (of voor velen: Jetteke) die alles voor hen invulde en ondertussen geduldig luisterde naar allerhande confidenties. Ze was de charismatische biechtmoeder van ons dorp.

Op den bureau werd ik ook bevriend met de facteurs: de ernstige Jul Vercammen (vader van de latere burgemeester Nest); zijn zoon Jos; de brave en potdove Janneke van Pitjes (hoe minder hij u verstond, hoe meer hij u toelachte). 'Last but not least' was er de Fokke. In de winter kreeg hij hier en daar in een boerderij een borrel jenever, tegen de kou; maar aan zijn adem te ruiken had hij ook dikwijls in de zomer heel veel kou. De Fokke hield consequent oog op al de postkaarten die 's avonds in de bus lagen. Dan moest hij de correspondentie in een zak steken en per fiets naar Bouwel voeren, van waaruit alles met de trein naar Antwerpen werd meegegeven. Maar alvorens in de zak gestopt te worden, moesten de postkaarten onderworpen worden aan een ritueel: de Fokke las ze één voor één, van boven tot onder. Als hij een handtekening niet kon ontcijferen, kwam hij diep ontmoedigd naar ons moe: "Jet, wie zou da kunnen zijn?" Gelukkig kende zij de Fokke, ze vond de nodige tips om hem te helpen bij zijn ontraadselingen... en uiteindelijk kon hij met gerust gemoed op zijn fiets springen, richting Bouwel.

Eens, toen ik dertien of veertien was en bij ons moeder op den bureau zat, zag ik de Witte van Gapseres binnenkomen in de gang.

Hij stond daar voor het guichet met zijn linkerhand plat op zijn linkerwang en met een pijnlijke grimas: "Dedju Jet, stuur mijn tandpijn eens op!"

Met zijn rechterhand grabbelde hij een vijf frankstuk uit zijn zak (het equivalent van tegenwoordig vijf - zes euro). Hij gooide zijn geld tot bij ons moe.

"Ja, Witte, dat zullen we doen en ik wens dat het rap beter mag gaan!", zegde ze.

Ze greep intussen reeds naar een overschrijvingsformulier. Met een gesmoorde: "Allez dan, merci", verdween de Witte van Gapseres via de voordeur.

Toen de Witte buiten was, keek ik vragend naar onze moeder: "Tandpijn opsturen?"

"O ja", zei ze, "dat gebeurt dikwijls. Dat geld sturen ze op naar de zusters van de Heilige Apollonia, in een klooster in Brugge. Ik heb hier het nummer van hun postcheck. Die zusters bidden en nemen de tandpijn over. Die Heilige Apollonia was een christene. Een heidense officier wilde met haar trouwen maar zij wilde hem niet omdat hij een heiden was. Uit wraak deed hij al haar tanden uittrekken. Zij is de patrones tegen de tandpijn geworden."

VADER TISENS

Als tandpijnspecialiste had de heilige Apollonia een stevige cliënteel, maar ze stond er niet alleen voor. Ze had een merkwaardige collega in de persoon van Vader Tissens.

Voor elke parochiaan, en zeker voor elk kind, was de dorpsstoren het middelpunt van de wereld. Elke dorpskerk was de rechtstreekse verbinding tussen God, de pastoor en

de beminde gelovigen. Ook de ruimte voor de kerk had een belangrijk aandeel in het dorpsleven. Ze was het actieterrein van de zondagse liedjeszangers... en van Vader Tissens.

Vader Tissens kwam twee of drie keren per jaar met zijn hoge wagen naar Herenthout, zoals hij dat overal deed in onze dorpen van de provincie Antwerpen. Hij installeerde zich pal tegenover de kerk, een beetje voor het einde van de hoogmis. Als het volk buitenkwam, onder de luide slotakkoorden van het orgel, begon zijn vertoning. De grote massa van de kerkgangers schaarde zich rond hem (zoals ze zich op andere zondagen schaarde rond de liedjeszangers).

De activiteit van Vader Tissens was dubbel:

- Ten eerste had hij een enorm groot boek met gedroogde kruiden (hij zei: "krojden"). Hij toonde het met een plechtig gebaar en draaide blad na blad om, met zijn commentaar over "de bloedzojverende werking van zijn krojden" waarvan hij de geheimen had geleerd van wijze oude vrouwen. Ge moest "die krojden op zojvere jenever zetten" en er elken avond een soeplepel van innemen.

- Dan sloot hij - steeds even plechtig - het grote boek en de verkoop van "de krojden", zijn belangrijkste activiteit, kon beginnen.

Mijn vader was een grote fan van Vader Tissens en kocht telkens een reserve van drie pakken kruiden. Zo stond er thuis in de kast ook steeds een fles Tissens naast de fles Elixir d'Anvers. Nooit zoiets bitters op mijn tong gehad als één keer een voorzichtig proefje van die Tissens!

Die fles Tissensjenever was niet alleen afschuwelijk van smaak, ze heeft ook een ambetante rol heeft gespeeld in mijn relatie met E.H. Merckx, professor aan ons College van Herentals. In het college noemden we hem "De Lange".

Op zekere dag, tijdens de vakantie, kwam De Lange in 't passant eens binnen in Herenthout. Vader was niet thuis.

Moeder had drie, vier klanten voor haar guichet en kwam haastig naar de woonkamer gelopen, waar mijn zuster Julia (anderhalf jaar ouder dan ik), reeds in gesprek was met De Lange: "Julleke, schenk eens iets in voor mijnheer professor!"

Ons Julleke, braaf en argeloos zoals steeds, nam een fles en een borrel. Naderhand heeft ze toegegeven dat de professor een speciaal gezicht trok bij zijn eerste slok. Maar ze kende ook de spreuk waarmee in de Kempen een tweede borrel wordt ingeschonken, zelfs al protesteert de gast: "Op één been kunt ge niet staan!"

Ze voltooide dus haar plicht van gastvrijheid. Maar de arme Lange is weggevlucht voor zijn tweede borrel leeg was. Naderhand heb ik hem namens de familie de excuses moeten gaan aanbieden, omdat ons Julia per abuis Tissens had ingeschonken in plaats van Elixir d'Anvers.

Ik vertelde dat Vader Tissens een dubbele activiteit had: naast zijn handel in "bloedzojverende krojden" was hij beroemd en gevreesd voor de tanden die er getrokken werden op zijn wagen. Voor die roeping beschikte hij over twee assistenten:

- allereerst wees hij naar zijn wereldberoemde tandentrekker

(waarbij de man in kwestie het volk groette zoals een bokser voor de match);

- vervolgens was er zijn trommelaar.

En waren er liefhebbers die gratis voor niets een rotte tand wilden laten trekken?

(De bokser salueerde opnieuw.) Dit was het moment voor een paar heldhaftige tandpijnbezitters om op de wagen te klauteren. Dit was tevens het eerste moment voor de trommelaar: met tromgeroffel verwelkomde hij de helden. Hij roffelde nog veel harder, op een tweede moment, toen de patiënten begonnen te brullen van de pijn. Maar einde goed, alles goed! Degenen die hun tand hadden laten trekken, kregen een bravo van Vader Tissens en kochten vanzelfsprekend een pak 'krojden'.

Na de dood van Vader Tissens, in de dertiger jaren, is er geen opvolger meer gekomen.

KINDERSTUIPEN EN MAGIE

Mijn vader en mijn oudste broer waren duivenmelkers in hart en nieren.

Hun duivenhok was heilig en het was niet gemakkelijk bij hen een jong duifje los te krijgen. Daarom denk ik met dubbele waardering terug aan die enkele keren dat moeder 'terloops' vertelde dat ze aan het guichet vernomen had dat die of die vrouw een kindje gekocht had en dat den dokter was moeten komen; of dat er elders iemand zwaar ziek was. Dit was het halve woord dat voor vader volstond om moeders suggestie te verstaan. Even later duwde hij haar een jong duifje in de hand, zij braadde het en bracht het 's avonds naar de familie in kwestie. Een gebraden duifje was een delicatess.

Tijdens de paasvakantie van mijn retorica stond ik eens met mijn vader en mijn broer te praten in de tuin. Plots kwam er een buurman in paniek aangelopen: "Jef en René, asteblijft een duifke, onze kleine ligt met de stuipen!"

Mijn vader en broer reageerden onmiddellijk en snelden naar hun duivenhok. Toen de buurman weggekoerst was met een duifje en een haastig dankwoord, zei ik onthutst dat ik er niets van begreep. Vader gaf de uitleg: het was niet de eerste keer dat de mensen dit vroegen, zei hij. Men geloofde dat men voor de kinderstuipen een duifje in twee moest snijden en het blote vlees tegen het kinderlijfje drukken, de stuipen drongen dan in het vlees van het dode diertje.

"Kunt ge dan een duifje weigeren?", zei vader vergoelijkend.

In latere jaren ben ik dit gebeuren beter gaan begrijpen. In de meeste culturen geloofde men dat ziekten veroorzaakt werden door boze, onreine geesten (= duivels).

Deze geesten moesten uit hun slachtoffer verdreven worden. Soms volstond het gebiedende of gefluisterde woord van een zelfbewuste exorcist (het Griekse 'ex' = 'uit' en 'orkeo' = 'zweren'). Zo waren er in elk dorp een paar vrouwen die de kunst kenden van het 'aflezen', de volkse vorm van het exorcisme. De vrouw in kwestie legde haar hand op de pijnlijke plek (oorpijn, de 'roos', of tandpijn). Met gesloten ogen fluisterde ze haar bezweringsformule. Niemand

verstond de woorden, juist daarom waren ze zo indrukwekkend.

In andere gevallen werd de boze geest verjaagd door afwentelingsmagie (of 'apotropeïsche' magie, van het Griekse 'apotrepo' = afwentelen, over dragen).

Het geval van de kinderstuipen was hiervan een typisch voorbeeld: de boze geest van de stuipen werd in het bloedende lillende vlees van het doorgesneden duifje gejaagd.

Ook de wratten werden behandeld met afwentelingsmagie: wie wratten had moest zijn handen begraven, terwijl de kerkklok geluid werd voor een overledene, en ondertussen onophoudend weesgegroetjes bidden. De wratten werden dan overgenomen door de dode.

In geval van ziekte, vooral als de patiënt(e) hevig zweette, was het wenselijk een stuk van het bezwete linnen te nemen en het naar een vlierstruik te brengen waar het aan een tak werd vastgebonden onder het opzeggen van een afweerformule. De koorts werd dan overgenomen door de vlier.

Nog efficiënter dan de vlierstruiken waren de kapellen. In mijn geboortestreek had vooral Kruiskesberg (op het grondgebied van Bevel) een genezende reputatie; het ganse jaar door hingen er verse repels linnen aan het kapelleke of aan de miraculeuze waterputjes. Elders werden lange hoefnagels over de zieke lichaamsdelen gerold, die nagels namen de ziekte over en werden dan in een uitverkoren (heilige) boom genageld. Op sommige plaatsen kan men nog zulke bomen bewonderen: zo bevat de heilige boom van Han-sur-Lesse honderden nagels.

In andere tradities, bijvoorbeeld in het sjamanisme, brengt men de zieke zelf naar de heilige boom. De sjamaan zingt bezwerende formules en drukt de patiënt met zijn hoofd tegen de boom. De boze geest wordt in de heilige boom geduwd en genutraliseerd.

DE GENEZINGSMAGIE IN DE OUDHEID

De evangeliën, twintig eeuwen oud, staan bol van genezingsmagie.

De ene keer deed Jezus een uitdrijving van de boze geest door een gebiedend woord, een exorcisme. Zo lezen we bijvoorbeeld dat de schoonmoeder van Petrus ziek lag met koorts (en de koorts werd volgens de joden veroorzaakt door de duivel Hammath).

"Hij (Jezus) kwam aan het hoofdeinde van haar bed staan en gaf een streng bevel aan de koorts, zij werd ervan bevrijd en ogenblikkelijk stond zij op en bediende hen." (Lc. 4, 38-39)

Een andere keer deed hij aan afwentelingsmagie (= apotropeïsche magie).

Bijvoorbeeld in het geval van de woeste bezetene van Gerasa. De woesteling was bezeten door verschillende boze geesten. Wat deed Jezus? Hij gaf aan de boze geesten het streng bevel dat ze de bezetene moesten verlaten. Maar waar moesten ze nu naartoe? Gelukkig was daar een kudde van tweeduizend varkens aan het grazen.

En dan lezen we in het evangelie volgens Marcus:

"Zij smeekten Hem: Stuur ons in die zwijnen en laat ons daarin gaan. Hij stond het hun toe. De onreine geesten gingen uit de bezetene, voeren in de zwijnen en de troep stortte zich van de steile oever in het meer, ongeveer tweeduizend, en ze verdronken." (Mc. 5, 12-13; Mt. 8, 31-32; Lc. 8, 31-33)

De afwentelingsmagie werd niet alleen aangewend in de genezing van de enkeling, ze werd ook gebruikt in de rituele zuivering van de gemeenschap.

Een typisch voorbeeld daarvan vinden we in het ritueel van de 'zondebok', zoals dit beschreven is in de boeken van Mozes, ter gelegenheid van het grootste feest van de joodse kalender: 'Yom Kippoer' ('dag van de verzoening').

Dit feest werd en wordt jaarlijks gevierd in de herfst. Nadat iedereen bij wijze van boete gevestigd had en zonder schoeisel had gelopen, als boete, bracht men een bok voor de hogepriester:

"Hij legt zijn hand op de kop van het dier en belijdt over het dier alle misdaden en vergrijpen van de Israëlieten, van welke aard ook, en laadt deze op de kop van de bok. Dan stuurt hij het dier, onder de hoede van iemand die daartoe is aangewezen, naar de woestijn. Zo draagt de bok al hun misdaden naar een woest land. In de woestijn wordt de bok losgelaten." (Lev. 16, 21-22)

Daar werd de bok, met zijn zonden, opgevangen en gedood door de woestijnduivel 'Azazel'. (Lev. 17, 8-10)

Hetzelfde ritueel gebeurde in Rome, ter gelegenheid van het Lupercaliafeest (op 15 februari). Daar bracht men drie offerdieren: een schaap, een zwijn en een stier.

Nog veel verder terug in de oudheid (tussen 2000 en 1200 v. Chr.) vinden we een analoge plechtigheid bij de Hethieten (in het huidige Turkije). Hun offerdier was de ezel Yarris.

Ik zou me nog verder willen verlustigen in het ophalen van associaties tussen enerzijds de volkse tradities van onze jeugd en anderzijds het eeuwenoude niemandsland van archetypen en magisch denken. Maar dan geraken we nooit bij die oude man, die mijmerend bij het haardvuur op ons zit te wachten.

Ik stop dus met het oprakelen van mijn prilste jeugdherinneringen en nodig u uit om te verhuizen naar Leuven, voor ons tweede deel.

tweede deel:

UNIVERSITAIRE STUDIES

LEUVEN EN MONT-SUR-MEUSE

In 1932 voltooide ik de retorica in het College van Herentals en vertrok naar Leuven om voor dokter te leren.

In 1936, tijdens mijn vierde studiejaar geneeskunde (eerste doctoraat), kreeg ik long-tuberculose en moest mijn studie onderbreken. In die tijd bestond er nog geen streptomycine en de ravage onder de jeugd was enorm. Sommigen bestierven het (in de volksmond hadden ze de tering, ze teerden uit); anderen kwamen er door.

Ik behoorde tot de bevoorrechte categorie: na enkele maanden behandeling in het sanatorium van Mont-sur-Meuse, onder de hoede van dokter Thérasse, en na verdere rust bij mijn ouders in Herenthout, kon ik mijn eerste doctoraat hervatten in 1937.

Dokter Thérasse, geboren in 1883, was weduwnaar zonder kinderen.

Hij had me tijdens mijn sanatoriumkuur behandeld met eindeloos geduld. Ik ging periodisch bij hem op nacontrole.

In de vakantie voor mijn vierde en laatste doctoraatsjaar (1939-1940), het stagejaar, ging ik nog eens naar dokter Thérasse. Hij verraste me met een paar verheugende volzinnen: "Tussen dit en enkele jaren denk ik op rust te gaan. Als het u interesseert kunnen we aan uw professoren vragen dat ge uw stagejaar bij mij zoudt doorbrengen. Na uw eindexamen gaat ge een paar jaren naar Zwitserland bij mijn vriend Dr. Stefani, hij dirigeert een merkwaardig sanatorium in Leysin; dan komt ge terug als mijn assistent en daarna volgt ge mij op."

Verrukkelijk! Met de faculteitsraad was alles spoedig in orde en zo begon ik mijn stage in Mont-sur-Meuse in september 1939. Ik ging helemaal op in mijn werk van assistent. Tachtig op honderd van onze patiënten waren Vlamingen, waaronder vele Limburgse mijnwerkers, met een voorgeschiedenis van anthracosilicose (stoflongen).

Dokter Thérasse, geboren in de streek van Charleroi, kende slechts enkele flarden Vlaams. Hij was tevreden dat ik bij het medisch werk ook als zijn tolk kon optreden. Ons werk bestond erin 's morgens een vast aantal patiënten voor controleonderzoek te ontvangen, zodat elke patiënt uiteindelijk om de veertien dagen gezien werd. Bovendien was er de dagelijkse routine van inspuitingen, pneumothorax, enz.

In de namiddag gingen we op 'tour de salle', voor een dagelijks bezoek aan de patiënten die te ziek waren om naar de consultatie te komen.

Daarna was ik vrij en kon mijn tijd besteden aan wandelen, of studie, of schilderen. Voor deze laatste liefhebberij mocht ik beschikken over een leegstaand kamertje dat ik trots 'mijn atelier' noemde.

Mijn contact met de patiënten werd een bestendige confrontatie met hoop op genezing. Velen genazen inderdaad, zoals dit met mijn eigen evolutie het geval was geweest. Maar er waren ook tragische gevallen van eenzame aftakeling. Dan bleef er vaak niets anders over dan enkele bemoedigende woorden te zoeken, enkele rozige wolkjes te schilderen op hun zonsondergang, in de zin van wat een dokter van Leysin schreef in *Une ville sur la Montagne*: "dorer l'horizon où se couche leur triste destin." ("de horizon vergulden, waarachter hun droevig lot wegzinkt.") Zo was er die weemoedige monsieur Bertrand die nooit bezoek kreeg. Hij zat steeds maar te tekenen en vroeg graag mijn mening. Tegen Kerstmis aan, voltooide hij een grotere tekening dan gewoonlijk: 'Les trois petits cochons'. Onder de drie dansende varkentjes schreef hij zijn lijfspreuk: "Faut pas s'en faire!" ("Trek het u niet aan!")

Een paar nachten voor Kerstmis kwam soeur Marie-Arthur me dringend wakker kloppen om naar de kamer van monsieur Bertrand te komen. Ik kwam te laat, hij was reeds gestikt in zijn bloedspuwing. Tien centimeter boven zijn hoofd hingen zijn 'trois petits cochons'. "Faut pas s'en faire!"

Of die brave René uit het Antwerpse die niet alleen zijn bilaterale cavernen had, maar bovendien zijn pijnlijke tuberculeuze zweren op de stembanden. Dokter Thérasse en ik probeerden zijn miserie te verdoven door inhalaties en novocaïne-infiltraties, maar dat waren slechts lapmiddelen. Bovendien vertelde René me zekere dag met zijn trage hese stem dat zijn vrouw hem bij haar bezoek van vorige zondag gezegd had dat hij na zijn genezing best niet terug naar haar moest komen, want dat ze een nieuwe gezelschap had gevonden. Het probleem 'waar naartoe na de genezing?' heeft zich niet gesteld. Hij is langzaam uitgedoofd. Bij ons.

Of de Luikse Jean-Pierre, een vent van twee meter. Twintig jaar geleden had hij honderddertig kilogram gewogen, in de tijd dat hij worstellessen kreeg van Constant Le Marin, de Luikse rivaal van de Antwerpse reus Laurent Gerstmans. Toen had Jean-Pierre zich laten tatoeëren: een blote dame op zijn linkerbovenarm. "Ah, qu'elle était belle!", zei hij, vertederd over zijn arm wrijvend, "et la beauté de ses seins!" Die schone borsten waren helaas vergane glorie. Nu woog Jean-Pierre nog rond de zestig. De rondborstige schoonheid op zijn vermagerde arm was gedevalueerd tot een zielige sloor met ingevallen wangen en een paar fletse hangborsten... maar zij bleef hem trouw tot in het graf.

De arcadische rust van mijn stage werd spoedig verduisterd door de wolken die zich ophoopten aan de hemel van de internationale politiek. De 23ste september 1939 deed Hitler zijn blitzinval in Polen, de geallieerde landen kondigden een algemene mobilisatie af. De Tweede Wereldoorlog was begonnen.

In ons land, voorlopig neutraal, ging de winter voorbij onder gespannen afwachting.

In de lente werd er gefluisterd dat een militair vliegtuig was neergestort in Limburg, met geheime documenten aan boord waaruit bleek dat Hitler een 'Blitzkrieg' in België voorbereidde. Waar of niet? In elk geval oordeelde onze

regering dat men op alles voorbereid moest zijn, en zo spoedig mogelijk. Oorlog betekent gekwetste soldaten en burgers, dus moest het aantal dokters opgevoerd worden...

Daarom besliste de regering dat wij, de laatstejaarsstudenten, ons eindexamen vervroegd moesten afleggen, dus niet in juli zoals traditioneel, maar op 15 mei. We studeerden allemaal in versneld tempo, waar we ook op stage waren: de meesten in Leuven, anderen in Brugge, ik in Mont-sur-Meuse.

Maar de historische datum 10 mei sloeg alles door elkaar.

BLITZKRIEG

Ik schrok wakker door een heftig geklop op mijn deur. Haastig wipte ik uit bed en sloeg mijn kamerjas om. Op mijn wekker was het halfzeven. Ik was bijna zeker dat het voor Albert was, de schuchtere jongen van zaal zes van paviljoen 'Saint Jean'. De avond tevoren had hij een koortsopstoot boven de 40 graden gehad en bij auscultatie hadden dokter Thérasse en ik een zware congestie gevonden rond zijn caverne van de linkertop. Hoogst waarschijnlijk had hij een bloedspuwing. Mei, de maand van de anemonen, was tevens de maand van de longcongesties en de bloedspuwingen.

Er werd opnieuw op de deur gebonsd. Ik wierp ze open en zuster Marie-Arthur stond hijgend voor mij.

"Iets met Albert?", vroeg ik.

"Neen dokter, maar 't is oorlog! Heel het sanatorium staat op stelten! Kleed u rap aan!"

In één, twee, drie sprong ik in mijn kleren en liep de gang in. Groepjes opgewonden patiënten stonden bij de vensters. Ze tuurden in de lucht en wezen naar de eskaders Duitse vliegtuigen die in gierende golven elkaar opvolgden van Oost naar West.

Dat hadden we nooit gedacht en nooit zouden we deze 10de mei 1940 vergeten.

Eer er een kwartier verstreken was, waren de meeste inwoners van het sanatorium verenigd in de refter, en een uur later hadden ze reeds hun valiezen gepakt om naar huis te gaan. Er waren onder hen och arme patiënten die wekenlang met koorts te bed hadden gelegen. Dokter Thérasse en de zusters trachtten hun het roekeloze van hun handelwijze te doen inzien. De dokter bracht er zelfs strategische argumenten bij te pas: al kwamen de Duitsers ook tot aan de Maas, ze zouden zich zeker niet nestelen in ons sanatorium, want een leger gaat geen microben zoeken... dus kon men zich nergens veiliger voelen dan hier. Maar het was allemaal boter aan de galg.

Slechts een twintigtal van de ergste zieken beslisten om te blijven, onder de hoede van dokter Thérasse. De rest - dat waren ongeveer honderdvijftig patiënten - daalden af naar Lustin om daar dan de trein te nemen. Dokter Thérasse stelde voor, dat ik met de vertrekkende zieken zou meegaan. Er viel dus geen tijd te verliezen. Ik snelde naar mijn kamer om in te pakken. Maar wat inpakken? Weemoedig keek ik rond in het vertrouwde wereldje van mijn kamer. Hier en in mijn atelier had ik tijdens de acht voorbije maanden van mijn assistententerm het grootste deel van mijn vrije tijd

doorgebracht met mijn boeken, mijn schildersezel, mijn mandoline en de vele herinneringen aan een afgesloten studentenleven.

Het was me alles dierbaar, maar het was onmogelijk zelfs maar de helft ervan mee te slepen op mijn haastige reis. Trouwens, waarom zou ik iets meenemen? Ik was het immers eens met dokter Thérasse dat ons sanatorium een veilige schuilplaats zou zijn.

"Vaarwel dan mijn kamerke", zuchtte ik en vertrok met slechts een handtas en een regenjas. De rest zou ik wel terugvinden als alles voorbij was. Zo werd ik samen met mijn groep patiënten opgenomen in de maalstroom van de gebeurtenissen: hotsende treinen, sirenen, vliegtuigen, luchtafweer, angstige passagiers die in de velden vluchtten. In Brussel viel onze karavaan in stukken en stukjes uiteen. Met vier overblijvende patiënten kwam ik ten slotte rond middernacht in Antwerpen aan. Vandaar vervolgde elk zijn weg. In de vroege ochtend viel ik binnen bij mijn ouders in Herenthout.

In de radioberichten werd Roeselare afgeroepen als de verzamelplaats van de niet-militaire weerbare jonge mannen. Theoretisch behoorde ik niet tot de weerbaren, want in 1936 was ik wegens mijn ziekte afgekeurd voor de militaire dienst. Maar ik was al lang genezen en ik wou erbij zijn, dus per fiets naar Roeselare. Bij aankomst in deze stad vond ik echter niets anders dan een stuurloos over-en-weer drummende kudde jonge mensen. Er was evenmin een georganiseerd geneeskundig kader waarin ik mij kon inschakelen.

Wat gedaan? Plots schoot me iets te binnen. In Leuven had ik een kameraad gekend van Reningelst, bij Ieper, die bevriend was met de dokter van zijn dorp, Dr. Desmyter. De dokter had laten vragen of ik eventueel bereid zou zijn om een week interim te komen doen, maar door de mobilisatie was die onderhandeling stilgevallen. Op goed geluk reed ik door naar Reningelst. Blijkens de wegenkaart die ik bij had, was Reningelst het laatste Belgisch dorp voor de Franse kust, ten zuiden van Ieper en Poperinge.

RENINGELST

Het was daar een troosteloze aanblik. Tienduizenden vluchtelingen zaten er in de open lucht opgehoopt voor de grens. Ik ging aankloppen aan het huis van dokter Desmyter. De dokter was gemobiliseerd. Zijn vrouw gaf me een logeerkamer en stelde mij het geneeskundig materiaal ter beschikking.

In een paar dagen tijds was ik door de familie als één van de hunnen geaccepteerd: mevrouw Desmyter; haar kinderen Jan (zes jaar), Godelieve (vijf), Gerard (drie) en Rafke (één jaar); en de moeder van mevrouw ("Meme") die naast haar woonde.

De kleine Gerard werd mijn trouwe kameraad die bovenop de tafel kwam zitten als ik begon te eten. Hij geraakte maar niet verzadigd van mijn liedje: "Een aapje liep door bos en struiken..."

Dagen- en nachtenlang wist ik niet waar eerst naartoe te snellen. Telkens als er een bombardement geweest was, waren er vluchtelingen met gapende wonden en gekraakte ledematen. Shrapnelstukken moesten uitgehaald worden bij slachtoffers die zozeer in shock waren dat ze geen chloroform nodig hadden. Radeloze kinderen hurkten rond een vader met gebarsten schedel. Een vrouw beviel in een bewaarschool, gillend evenzeer van angst voor de ronkende vliegtuigen als van de barensweeën.

Belgische soldaten kwamen naar het westen afgezakt, in groepjes of alleen, ongeschoren en met ontzetting in hun ogen. Engelse troepen vernielden al de vrachtwagens die ze konden missen. Ik zag honderden boeken uit hun bibliotheekwagen verspreid liggen tussen de brandende vehikels. Gemotoriseerde Engelse soldaten goten benzinebussen leeg in hun reservoirs, zonder zich te bekommeren om de plassen die ze in het ronde morsten. Het kwam er voor hen enkel op aan, zo vlug mogelijk bij de kust te geraken om in te schepen naar Engeland.

Ik klampte nog inderhaast de dokter van een ambulancewagen aan. Ik legde hem uit dat ik mijn laatste druppel antitetanus serum ingespoten had en vroeg hem of hij me enkele ampullen kon geven. Hij zei gewoon "Sorry"... en dat ze het zelf nodig hadden, en draaide me de rug toe. Even later kreeg ik een nieuwe harde noot te kraken, in een andere sector van het dorp. Een Franse schildwacht stond daar te neuriën met een grote rode bloem in zijn knoopsgat. Ik vroeg hem in het voorbijgaan of hij zich kon amuseren. Stommerik die ik was! Waarom had ik niet gezwegen? Want het gevolg van mijn opmerking was, dat hij me gebod mijn armen op te heffen. Blijkbaar hield hij geen rekening met mijn instrumententas.

Hij duwde zijn bajonet tegen mijn rug en leidde me op naar het hoofdkwartier, vijfhonderd meter verder. Ik werd gefouilleerd van hoofd tot voeten en dankte slechts op het nippertje mijn redding aan een officier die de rode bloem van de schildwacht afrukte en zei dat het niet het moment was voor galgenhumor.

Zoals de Engelse soldaten vertrokken waren, zo verdwenen ook nu de Fransen.

De eerste Duitsers rukten de volgende dag Reningelst binnen, waakzaam maar zelfzeker. Ik ging verder met mijn ronde bij de gekwetsten. Een paar keren werd ik tegengehouden door een patrouille of een schildwacht, maar als ik "Arzt" zei en mijn dokterstas toonde werd ik doorgelaten.

Midden in de volgende nacht beleefde ik een dramatisch avontuur. Er werd aan het doktershuis gebeld. Een boer kwam in de volste opwindung binnen en vertelde wat er gebeurd was. Een Duitse soldaat had aangeklopt aan de boerderij, hij was helemaal alleen en dreigde onmiddellijk met zijn geweer. Hij ging naar de slaapkamers en kwam zo binnen in de kamer van de dochter; met zijn geweer binnen handbereik verkrachtte de Duitser het meisje en vluchtte dan weg. Een gruwelverhaal!

Na alles wat we aan onze katholieke universiteit geleerd hadden over seksuele moraal en anticonceptie, stelde deze situatie mij voor een dwingend dilemma: mocht ik ingrijpen of moest ik afwachten? Ik heb niet gearzeld. Ik nam het nodige materiaal voor een vaginale spoeling mee en vergezelde de boer naar zijn jammerende familie. Daar heb ik aan het meisje een spoeling met een duchtige azijnoplossing toegediend en voor alle zekerheid nog een tweede. Een paar maanden later heb ik nog eens getelefoneerd naar dokter Desmyter en vernam tot mijn grote opluchting dat de boerendochter niet in verwachting was.

In de totale ontredning van die meidagen 1940 nam koning Leopold III een dapper besluit, ook al kreeg hij daardoor in Frankrijk de bijnaam 'le roi félon' (= 'de laffe koning'): op 28 mei tekende hij de capitulatie. De vertwijfeling van de honderdduizenden burgers, weerloos en onontkoombaar samengedrukt tussen de Noordzee en de legers, werd opgelost in snikken van dankbaarheid van alle kanten.

Dat de roman van Leopold III sindsdien ingewikkelder is geworden weten we allemaal ondertussen, maar dit behoort niet meer tot deze memoires.

Na de capitulatie kwam dokter Desmyter terug in Reningelst. We bespraken alles wat ik had meegemaakt. Hij waardeerde wat ik had gedaan, maar bij alles wat we onder de loep namen beseftte ik tevens hoe onervaren ik nog was. Hoe onvergetelijk zijn de gesprekken die ik gehad heb met deze lieve man en hoeveel heb ik er bijgeleerd!

Nu dokter Desmyter weer thuis was, kon ik Reningelst verlaten en naar mijn familie in Herenthout vertrekken. De weg van West-Vlaanderen naar het oosten liep langs kapotgeschoten huizen, vernielde bruggen en stinkende paardenkrenge. De onzekerheid over mijn geliefde wezens groeide naarmate ik dichter bij huis kwam. Het werd ten slotte een bijna onwerkelijke vreugde de familie terug te zien. Er lag maar één schaduw over dit geluk: mijn jongste broer Marcel, gemobiliseerd, was zoals zovele jongens krijgsgevangen genomen en weggevoerd naar Duitsland.

TERUG NAAR MONT-SUR-MEUSE

De volgende dag reed ik verder naar Mont-sur-Meuse. Het was reeds avond toen ik te voet naast mijn fiets de lange kronkelende helling besteeg van de Maasvallei naar het sanatorium. Nog een kilometer, nog vijfhonderd meter en dan zag ik de donkere bomen van het park. Ten slotte het sanatorium. Ik bleef staan en kon mijn ogen niet geloven. Dat was het silhouet niet van het sanatorium! Dat was een spookkasteel met afgebokkelde kantelen, met angstaanjagende stukken rosse avondhemel op de plaats waar vroeger de vensters stonden. Een taaie brandlucht waaide me tegen... en ik begreep.

Het geluid van mijn stappen over het grind werd beantwoord door woedend geblaf: Dax, de onafscheidelijke hond van dokter Thérasse, kwam aangehold. Dus wist ik dat de dokter dichtbij was. Maar ik herkende hem bijna niet in de donkere

gestalte die naderde. Zonder veerkracht, als gebukt onder de oude pelerine die hij altijd droeg, kwam hij in mijn richting en gaf me een slappe handdruk. Zijn baard was onverzorgd en het guitige licht van vroeger was uit zijn ogen verdwenen.

"Het zijn onze eigen troepen en de Fransen geweest. Kunt ge dat begrijpen?", mompelde hij als voor zichzelf. "Bij hun aftocht hebben ze ons sana in brand geschoten omdat het op de oostelijke Maasoever lag. Alsof de Duitsers hier een kazerne zouden ingericht hebben!"

We gingen tot aan de drempel van zijn villa. Ze was niet verbrand maar ze was even vervallen als haar meester. Op de vensterbanken, waar vroeger geraniums bloeiden, had de dokter de obusresten verzameld.

Moedeloos wees hij ernaar en vervolgde: "Het was half elf 's avonds als de beschieting begon, zonder verwittiging. Stelt ge u voor wat dat betekent, twintig zwaar zieken te moeten evacueren uit brandende verdiepingen, onder een regen obussen van uw eigen soldaten? We hebben de patiënten een halve nacht op het grasveld moeten laten liggen en ze dan bijeengedruwd in Saint Jean. Willen we eerst eens langs daar rondgaan? Dan ziet ge ineens wat er is overgebleven van ons sana."

Ik legde mijn fiets neer en wandelde met mijn meester naar het afgelegen paviljoentje 'Saint-Jean'. We hadden dit gebouwtje steeds 'onze kindertuin' genoemd, omdat we er gewoonlijk onze jongste patiënten in ondergebracht hadden. Het lag oostelijk van het hoofdgebouw en verborgen in een glooiing van het terrein. Aan die ligging dankte het zijn redding. Het was ook de toevlucht geworden van de aalmoezenier en de ziekenzusters die voorheen, evenals ik, in het hoofdgebouw hadden gewoond.

Met ontroering zag ik ze allemaal terug, maar tevergeefs zocht ik het gelaat van Albert van zaal zes.

"Is Albert bezweken aan zijn congestie?", vroeg ik toen we even later terug naar de villa wandelden. De oude dokter knikte. De nachtelijke evacuatie was voor onze jonge patiënt de laatste etappe van zijn lijdensweg geweest.

"En nu gaan we eten!", zei dokter Thérasse, diep ademend. "Het zal u wel smaken na die lange fietstocht! Zo'n afstand zoudt ge een maand geleden ook niet afgelegd hebben! En wat denkt ge van een glaasje wijn, zolang er nog is? Dites, figurez-vous... alsof dat bombardement nog niet genoeg geweest was, kwamen er hier een paar dagen later twee Duitse officieren binnengevallen, niet om te logeren maar om mijn wijnkelder te plunderen."

Ik antwoordde dat hun spionagedienst waarschijnlijk geweten had dat hij zo'n goede wijnkelder had. "Mogelijk", meesmulde hij en dan begon er terug iets van het vroegere guitige licht in zijn ogen te twinkelen. Hij keek voorzichtig in het rond en fluisterde in mijn oor: "Maar mijn beste flessen hebben ze niet gevonden! Ik ga er één van halen op 't plezier van u weer te zien."

Vijf minuten later flonkerde de kostbare bourgogne in onze glazen, het was alsof hij ons toelachte als een oude vriend. Onwillekeurig dacht ik terug aan de genoeglijke avonden die

ik met mijn chef en met de aalmoezenier doorgebracht had in deze gezellige woonkamer: een glaasje wijn, een spelletje kaarten, wat muziek en een rustige diepe vriendschap. Was dat werkelijk nog maar een maand geleden? En toch lag het reeds zo ver achter mij, zo onherroepelijk voorbij: het sanatorium, de ziekenzalen, mijn kamer met al mijn boeken en herinneringen, mijn schildersatelier. Even voelde ik een pijn bij het denken aan alles wat verbrand was. Maar dan keek ik naar dokter Thérasse die eveneens in gepeins verzonken zat. Lang geleden had hij zijn vrouw verloren, kinderen had hij nooit gehad, gedurende vijftig jaar had hij zijn hart en ziel gegeven aan het sanatorium van Mont-sur-Meuse, totdat...

Neen, naast deze vereenzaming had ik er geen recht op, herinneringspijn te hebben. Want ik was nog jong, ik kon ergens opnieuw beginnen. Maar mijn meester was een oude boom die niet meer kon verplant worden.

"Op de heropbouw van uw sana", zei ik stil.

Er trilden een paar tranen in zijn ogen toen we ons glas leegdranken. Ik voelde ineens dat ik heel mijn leven van hem zou blijven houden, bijna als van een vader.

Na de oorlog ben ik dokter Thérasse nog vier keren gaan bezoeken:

- een eerste keer in 1951, in het machtige heropgebouwde sanatorium, met zijn ploeg van geestdriftige jonge dokters, maar waartussen hij zich als verweesd gevoelde;
- een tweede keer bij zijn hulding in 1956, naar aanleiding van zijn opruststelling. Toen werd ook mijn bijdrage 'Brief van een oud-assistent' gepubliceerd in het blaadje van de zieken 'Huldenummer opgedragen aan de Heer Dr. Thérasse';
- een derde keer in datzelfde jaar 1956, in de villa in Profondeville waarnaar hij na zijn opruststelling was verhuisd. Dit was een paar maanden na zijn hulding. Een moedeloze, eenzame, oude man;
- een vierde keer, zeer kort daarna, voor zijn begrafenis in januari 1957.

Aan deze herinneringen moet ik nog één correctie toevoegen, een flash-back: Niet al mijn schilderijen zijn verbrand, één bleef gespaard. Ik schilderde het op 19 maart 1940, in een emotioneel moment. Het was het herinneringsbeeld van een Kempisch landschap waar ik ooit voorbij was gereden en dat zich in mijn herinnering had vastgeankerd: een ven, een achtergrond van dennen met daarboven een wolkenpak en een verborgen zon. Zonder borstel, enkel met het schildersmes, ontstond het schilderij in minder dan een uur. Dokter Thérasse zag het 's anderendaags en zei dat hij dit graag als souvenir zou krijgen. Ik nam het dus mee om het te laten inlijsten, toen ik in april naar Leuven ging. Enkele weken later zou ik het afhalen. Toen de oorlog uitbrak, lag dat schilderij in Leuven en het bleef dus gespaard voor de brand van het sanatorium. In juni heb ik het ingelijste schilderij afgehaald en aan mijn patron geschonken.

Toen dokter Thérasse in januari 1957 stierf, heb ik aan zijn erfgenamen gevraagd het te verwisselen voor iets dat voor hen waardevoller was. Ik was blij het terug te hebben.

Dit schilderij van zestig jaar geleden is mij dierbaar, omdat het mijn unieke tastbare herinnering is aan dokter Thérasse en Mont-Sur-Meuse. Het was tevens mijn laatste schilderij. Welswaar heb ik naderhand een nieuwe schildersezal en het nodige materiaal gekocht, maar met mijn zware medische activiteit ben ik er nooit meer toe kunnen komen opnieuw te gaan schilderen. Dit kleine schilderij heeft me vanaf zijn ontstaan, meer dan eens geholpen op pijnlijke momenten. Het vertelt me als een begrijpend alter ego dat er sombere wolken kunnen schuiven door de hemel. Maar het gelooft tevens in het licht dat schuilt achter de wolken. Het is de illustratie van een simpel refreintje dat ik van lang geleden heb onthouden:

"Licht en donker, donker en licht,
houden de wereld in evenwicht."

EINDEXAMEN

Ik logeerde in de villa van dokter Thérasse en vertrok de volgende morgen. Ik was gehaast om in Leuven te zijn, want ik moest weten hoe het zat met het eindexamen van onze dokterspromotie 1940. Dit eindexamen hadden we moeten afleggen de 15de mei.

Ik begaf me naar de universitaire kliniek van de Kapucijnenvoer. Het was er stil. Veel minder patiënten dan ik ooit geweten had. Ik vernam ook dat enkele van onze professoren met hun familie naar veiliger oorden vertrokken waren (en nog niet terug thuis waren).

En de studenten van ons jaar? Diegenen die in Leuven aanwezig waren op de 10de mei, hadden haastig hun examens mogen afleggen in de kelders. Daarom hebben wij sindsdien de gnuivende slogan bewaard dat wij 'de promotie van de catacomben' zijn. Voor diegenen die, zoals ik, op die 10de mei op stage waren buiten Leuven, werd een speciale zitting voorzien voor de 10de juni. De taak van de afwezige professoren werd op die dag door de aanwezig geblevenen vol goodwill overgenomen. Zij deden hun best en wij deden het onze en... niemand werd gebuisd. We hadden ons diploma! We konden uitzwermen!

Van de vroegere plannen, sanatoriumdokter te worden, was er na de brand vanzelfsprekend geen sprake meer. Nu ontwaakte een kinkhoorn die reeds jaren sluimerde in mijn gemoed. Het werd van dag tot dag een sterker geruis: de roep van de heide zoals ik die ooit al fietsend had leren kennen, de heide van Jacob Smits en Dirk Baksteen en van zoveel andere schilders van de Kempen.

Na een paar weken prospectie opteerde ik voor Lommel, het uitgestrekte Limburgse dorp aan de Nederlandse grens, met zijn fabrieken maar ook met zijn eindeloze heide, zijn zandheuvelds en dennenbossen. In de Stationsstraat stond een ruime villa (het huidige nummer 27), bewoond door Jef en Ida Theeuwissen-Bouly met hun kroost. Ik kon er drie kamers huren: een wachtkamer, een praktijkruimte en een slaapkamer. Voor het eten sloot ik een akkoord met de sympathieke familie Reymen die het hotel-restaurant Cambrinus uitbaatte in de Kerkstraat.

En nu vooruit!

derde deel:

DOKTER IN DE HEIDE

PETEKE EN DE KOE

De eerste dag was ik in mijn praktijkkamer bezig met het ordenen van mijn fonkelnieuwe instrumenten en mijn medicamenten. (Ook medicamenten, want een dorpsdokter was toen dokter en apotheker tegelijk.)

De bel ging. Met gespiste oren luisterde ik toe vanuit mijn kamer. Moeder Ida ging de deur openen en een zware mannenstem kwam binnen in de gang:

"Is die nieuwe dokter al hier?"

"Ja, hij is zjust met iemand bezig hier in zijn onderzoekskamer", antwoordde Ida gewichtig.

"Met iemand?", dacht ik verbaasd.

"Wilt ge zeggen dat hij eens naar ons moeder moet komen? Ze ligt met een specie van kwaad ploddeke." (= Een soort van kwade griep.)

"Ja, ik zal hem binnen een half uur sturen. Hij zal haar wel genezen", zei Ida bemoedigend. "Maar heeft er dees dagen al nen anderen dokter aan uw moeder gemeesterd? Dat moet ik voor alle gevallen vragen, ziet ge, want dan moet ge eerst dien andere gaan verwittigen eer dat den onze komt."

"Daar is in twee jaar genen dokter bij ons over den dorpel geweest."

"Awel, dan moogt ge den onze verwachten", herhaalde Ida.

"Wacht, ik heb hier een speciale rol papier om al onze visieten op te schrijven, want ge verstaat dat dat te veel is om te onthouden. Gij zijt er ene van Zjang van Door Flip, hé, voorbij Lutlommel? Wacht eens, hoe moet ik dat weer opschrijven..."

"Van Den Boer, Jan Van Den Boer. Aan Tist van de Veek moet hij links afdraaien, dan rijden tot aan Zwarte Net en dan nog een stuk doorrijden door de Buntstraat..."

"Weet ge wat? Wacht een beetje, 't is best dat gij met den dokter meerijdt om de weg te wijzen", overwoog Ida. Maar de man zei dat hij seffens met de bus naar de koolput moest vertrekken, dus zou de dokter toch alleen moeten rijden.

"Maar ze zullen daar wel gereed staan om hem af te wachten!", zei hij.

"Allez dan, we zullen ons plan dan wel trekken", zei Ida en liet de mijnwerker buiten.

Ik trok de deur van mijn spreekkamer op een kier en wilde bij Ida in de gang gaan om het geval te bespreken, maar zij duwde mij haastig terug binnen.

"Pas op dokter, wacht toch een beetje, hij is pas buiten, hij moest eens terugkomen! Hij mag u toch niet zien in deze stofjas. Da past ni."

Hoe dikwijls sindsdien heb ik mijn brave klokken die uitdrukking horen gebruiken, "da past ni", telkens als ze oordeelde dat ik mijn waardigheid niet genoeg manifesteerde!

Tien minuten later zat ik enthousiast op mijn fiets en volgde de weg die over Lutlommel naar de Buntstraat voerde. Een paar keren werd ik opgeschrikt door grazende geiten die bij mijn voorbijrijden begonnen rond te klawieren en dan aan het uiteinde van hun koord holderdebolder overhoop tuimelden. Na een tijd twijfelde ik aan mijn weg. Ik hield stil aan een huizeke achter een paar lindebomen, om de juiste richting te vragen. Natuurlijk stond daar weer een geit geparkeerd, en eveneens natuurlijk geraakte ze in paniekstemming. Een jongetje van ongeveer zeven jaar kwam buitengelopen. "Kom sikske!", riep hij troostend en sloeg zijn armkes beschermend rond de nek van de geit.

"Is uw moeder hier, ventje?", vroeg ik hem.

Het jongetje bekeek me met een stille vijandschap. Glimlachend zette ik mijn fiets tegen een boom en ging naar de openstaande huisdeur. Zijn moeder had waarschijnlijk mijn alleenspraak gehoord, want ze kwam me tegemoet en keek me bemonsterend aan.

"Madame, hoe moet ik alstublieft rijden naar mijnheer Van Den Boer?"

Ze antwoordde tamelijk stug: "Madame?", "Van Den Boer? En nog wel mijnheer Van Den Boer? Wij heten hier bijna allemaal Van Den Boer! Kent ge zijnen toenaam niet? Dan is 't gemakkelijker."

Neen, ik had de bijnaam vergeten, wacht eens: Zjang, Zjang... Maar hoe ik ook nadacht, ik kwam er niet op. De vrouw haalde haar schouders op en wou terug binnen gaan. Op dat moment klonk in de verte, aan een draai, het schrille signaal van iemand die op zijn vingers floot. Ik keek in zijn richting en hij wenkte. De vrouw zag het ook en keek mij opnieuw aan. "Ha, da's bij Zjang van Door Flip da ge moet zijn? Dan zijde gij misschien dië nieuwen dokter? Amelie ligt al enkele dagen met het ploddeke."

Ik bedankte haar en reed verder tot bij Amelie van Zjang van Door Flip. Het huizeke zag er uit als op een ets van Dirk Baksteen. De vingerfluit stond mij op te wachten en bekeek mij onderzoekend. "Zijde gij-g-et?", vroeg hij.

Wat kon ik anders doen dan antwoorden: "Ja, 'k ben ekik-et."

Ik zette mijn fiets tegen de lemen wand en haakte mijn instrumententas van het stuur. De lage deur stond open. Ik ging binnen in de halve duisternis. Er zaten vier of vijf mensen te roezemoezen onder de lage zwartberookte zoldering. Zodra ze me zagen binnenkomen, verstomde hun gesprek tot een verwachtingsvolle stilte.

"Mattil, kom eruit, de dokter is hier!", riep mijn wegwijzer, ditmaal zonder op zijn vingers te fluiten. Ik zag door een openstaande valdeur een vrouw die in de diepte de rode keldervloer aan 't dweilen was. Mattil kwam eruit, haar handen aan haar schort droogvegend. Ze liet de valdeur dichtvallen en nu bleek die deur tevens dienst te doen als 'trapkenop' naar een smal deurtje.

"Kom maar mee, meneer dokter, ons moeder ligt hier op de kellekamer", zei Mattil, ze besteeg de vier trappen en duwde het deurtje open. Ik ging haar achterna, ervoor zorgend dat ik met mijn hoofd nergens tegen stootte, en

belandde in een klein slaapkamerke met een oud vrouwke diep verborgen onder enige rode dekens.

"Péteke, hier is hem!", riep Mattil.

"Dag moederke", zei ik en stak het vrouwke mijn hand toe. Moederke bezag mij verbaasd en haalde dan aarzelend één arm van onder haar dekens. Ik constateerde dat handengeven niet in haar gewoonte lag en drong niet verder aan. Ik zette mijn tas aan het voeteneind van het bed, zocht mijn stethoscoop, trok de dekens opzij en begon aandachtig de borst van mijn patiënte te ausculteren. Dochter Mattil had intussen post gevat op de bovenste trede van het trapke en hield haar oog op mij gericht. "Hij is met zijn luistermachientje bezig", verkondigde ze aan de verzamelde menigte, hetgeen op een goedkeurend gemompel onthaald werd.

"Zeg eens drie-en-dertig, moederke", gebod ik, verder afluisterend. "Ze moet tellen", vervolgde Mattil haar reportage, zonder haar blik van mij af te wenden.

"Tellen? Voor wa zou da dienen?", hoorde ik een aarzelende mannenstem vragen. "Psst!", deed ik en de stilte keerde terug.

Als het stethoscopisch onderzoek afgelopen was, nam ik de bloeddrukmeter en bevestigde die rond de arm van mijn patiënte.

"We zullen het bloed eens meten", zei ik opgewekt.

"Och gottekes toch, hij gaat heur bloed aftappen! Ocharme ons péteke!", begon Mattil te kermen.

"Welneen, eh, madame", onderbrak ik wrevelig, "ik ga geen bloed aftappen, ik wil enkel maar eens zien of... of het hart straf genoeg pompt."

"Aaa", zei Mattil aarzelend, slechts half gerustgesteld, en lette nauwkeurig op mijn handelingen terwijl ik mijn bloeddrukmeter oppompte en de slagader ausculteerde.

"Amaai, da spant!", protesteerde het oude vrouwke.

"Ze zegt dat het zeer doet", vertolkte Mattil naar beneden.

Ik las haastig de bevinding af op de manometer en opende de uitlaatklep.

"En wat is 't, meneer dokter?", vroeg Mattil gejaagd.

"Wel, de bloeddruk is een beetje slap...", zei ik.

"Is da... is da, dat heur bloed vergaat in water?"

"Maar neen, maar neen!", verbeterde ik ietwat korzelig "en ge moet dat allemaal niet zo hardop roepen. Ik zal haar druppeltjes geven om het hart te versterken en een fles voor haar ademhalingswegen want ik vind een lichte ontsteking op de luchtpijpen."

Mattil boog dieper op haar trap in de richting van de aanwezigen en fluisterde: "Hij zegt dat het een soort zwerazie is op de loospijpen."

Dan werd het haar plots te machtig en ze liep de trappen af om het eens goed uit te snikken. Ik snelde haar achterna.

"Luistert nu toch eens", zei ik energiek aan de vergaderde familie, "ik zeg u nogmaals dat ge niet ongerust moet zijn, ik verzeker u dat het allemaal in orde komt."

Een oud manneke, dat half versuft in de haardhoek zat, trok zijn rode zakdoek van zijn ogen en keek me aan met een straaltje hoop.

"Denkt ge echtig dat ge ze erdoor haalt, meneer dokter?"

"Da's onze vader", verduidelijkte Mattil doorheen haar tranen.

"Wel vaderke, het is echt, uw vrouwke komt erdoor", bevestigde ik met verdubbelde overtuiging.

"Allez dan, goddank!", zei de vader en liet een verlossend snikske.

Maar plots herviel hij in zijn verdriet, liet zijn hoofd in zijn handen zakken en zei: "Het zou ook te veel ineens geweest zijn!"

"Teveel ineens? Is er dan nog iets anders gebeurd?", vroeg ik.

De omstaanders knikten meewarig en Mattil nam opnieuw het woord: "Verleden week, meneer dokter. Onze koei uitgesleurd! In twee dagen gezond, ziek en dood!"

Een ogenblik was ik groggy. Vragend keek ik rond en begon dan onwillekeurig een beetje te glimlachen, want ik vond de associatie tussen péteke en dat uitsleuren van de koe werkelijk grappig.

Maar die glimlach was een grote fout van mij, zo bleek onmiddellijk.

Mattil richtte verontwaardigd het hoofd op en de omstaanders bekeken mij onthutst. Het was alsof er een gordijn dichtschoof over hun gelaat. Het werd drukkend stil in de woonkamer. Ik voelde dat ik hen gekrenkt had en maar beter kon vertrekken. Ik nam mijn tas. Hij woog zwaar. Lusteloos zei ik dat ze de medicamenten moesten komen halen na een uur en dat ze me altijd mochten roepen als het nodig was. Mattil knikte zwijgend en de aanwezigen maakten plaats om me door te laten.

Buiten gekomen hing ik mijn tas aan de fiets. Achter mij werd de deur dichtgeduwd en ik vertrok.

Na een paar honderd meter reed ik voorbij het jongetje met zijn geit. Het beest werd wederom angstig en het ventje hield zich nog even stug als een half uur geleden. Traag reed ik terug naar de dorpskom. De weg die ik daarstraks vol geestdrift had afgelegd, scheen me nu veel langer toe. De mensen die ik voorbij reed groetten me afstandelijk, zoals een buitenmens een vreemdeling groet. Waarom zou het anders? Voor hen was ik inderdaad een vreemdeling, zoals ik helaas nog een vreemdeling was voor het jongetje met zijn geitje, voor Mattil en haar vader en haar péteke en al de anderen.

Thuisgekomen maakte ik de druppeltjes en de fles voor ziek péteke gereed en wou daarna voortgaan met het ordenen van mijn instrumenten en materiaal. Maar mijn hoofd stond er niet meer naar. Dromerig tuurde ik door het raam en liet mijn ogen dwalen over de huizen, de bomen en de kerktoren van dit dorp, waar ik me was komen vestigen met al de illusies van een jonge dokter.

Met weemoed dacht ik aan de lange weg die ik nog zou moeten afleggen vooraleer ik deze mensen zou begrijpen. Vooraleer zij mij zouden begrijpen. Vooraleer ik één van de hunnen zou zijn.

EEN KOU OP DE REGELS

Een paar dagen later had ik nog een tweede ontgoocheling. Een man kwam binnen tijdens het spreekuur. Moeder Ida had die spreekuren in grote letters geafficheerd. Ik maakte aanstalten om te vragen welke zijn klachten waren, maar de man sneed me de pas af. Hij kwam niet voor hemzelf, zei hij, maar voor zijn vrouw. Of zoals hij het zei: "voor die van ons". 'Die van ons' had namelijk 'een kou op haar regels'.

"Een kou op haar regels?", vroeg ik, niet begrijpend. Hij gaf me meer uitleg. Ze hadden op 't veld gestaan om hun aardappelen te rooien. Zij had veel gebukt gestaan en er was veel wind, een koude wind...

Dit meteorologisch verslag hielp me helaas niet veel verder. "Kan uw vrouw niet liever zelf eens tot hier komen, in plaats van gij?", vroeg ik. Hij was stomverbaasd over mijn onwetendheid. Zij had het vroeger nog gehad, zei hij. En ik begreep zijn verborgen verwijt: hun "vroegeren dokter" had altijd "de zjuste fles" meegegeven, zonder dat het daarom nodig was "die van ons" te onderzoeken. Hij verdween... ik heb hem nooit meer teruggezien.

LANGS LOMMELSE WEGEN

Zoals enerzijds mijn doktersvisite bij Péteke en die 'kou op de regels' mij een onbehaaglijke nasmaak hadden nagelaten, waren er anderzijds enkele contacten met patiënten die meevielen. Met een beetje zelfspot resumeer ik het in de aloude spreuk: 'Nieuwe bezems keren goed.'

Zowel in de dorpskom als in de gehuchten van Lommel kreeg ik snel een toenemend aantal patiënten. Dit betekende dat mijn fiets van dag tot dag beter vertrouwd raakte met de kasseien en de zandwegen overal in het dorp.

Een maand na mijn vestiging beleefde ik het purperen festijn van de heide. Een oud Kempisch gezegde vat dit festijn samen, met een ontroerende religieuze eerbied: "De heide bloeit tussen de twee Lieve-Vrouwkesdagen" (tussen 15 augustus, Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart en 8 september, Maria Geboorte).

Het was een verrukking dit purper als het ware in te ademen en te drinken tijdens mijn tochten over de zandwegen van de Lommelse gehuchten, langs lage lemen huizen met strooien daken, zoals we ze nu alleen nog maar in Bokrijk kunnen zien. 't Was om te schilderen, steeds weer opnieuw te schilderen! Intens kon ik ook genieten van mijn kilometerlange ritten langs de zomerse dennenbomen op weg naar het gehucht Kerkhoven of naar Lommel Fabriek. Sedert mijn studententijd kende ik het lied dat getoonzet was op het gedicht van Servaas Daems, de populaire pater van Tongerlo:

"Daar zit muziek in 't lied der groene twijgen van 't statig dennenwoud."

Ja, heerlijke romantiek! Maar dan kwamen de herfstregens, dan kwamen de woeste winden. Dan werd 'de muziek van het statig dennenwoud' een jankend gehuil, telkens als ik tegen de wind op moest tornen naar mijn patiënten op de gehuchten. Bovendien, meer dan eens, die clichésituatie: ge komt afgejakkerd thuis, als een coureur die over de eindstreep sukkelt, en dan deelt men u mee dat ge toch nog maar eens dringend weg moet naar de Heuvel of de Heide of de Hutten of Kattenbos... want ze zijn een halfuur geleden komen zeggen dat er bij Zjef van de Lanter of bij Mie Stans een kindje met keelpijn en hoge koorts ligt. Keelpijn? Misschien difterie? (Want difterie was een gesel in de oorlog 1940-1945.) En dus maar terug op uw fiets gestrompeld!

Ik weet dat jaloersheid een lelijke karaktertrek is, maar ik ervaar af en toe dat ik in hoge mate geteisterd kan worden door die lelijke trek. Zoals bijvoorbeeld in dit hedendaags scenario:

Ik bevind me in een gezelschap waarin ook een jonge huisdokter aanwezig is. Ik hoor een discreet signaal, de jonge collega steekt achteloos zijn hand in zijn binnenzak en haalt er zijn draagbare telefoon uit: "Ja? Welk adres? Okee, ik zal er in 't passant even langsgaan". Hij neemt afscheid van ons en vertrekt met zijn auto.

Dat discreet signaaltje, die zaktelefoon en dat "even in 't passant langsgaan...!"

Dan begint het duiveltje in mijn linkeroor mij allerlei lelijke woorden te souffleren: "Zeg tegen die jonge collega: Gij nondedomme verweerde snotneus, kunt gij u voorstellen wat het in oorlogstijd was? Doodmoe per fiets thuiskomen en weer weg moeten, kilometers, door regen en wind, voor een dringend huisbezoek in een gehucht waar ge pas tevoren doorgereden waart"

Maar gelukkig komt mijn engelbewaarder dan tijdig tussenbeide in mijn rechteroor en doet me de stilte bewaren. Dan tracht ik een fatsoenlijke diepzinnige grijsaard te zijn. Dan beperk ik me tot wat gemijmer... en dan is het alsof ik in mijn benen terug het verlamme melkzuur van zestig jaar geleden voel.

Mijn ouders die mij vanuit Herenthout kwamen bezoeken, zegden dat ik er vermoeid uitzag en dat ik me toch wat meer diende te sparen. Er moest een auto komen, zo zegden ze, en zij zouden hem betalen. Door de oorlogssituatie was gans de autohandel stil gevallen, maar we vonden toch een Opel Olympia, een liefelijke occasie. Hoera!

Helaas, mijn 'hoera' had buiten de waard gerekend, of beter gezegd: hij had buiten de Duitse bezetter gerekend.

Een eerste handicap lag in de rantsoenering van de benzine. Het aantal liters brandstof dat ik maandelijks toebedeeld kreeg, was nauwelijks toereikend voor dertig percent van mijn behoeften. Af en toe kwam er wel eens een smokkelaar een bidon 'in 't zwart' verkopen tegen woekerprijzen, maar

dat lapmiddeltje was ook ontoereikend. Het kan zijn dat de dokters in kleine gemeenten minder problemen hadden, maar Lommel was verdorie toch zo uitgestrekt: meer dan tienduizend hectaren, gemiddelde diameters van Noord naar Zuid en van Oost naar West twintig kilometer. Na Mol en Geel is Lommel de derde grootste gemeente van het land. Daarom kocht ik al spoedig een moto Sarolea 1,5 pk in occasie, om mijn Olympia te sparen.

De volgende handicap kwam er na enkele maanden en dat was de genadeslag.

In juni 1941 verklaarde Hitler de oorlog aan Rusland. Dit oostelijke front met zijn oneindige afstanden en zijn onverzadigbare behoefte aan brandstof, had een fatale weerslag op de benzinekraan van het Westen.

We waren in Lommel met drie dokters: de oude dokter Neeckx, de ongeveer vijftigjarige dokter Buckinx en ikzelf. We werden op het gemeentehuis geroepen en er werd ons namens de bezettende overheid meegedeeld dat we voortaan in onderlinge verstandhouding ons plan moesten trekken met één auto voor ons gedrieën. Het hoeft nauwelijks gezegd dat dit een utopie was. Vooral ik, de jongere 'concurrent', kreeg geen schijn van een kans om tot een aanvaardbaar, leefbaar compromis te komen. Uiteindelijk was het de auto van dokter Buckinx die in functie mocht blijven. Dokter Buckinx was de schoonbroer van de oorlogsburgemeester. In arren moede moest ik dus mijn Opel Olympia verbannen naar de garage, ten prooi aan roest en spinnenwebben, vier lange jaren lang, helemaal tot aan het einde van de oorlog.

Van dan af aan moesten al mijn verplaatsingen op twee wielen gebeuren: per moto of per fiets. Vooral voor de grotere verplaatsingen, naar de gehuchten, was ik aangewezen op mijn Sarolea. Hij zou menigmaal in panne vallen en zou op den duur aaneenhangen met roest, benzinstank en ijzerdraad. Maar zeg er alstublieft geen kwaad over, want mijn Sarolea was voor mij wat het paard Juto was voor Willem van Saeftinge.

Ik noemde mijn moto trouwens Jutoke. Hij kon soms haast kwispelstaarten van afhankelijkheid als hij me in de garage zag binnenkomen met mijn harnas voor de tocht: lederen muts, zware lederen vest, lederen broek, lederen laarzen en mijn dokterstas hangend op mijn buik. Dan wist mijn motoke dat het spel ging beginnen. Jutoke kende weldra elke put in de zandwegen. Hij gaf een speciaal pruttelsignaal wanneer zijn benzine bijna op was. Een ander signaal verwittigde me dat zijn bougie hoognodig gekuist moest worden. Hij vertraagde tactvol en zocht een boom van voldoende standing om halt bij te houden als ik moest plassen, enzovoort...!

Maar hij was vooral bewonderenswaardig op de winterse dagen, wanneer we voorzichtiger moesten rijden omwille van de ijsgang op de zandwegen. Jutoke reed wel langzaam, maar hij kon toch af en toe niet vermijden dat ons achterwiel plots eigenzinnig naar links of rechts onderuit schoof. Was dit een reden tot paniek? Hoegenaamd niet, want als

geroutineerd motorcrossduo deden we onze 'déravage contrôlé' (= beheerst uitschuiven).

We hadden daarbij elk onze taak. Ik van mijn kant neep al vallend op de veer die de motor moest afzetten en kwam zachtjes op mijn schouder en heup terecht, beschermd door het dikke lederen vest. Jutoke van zijn kant boorde de punt van zijn pedaal in het ijs en die pedaalpunt werd de spil waarrond we één of twee rondjes paardenmolen draaiden. Als we uitgetoerd waren kroop ik overeind, trok Jutoke recht en lachte: "Kom jongen, dat hebben we dan weeral gehad!" Jutoke gierde dan van de pret als ik hem weer in gang trapte.

Terloops gezegd, ons recordaantal landingen, geloof me of geloof me niet, is dertien keren op één dag geweest. Dertien? Ongeluksgetal? Neen, laat me liever een tekst van Vergilius citeren. Die dichter had weliswaar geen moto, maar hoe ouder ik word hoe meer ik de po'zie van zijn tekst ervaar: "Haec olim meminisse juvabit" of "Naderhand is het een genoeg daaraan terug te denken."

Want die valpartijen met mijn Jutoke waren voor mij in feite de synthese van alles wat een jonge dokter kon begeistere: de inzet voor hen die mij nodig hadden; het avontuur waarin elke valpartij een sportieve triomf werd; de vreugde omdat ik er telkens behouden uitkwam; en vooral een dankbaar 'Hallelujah' voor elke dag dat ik mocht meespelen in de mysterieuze symfonie van het leven.

Als ik aan mijn Jutoke terugdenk (terwijl ik hier op mijn oude dag aan mijn schrijftafel zit en in mijn verbeelding opnieuw paardenmolens aan het draaien ben op de winterse zand- en ijsbanen van Lommel), wil ik afsluiten met een onvergetelijk parallel-verhaaltje: 'de elfstedentocht van vaderke Smits'.

De laatste twintig jaren van mijn dokterspraktijk in Lier (tot ik op rust ging in 1981) was Anneke Smits de verpleegster die me met onuitputtelijke toewijding assisteerde bij mijn raadplegingen en operaties. Evenals haar vader had ze nog altijd haar Nederlandse nationaliteit. Haar moeder was enkele jaren tevoren overleden. Haar vader was in zijn jeugd een behendig schaatser geweest. Anneke herinnerde zich met bewondering hoe haar vader, met één van haar broertjes op de arm, allerhande figuren schaatste op het ijs. Nu vaderke Smits oud was, zat hij bestendig in zijn vertrouwde zetel voor de televisie. Als Anneke thuis was, wist hij dat hij doorlopend commentaar mocht geven zonder zelfs zijn hoofd te moeten draaien, want zorgzaam Anneke achter hem hoorde het toch.

Zo zat hij op die memorabele achttiende januari van het jaar 1963 te snoepen van het hoogste televisiegenot dat een Hollander kan kennen: de elfstedentocht. Deze datum was uniek in vele opzichten. Hij ging de geschiedenis in als de meest barre van alle tochten. Maar ook doordat er tot 1985 geen elfstedentocht meer volgde, werd deze tocht van 1963 een ware legende. Van de ruim 9000 deelnemers haalden er slechts 69 de eindstreep.

Vaderke Smits was in 1963 drieënzeventig jaar oud. Maar wat is oud, wat is jong?

"La jeunesse n'est pas un âge, c'est un climat du coeur!", heeft Sertillanges eens gezegd. ("De jeugd is geen leeftijd; zij is een klimaat van het hart.")

Dan moet het ons helemaal niet verbazen dat vaderke Smits plots uitriep, weerom zonder zijn hoofd om te draaien maar met jeugdige geestdrift in de stem: "Anneke, daar zou ik nog aan kunnen meedoen!"

Anneke heeft me dit de volgende dag verteld, met traantjes van trotse ontroering.

Vaderke Smits, ik weet niet wanneer er nog eens een elfstedentocht zal kunnen plaatshebben, want de geleerden vertellen ons dat de aarde steeds maar meer aan het opwarmen is. Maar als dat toch nog eens gebeurt, als de ijslaag op de Noord-Nederlandse waterwegen nog ooit eens sterk genoeg zal zijn om een massale beschaatsing mogelijk te maken... dan telefoneer ik naar Sinte-Pieter, dan geef ik hem het signalement van vader Hubert Smits die in 1982, als 92-jarige, recht naar de hemel is gevlogen. Dan vraag ik met smekende stem of die vader Smits nog eens voor één dag naar hier beneden mag komen.

En dan, beste televisiekijkers allemaal, geniet dan van het unieke episch spektakel:

- allereerst vaderke Smits, met een hemelse aureool rond het hoofd en met een zontje op de arm, iedereen voorbijschaatsend over de bevroren wateren van Holland;

- en vlak daarnaast een onstuitbaar supportersduo, meekoersend op enkele meters naast hem, roepend en claxonnerend, onvermoeibaar crossend en slalomend en uitschuivend tussen de duizenden toeschouwers op de bevroren dijken.

Wie zijn die twee lawaaierige supporters? Hebt ge 't nog niet geroken aan de benzinegeur? Wie anders dan mijn Jutoke en ik?

EEN VERDERE STAP

Mijn broer Marcel was één van de velen die na de capitulatie van 28 mei 1940 krijgsgevangen werden genomen. Hij kwam terecht in een Stalag in Beieren en moest er op een grote hoeve werken. In de herfst werden zijn brieven schaars en ontmoedigd. Eenzaamheid en ziekte. Weldra hoge koorts, in een onverwarmde schuur die als slaapzaal diende.

Rond Nieuwjaar begonnen de Duitsers met het vrijlaten van krijgsgevangenen. Op het einde van januari 1941 behoorde Marcel tot de gelukkigen. Onze familie was dolblij hem terug te kunnen omarmen, maar zijn aanblik was bedroevend. Iedereen begon zich in te zetten om hem te helpen zo spoedig mogelijk terug de oude Marcel te worden!

Tijdens de afwezigheid van mijn broer had ik niet over trouwplannen gesproken, uit een soort respect voor het

familiale onbehagen. Maar nu Marcel terug thuis was, was er geen belemmering meer. Het was drie weken voor de vasten, mijn aanstaande echtgenote Emma en ik hadden dus nog juist de tijd om naar onze respectieve pastoors van Leuven en Lommel te lopen, onze drie wekelijkse roepen vanaf de preekstoel te krijgen en dan nog in extremis te trouwen op 22 februari, juist voor de vasten. (Want een goed katholiek mocht niet trouwen in de vasten.)

Dit betekende het einde van mijn jonggezellenverblijf in het gastvrije huis van moeder Ida. Ik zou mijn lieve 'klokken' en haar "da past nie" nooit vergeten.

Ik kon een villa huren op een paar boogscheuten van de kerk, in een straat die in de loop van de tijden allerlei benamingen gekend heeft: Lutlommelse kiezel, Lijkweg, Luikweg, Raymond Tollenaerelaan en Leopold III-laan. Maar de villa is nog steeds dezelfde, onder het huidige straatnummer 14.

Als huwelijksreis reden we naar Reningelst, want ik snakte ernaar de familie Desmyter nog eens terug te zien. Het aangenaamst ware het geweest, deze reis per auto te kunnen doen. Ik had nog altijd mijn toelating om met een auto te mogen rijden (deze toelating zou pas ingetrokken worden in juni, bij het begin van de oorlog aan het Oostfront). Maar in de praktijk was een autoreis naar West-Vlaanderen een utopie: allereerst omdat ik uiterst krap zat met mijn benzine, die ik nodig had voor de moto, maar vooral omwille van de controle van het autoverkeer die intensief werd uitgevoerd door de Duitse Feldgendarmen.

Als dokter had ik in mijn auto een officieel boekje, waarin elke reis buiten mijn sector genoteerd moest worden. Niet alleen genoteerd maar ook gemotiveerd: een doktersverplaatsing naar de kliniek van Mol, Neerpelt, Hasselt of Leuven kon nog door de beugel... maar een huwelijksreis naar West-Vlaanderen? Absurd, ondenkbaar!

Dan maar per trein, met alles wat daarmee samenhang aan onderbrekingen en wachten en overstappen. Dokter Desmyter kwam ons afhalen aan het station. (Ik weet niet meer of het Ieper, Vlamertinge of Poperinge was.) Hij was niet per auto, maar met paard en koets, in het gezelschap van zijn trouwe voerman. Met die paard-en-koets-formule had hij een paar maanden tevoren zijn problemen van benzineschaarste opgelost.

Ten huize van de dokter werd het een feestelijk samenzijn met zijn vrouw en kinderen. Voor de kleine Gerard moest ik vanzelfsprekend nog eens zingen van 'het aapje in bos en struiken'.

Na onze huwelijksreis heb ik dokter Desmyter nooit meer weergezien. De brave man is bezweken aan een hartinfarct in 1953.

In de jaren zestig heb ik het bezoek gekregen van zijn oudste zoon Jan.

Jan was zes jaar in 1940, hij heeft de studies van geneeskunde gedaan, naderhand stages aan Amerikaanse universiteiten en missies in Kongo.

Jan Desmyter is in Leuven professor in de bacteriologie en virologie geworden en speelt een internationale rol op het gebied van virussen, vooral in de elaboratie van het vaccin tegen poliomyelitis en in de bestrijding van aids. Jan is een trouwe vriend gebleven.

ZANDGROND, WATERINGEN EN TEUTEN

Nergens in het land zit er zoveel schraal zand in de bodem als onder de Molse en Lommelse heide. Schraal zand is synoniem van onvruchtbaar, in tegenstelling met de vette kleigronden van bijvoorbeeld Haspengouw en de polders. Enkele idealisten hebben in de loop der eeuwen gepoogd, delen van de Lommelse zandwoestijn om te toveren tot vruchtbare landbouwgrond. Dit brengt ons tot een klein stukje geschiedenis.

De Grote Hoef

In de 13-de eeuw stichtten de paters van Averbode in Lommel een landbouwonderneming op een gebied van honderd hectaren. De centrale woning werd in de 16-de eeuw omgebouwd tot een indrukwekkende abdijhoeve: 'De Grote Hoef'. Hoeveel Lommelse families betrokken waren bij deze grootscheepse landbouwdroom, kan door historici niet achterhaald worden. Zeker is dat het initiatief van Averbode doodbloedde. In 1940 was de Grote Hoef niets anders meer dan een bouwvallige spookhoeve.

De Teuten

Maar de Lommelaar is taai. In diezelfde zestiende eeuw waarin bleek dat hij zijn heil niet moest verwachten van de landbouw, zocht hij zijn uitweg in de handel.

Ik citeer uit het stevig gedocumenteerde werk Van Teutendorp tot bruisende stad, van Veerle Leysen en Bruno Indekeu:

"Wie waren de zogenaamde 'teuten' of 'buitengaanders'? De handel en wandel van deze ambulante koop- en ambachtsslui is immers een opmerkelijk fenomeen in de geschiedenis van de Kempen. Teuten waren - sinds de 16de eeuw (mogelijk nog vroeger) tot het begin van de 20ste eeuw - rondreizende handelaars in textiel, koper, pruiken en aardewerk. Vaak fungeerden ze ook als beestensnijders. De Kempense teutenregio strekte zich uit in het noorden van de provincies Belgisch- en Nederlands Limburg, in Noord-Brabant (Nederland) en ten oosten van de provincie Antwerpen. Jaarlijks verlieten zij in het voorjaar hun woonplaats om in het buitenland (Frankrijk, Nederland, Elzas-Lotharingen, Luxemburg, Rijn- en Moezelstreek, Noord-Duitsland en Denemarken) handel te drijven. In het najaar, tegen begin december, keerden zij naar huis terug voor een winterse rustperiode. Lommel was één van de grootste centra van teutenbedrijvigheid. Dat mag geen verwondering wekken, aangezien hier geen andere werkgelegenheid bestond en de landbouwgronden niet van de beste kwaliteit waren."

(Veerle LEYSEN en Bruno INDEKEU, Van Teutendorp tot Bruisende stad, Publicatie van de vzw. Museum Kempenland te Lommel, nr. 18, 2001, p. 49.)

De Kolonie

Een nieuwe poging om een deel van de Lommelse zandgrond om te toveren tot vruchtbare landbouwgrond, vond plaats in de helft van de negentiende eeuw.

In 1843 werd begonnen met de aanleg van het Kempisch Kanaal. Dit kanaal moest een verbinding vormen tussen de Maas en de Schelde. Het liep door het noordelijk deel van Lommel, op een boogschuit van de Hollandse grens. Er werd bovendien een aftakking gegraven van de Lommelse Blauwe Kei naar Beverlo. De grote hoeveelheid water die nu plots vanuit de Maas door het dorre Lommel vloeide, werd benut om afwateringskanalen te voeden ten gunste van uitgebreide heidegebieden. Deze 'Wateringen' moesten een mirakel van vruchtbaarheid verwezenlijken op enkele honderden hectaren zandgrond in de westelijke sector (Stevensvennen) en in de noordelijke sector (Kolonie).

Voor de Kolonie werd grootscheeps aangevat, helemaal op kosten van de Belgische Staat. In 1849 werd er op 112 ha een 'Colonie Agricole' van twintig staatshoeven gebouwd, identiek en symmetrisch aan weerskanten van een bevoeiingskanaal (naast de huidige Koloniestraat), één hoeve om de tweehonderd meter. Voor elke boerderij werden drie kastanjabomen geplant. Teneinde over mensen met gedegen landbouwwerfing te beschikken, verhuurde de staat de hoeven aan boerenfamilies uit Oost- en West-Vlaanderen.

Net als het experiment van de Grote Hoef is ook deze poging met een sissier afgelopen. De geïmporteerde boeren verdienden hun kost niet. Reeds in 1853 moesten drie vierden van de pachters een lening aangaan voor de aankoop van een koe. In 1854 waren er al twee families verdwenen en in 1861 gaf de Belgische Staat de hele onderneming op en verkocht de hoeven aan particulieren. Die families zouden in de twintig hoeven elk hun eigen schamele leven van keuterboertjes leiden. De huismoeders droegen de zorg over het veld met de graangewassen en de aardappelen, de groentetuin en het schamele vee. De vaders trachtten de kost te verdienen als dagloners.

Het nieuwe lot van de zandgrond

Het is begrijpelijk dat Lommel inzake landbouw helemaal onderaan is gebleven op de lijst van de Belgische dorpen. Volgens een officiële statistiek van begin 1940, behoorde slechts 1,5 % van het totale aantal mannen dat te werk werd gesteld tot de landbouwsector.

De rest van het Lommelse 'zandepos' kan in drie punten samengevat worden:

1: Vermits de zandgrond weigerde zijn bewoners te voeden, moest hij dan maar verkoopbare merchandise worden. Zo ontstonden de zandputten: zand werd uitgegraven en

uitgevoerd naar de Waalse glasfabrieken en naar andere zandverwerkende industrieën.

2: Grote stukken grond werden rond 1900 verkocht aan nieuwe ondernemingen die uitgebreide en goedkope oppervlakten nodig hadden, zo dicht mogelijk bij het Maas-Scheldekanaal. Hierbij komt de zinkfabriek van Lommel-Werkplaatsen op de allereerste plaats. In 1910 telde men daar reeds 740 werklieden.

3: Ten slotte is Lommel na de Tweede Wereldoorlog definitief de weg opgegaan van de polyvalente industrialisatie. Het is blijkbaar in de volste zin van het woord een 'Bruisende Stad' geworden.

TOEBAKSJIEKSKES

De schrale zandgrond en de armoede die daar het gevolg van was, hebben in de loop van de eeuwen hun stempel gedrukt op het karakter van de heidemensen: de Lommelaar is zuinig. De rantsoenering van de oorlog 1940-1945 heeft nog een bijkomende stoot gegeven aan die zuinigheid. Dit laatste mocht mijn kersverse bruid reeds zeer spoedig en op een amusante wijze ontdekken.

Elke manskerel kreeg maandelijks een bon voor een klein rantsoentje tabak. Natuurlijk was er hier en daar een niet-roker en even natuurlijk verkocht die dan zijn rantsoen verder voor een woekerprijs. Voor de tabaksgebruikers kwam het er op aan hun schat zo traag en zo volledig mogelijk uit te persen. Als ge rookt, vliegt er een deel van 'de toecht' weg, maar als ge pruint, haalt ge alles uit uw tabak wat er in zit. Dus begonnen verwoede rokers in de oorlog te sjieken. Maar pas op, uw sjiekske niet wegwerpen voordat ge het helemaal leegezabberd hebt!

In de allereerste dagen dat we op de Lutlommelse kiezel woonden, was mijn vrouw een boodschap gaan doen tijdens mijn raadpleging. Toen ze terug bij ons huis kwam, zag ze een patiënt die voor de ingangseur stond. Hij nam zijn tabakssjiekske uit zijn mond en legde het behoedzaam neer op het dorpeltje van het kleine venster naast de ingangseur. Nadat de man was binnengegaan, kwam mijn vrouw naderbij en zag dat er in totaal vijf sjiekskes broederlijk naast elkaar lagen. Het verdere verloop was, dat op het einde van mijn spreekuur het dorpeltje leeg was. Simpel doordat elke eigenaar bij het buitengaan zijn eigen sjiekske nauwgezet recupereerde en tussen zijn kiezen duwde.

Zolang we in Lommel woonden is dit dagelijks ritueel blijven voortbestaan. En nooit hebben we enige discussie gehoord in de zin van: 'Welk sjiekske is van wie?'.

Ik denk daar vaak met vertedering aan terug, nu zoveel jaren later, wanneer ik voor de televisie zit en van één van de documentaire natuurfilms snoep als van een roman: een film over verre stranden waar duizenden zeehonden liggen te krioelen, maar waar elk wijfje met onfeilbare zekerheid haar bloedeigen jong terugvindt. Juist hetzelfde oerinstinct als dat

van mijn toebakspatiënten, die met onfeilbare zekerheid hun sjiekske op de vensterbank konden recupereren, elk het zijne!

ZIEKENKASSEN

Enkele rijke families waren in geen ziekenkas, uit een soort preutsheid: ze hadden geen hulp nodig om hun dokter te betalen. Met andere patiënten, vooral arme oudjes, was het het tegenovergestelde: ze konden geen maandelijks bijdrage aan een mutualiteit afdragen. Misschien waren ze daarom des te gelukkiger als de dokter over geen geld sprak. Soms kwam er een moeder met een paar groenten of vruchten uit haar tuin, 'voor de madam van den dokter'. Er was iets ontroerends aan die betalingen in natura.

Een deel van de sociale middelmoet was aangesloten bij de katholieke of socialistische ziekenkas, met betaling per prestatie. Maar veruit het grootste deel van de families genoot van de 'ziekenkas van 't fabriek'. In deze ziekenkas werden de raadplegingen, bezoeken en geneesmiddelen niet per prestatie betaald. Ze vormden een onderdeel van een forfaitair jaarakkoord: in het begin van het jaar koos elke huisvader zijn huisdokter voor het komende jaar; de dokter ontving dan zijn forfaitaire 110 frank per familie.

Een document uit die tijd (in verkleining) moge dit illustreren.

ECHTELIJKE RUZIE

Een onvergetelijke figuur uit het Lommel van toen was 'de pastoor van 't fabriek'. Het was pater Theys van het Kapucijnenklooster in de woonwijk van de Lommelse Fabriek, langs de weg van Lommel naar Mol. Vanaf de eerste ontmoeting klikte het tussen ons. Door onze geboorte waren we geburen: hij was in Herentals geboren, ik in Herenthout. Er ging geen maand voorbij zonder dat we mekaar ontmoetten en een babbeltje sloegen.

Ergens in 1941, op een regenachtige woensdag, juist na mijn avondeten, kreeg ik telefoon van pater Theys.

"Dokter, ik zou gaarne hebben dat ge eens onmiddellijk tot hier wilde komen."

"Goed, mijnheer pastoor. Weet ge voor wat het is?"

"Ja, maar al te goed", zei hij met zijn rustige malse stem, "ik heb hier bij mij een braaf vrouwke die een reus van een man heeft, en ze komt me juist vertellen dat ze een paar kletsen gekregen heeft."

Hij zweeg even, en ik hoorde flarden van een opgewonden vrouwenstem achter hem.

"Wacht eens, dokter", vervolgde de pater, "ze zegt dat het geen paar kletsen zijn, maar dat die lelijke sloeber haar wel zes kletsen gegeven heeft. En ze denkt dat haar arm gebroken is, zegt ze, en ge moet dringend komen, zegt ze."

"Goed mijnheer pastoor, ik spring seffens op mijn moto. Welke straat? Welk num-mer?"

Ik schreef het adres op en snelde naar de plaats des onheils. Op mijn geklop aldaar werd de deur opengedaan door een klein vrouwke van rond de dertig.

"Kom maar binnen, meneer dokter", snikte ze.

In de keuken zat haar man, een reus van een vent, ineengekruld te mokken achter de leuvense stoof.

"Hewel", vroeg ik, maar hij gaf geen antwoord. Hij lichte slechts even het hoofd op, zodat ik zijn gelaat kon zien.

"Maar... maar zijt gij het, Van den Berk?", zei ik verbaasd, "Gij zijt deze morgen bij mij geweest! Gij hadt een bronchitis en daarom hebt ge een briefje gevraagd voor een dag werkonbekwaamheid, maar ge hebt toch nog de kracht om uw vrouw af te rammelen!"

"Ja, meneer dokter", riep zijn vrouw venijnig, "en in plaats van te rusten gaat hij dan op de smokkel, met drie vrouwen uit de geburen, en daar is een jong ding van achttien jaar bij, waar hij veel te eigen mee is!"

"Gade gij dedju weer opnieuw beginnen?", zei de reus en wierp een dreigende blik in haar richting.

"Natuurlijk!", riep de vrouw en blies als een kat.

"Ik vind het in elk geval nogal straf dat zo'n manskerel zijn vrouw durft mishandelen", herhaalde ik scherp.

De man keek me aan met een gelaten grijns en zei: "Als ge wist wat voor een heks van een wijf ik heb, dokter, dan zoudt ge zo niet meer spreken!"

"Watte, lelijke meskeszot, gade me nu weer opnieuw uitmaken voor een heks van een wijf?", krijste het vrouweke.

De man kwam vanachter zijn leuvense stoof en stapte in een paar holleblokken. Geeuwend rekte hij zijn enorm volume uit dat het kraakte en kwam dan bij haar staan, met zijn handen in zijn broekzakken.

"Ik heb u nog gezegd dat het niet waar is, wa gij denkt over mij en da jong ding."

"Ge moet hem maar geloven meneer dokter", lachte de vrouw honend.

"Wel, of den dokter mij gelooft of niet, daar veeg ik vierkant mijn voeten aan", zei de man vernietigend, "maar ik wil da ge ons joeng er tussenuit laat, serpent van een wijf da ge zijt!"

Zich tot mij wendend vervolgde hij, op een bijna kameraadschappelijke toon: "Meneer dokter, wat zoude gij zeggen als uw madam uw kinderen zou opstoken om meskeszot tegen u te roepen?"

Ik zei dat ik voorlopig nog geen kinderen had, maar ik moest toegeven dat ik in zulk geval niet goedgezind zou zijn.

"Maar hij is, is, is een meskeszot, meneer dokter, goegezind of nie goegezind!", hield de vrouw krijgshaftig vol.

"Luister eens goed, allebei", zei ik, "Ik word het beu. Ik heb wel wat anders te doen dan mee ruzie te maken met u getweeën. Waar is die gebroken arm?"

De man grinnikte en de vrouw werd nadenkend. Ze koos gedurende enkele seconden tussen haar twee armen. Ten slotte toonde ze mij haar linkerelleboog.

"Hier heeft hij me genepen meneer dokter, zie, het is een hele blauwe plek, de judas."

"Ja, maar gebroken is anders", knarsetandde ik en stapte de deur uit.

Ik was razend op hen, en ik was ook niet goed gezind op de pastoor van 't fabriek, die me door zo'n hondenweer gejaagd had voor zo'n bagatel.

Maar de geschiedenis was niet afgelopen. De volgende week, zelfde tijdstip, hetzelfde hondenweer, zelfde telefoon van dezelfde pastoor.

"Dokter, ge zult toch nog eens naar hier moeten komen, jongen, op hetzelfde adres."

Ik voelde me als iemand die met zijn achterste op een cactus geduwd wordt en repliceerde: "Mijnheer pastoor, ge kent mijn vriendschap voor u, maar nu vind ik dat ge overdrijft. Ten eerste heb ik geen goesting om me overal in de echtelijke ruzies van mijn patiënten te gaan mengen, en ten tweede is mijn moto een uur geleden in panne gevallen. Ik heb hem naar huis moeten duwen."

Hij wachtte even, maar dan zei hij aarzelend: "Ik weet wat ge wilt zeggen, vriend, maar nu gaat het over een arm die twee armen dik is, paars en blauw, en bijna verlamd."

"Die lelijke grote loebas van een vent", zei ik grimmig en legde mijn hoorn in, zonder op een verder commentaar van de pastoor te wachten. Met dezelfde grimmigheid nam ik mijn fiets en vertrok naar Lommel Fabriek. Meer dan een half uur moest ik, rechtstaande op mijn pedalen, inzwoegen tegen de regen en de felle westenwind. Eindelijk geraakte ik bij het bewuste huis. Klop, klop, klop, en de deur ging open. Evenals de vorige week was het weerom het kleine vrouweke dat voor me stond.

"Ha meneer dokter, wat ben ik blij dat ge er zijt", snikte ze.

"Is hij weer met dat jong ding op stap geweest?", vroeg ik snibbig.

"Och, dat is maar praat van de mensen", zei ze ontwijkend, "maar ge zult nogal verschieten van die arm. 't Is verschrikkelijk!"

Ik ging in de keuken. Haar reus van een man zat weer ineengekruld achter de leuvense stoof.

"Zijt ge niet verlegen, grote sloeber", zei ik woedend en wendde me dan naar het vrouweke: "Kom, we zullen eens voorzichtig zien. De pastoor zei aan de telefoon dat uw arm zo erg gezwollen is. Kunt ge op uw eentje uw golf uittrekken of moet ik helpen?"

"Maar nee meneer dokter, 't is bij mijne vent!", zei ze, zich uit mijn handen losmakend. Verbluft keek ik naar de man en bemerkte ditmaal dat zijn vest los over zijn schouders hing.

"Kom ventje, ocharme", zei de vrouw en hielp hem voorzichtig gereedmaken voor mijn onderzoek.

Inderdaad, ik moest toegeven dat zijn linkerarm lelijk toegetakeld was. De pastoor had niet gelogen. Ik betastte voorzichtig het pijnlijke lidmaat. Een beenderbreuk vond ik niet, maar wel een lelijke zwelling. Schamper lachte ik en zei: "Hewel vrouweke, ge hebt u deze keer goed verdedigd. Mag ik die knuppel eens zien waarmee ge hem geklopt hebt?"

"Ikke, meneer dokter?", vroeg ze verontwaardigd.

Terwijl ik de gekneusde arm van haar man begon te ontsmetten en in te zwachtelen, vernam ik geleidelijk wat er gebeurd was. De man was vandaag weer gaan smokkelen

met zijn vrouwelijke gezellinnen. Onderweg waren een paar voedselcontroleurs in de duisternis per fiets op hen afgestormd en de reus van een vent had gevochten. Hij had wel nog een flinke slag van een matrak gekregen, maar was er in geslaagd zijn twee belagers in de gracht te werpen, hun fietsbanden kapot te snijden en dan te gaan lopen.

"Ja, hij is toch zo sterk meneer dokter", zei het vrouweke bewonderend, "en wat een geluk da die twee controleurs geen mannen van ons dorp waren. Nu zullen ze mijn ventje wel nie meer vinden. En die andere vrouwen waren blij dat ze bij mijn ventje waren, want anders waren ze hun marchandise kwijt geweest. Julia van hierneven zei daarzjust nog dat mijn man toch zo'n held is. Met zo énen dag te smokkelen verdienen we zoveel als anders in een heel week. Maar zie mijn ventje daar nu maar eens zitten met zijnen arm, ocharme!"

Met een zucht zette ik me aan tafel en begon een getuigschrift te schrijven.

"De vorige week heb ik u een bewijs voor ziekte gegeven en nu krijgt ge er één voor een ongeval", zei ik tamelijk nors, "ge moet uw verband aanlaten en gymnastiek doen met uwen arm. Ik geef u zes dagen werkonbekwaamheid, dus tot dinsdag inbegrepen."

"Kan het niet tot woensdag inbegrepen?", vroeg het vrouweke aarzelend.

Ik legde mijn pen neer en bekeek haar in het wit van haar ogen: "Woensdag? Waarom juist woensdag? Omdat het dan smokkeldag is? Maar ik ben geen lid van uw smokkelaarsbende!"

Ik stond op, nam mijn zak gereed om te vertrekken en zei: "Luister eens allebei. Ik heb tot dinsdag geschreven. Als het nodig is zal ik een verlenging schrijven. Punt. Basta! En dan zou ik nog een raad willen geven: ga ergens een pak watten, een rol verband en een flesje mercurochrom kopen... in eender welke apotheek in Mol of zo."

"Mercu... ah ja, dat is die rode oorlogstutterejot die ge daarzjust op zijnen arm gedaan hebt, hé? Moet ik hem elken dag insmeren?"

"Neen, dit verband moet er zes dagen aanblijven."

"Maar waarom moet ik dan zo'n flesje gaan kopen, meneer dokter?"

"Omdat het één van de volgende woensdagen van pas zou kunnen komen", zei ik tamelijk bars, "en ge smeert u dan allebei maar vol rood, overal waar ge pijn hebt. Want luister: ik ben nu twee weken naeen naar hier gekomen, maar een derde keer zal ik aan de telefoon antwoorden dat ik niet thuis ben. 't Is niet omdat ge mijn visites gratis hebt dat ge me moet behandelen lijk een duveltje uit een kastje. Begrepen?"

Ik ging buiten en reed regelrecht naar 't Kapucijnenklooster. "Is pater Theys thuis?", vroeg ik aan de portier. De man bekeek me met blijkbare verbazing over mijn opgewondenheid. Een minuut later stond de pastoor al in de spreekkamer, met een gulle lach.

"Wees welgekomen dokter, wees welgekomen! Ik lag op de loer, want ik verwachtte u, ik had u zelfs verleden week al verwacht."

Ik had helemaal geen lust om mee te lachen. Ternauwernood kon ik er in toestemmen te gaan zitten. "Mijnheerrr pastoorrr", brieste ik.

"Beste dokter", gnuifde hij, en schoof me zijn tabaksblaas toe.

Ik duwde zijn hand gewoon terug en steigerde opnieuw ten aanval: "Mijnheer pastoor, ik ben bereid om eender wanneer naar uw parochianen te komen, maar dan moet het voor ernstige zaken zijn. Ik heb geen goesting om zo'n soort weekabonnement te nemen, en elke woensdagavond me als een duveltje uit een kasje te laten misbruiken door certificaten-aftroggelaars."

Hij knikte wijselijk.

"En ik heb ook geen verdere goesting om me te mengen in hun ruzies van man en vrouw ondereen!", ging ik verder met een opperste stemverheffing.

"Ge hebt weerom gelijk. Want gewoonlijk komen die dingen vanzelf in orde. Als ge er wilt tussenkomen dan steekt ge uw vinger tussen boom en schors en op den duur zit gij zelf met de rode kaken", beaamde de pastoor bedachtzaam aan zijn pijp zuigend.

Ik bekeek hem, onthutst over de haast waarmee hij me gelijk gaf. Ik had enkele ogenblikken nodig om op verhaal te komen. Ten slotte vroeg ik, met wat vitriool in mijn stem, waarom hij me dan twee woensdagen achtereen door de regen had doen koersen? Maar hij bleef ongestoord glimlachen en scheen geen haast te hebben. Ik geloof zelfs dat hij met opzet zijn pijp begon uit te keuteren, opnieuw te stoppen en met lange trekken aan te roken.

"Dokter, hadt ge dat gedacht een week geleden?"

"Wat?"

"Wel, van die certificaten en die boom en die schors?"

"Neen", mompelde ik bitter.

"Ik dacht het", ging de pastoor rustig voort. "Dat waren dingen die ik ook niet wist twintig jaar geleden, maar die men moet leren... En men leert die niet in boeken, of in universiteiten, of door horen zeggen. Die dingen leert men door ze mee te maken, al ware het maar éne keer. En omdat ik het goed meen met u, heb ik u dus een dienst willen bewijzen. Spijtig van dat slecht weer en van dat kapot motcycletje!"

Hij stond op. Vaderlijk legde hij zijn hand op mijn schouder en keek me aan met een ernstige en toch lichtende blik.

"We staan voor hetzelfde karreke gespannen, jongen: doktors en pastoors. En op dat karreke zitten onze mensen. En ge ziet, ze spelen al eens haarzak met een certificaat en ze maken al eens ruzie, maar het zou erger zijn als ze verdrongen complexen zouden aankweken, zoals de geleerden dat noemen. In de grond zijn ze zo goed, jongen, en hoe langer ge hier zult zijn des te beter zult ge hen begrijpen. Het komt er alleen maar op aan, Griek te worden met uw Grieken en Romein met uw Romeinen..."

Met een krachtige handdruk liet hij me buiten. Nadenkend sprong ik op mijn fiets en reed naar huis. Het regende nog steeds, maar de westenwind duwde me nu lustig in de rug; hij deed de dynamo van mijn licht zingend ratelen over de fietsband van mijn voorwiel; hij ruiste door de dennenbossen als een machtig, heerlijk orgel.

En die muziek drong door tot in het diepste van mijn gemoed. Ik voelde me dankbaar. Die goeie ouwe pastoor Theys had me een stevige portie levenswijsheid bijgebracht.

Misschien heb ik in mijn verder leven dikwijls gezondigd tegen die wijsheid, maar nooit heb ik de woorden van mijn vriend-pastoor vergeten.

DIFTERIE

Korte geschiedenis

De ziekte 'difterie' ontleent haar naam aan het Griekse woord 'diphthera' (= vlies).

De ziekte begint inderdaad met de typische vorming van witte taaie vliezen op en rond de amandelen; van daaruit breiden de vliezen zich verder uit in de keel. Wanneer ze doordringen tot op het strottenhoofd, blokkeren ze de toegang tot de luchtpijp: dan spreekt men van 'kroep'. Het ziektebeeld is dramatisch: het kind gebruikt al de hulpspieren van zijn bostkas om lucht binnen te zuigen via de doorgang van één of twee millimeter die overblijft tussen de vliezen, het gepiep is angstaanjagend.

De Franse medische literatuur gebruikt voor deze verschijnselen het woord 'tirages'.

In die gevallen moet de dokter levensreddend optreden door de luchtpijp onder het strottenhoofd open te snijden en er een buisje in te steken (= tracheotomie). Daardoor kan de buitenlucht dan rechtstreeks doordringen tot in de luchtwegen en de longen.

Een tweede kenmerk van difterie is dat de microbe toxinen in het bloed stort en daardoor een dodelijke bloedvergiftiging kan veroorzaken.

De microbe van de difterie werd in 1883 ontdekt door Klebs; ze kreeg de naam "Corynebacterium diphtheriae". In 1884 vond Loeffler de voedingsbodem die het mogelijk maakte de microbe te kweken. De difterie besmet niet alleen mensen, maar ook paarden. In 1890 kwam von Behring tot de vaststelling dat het bloedserum van genezen paarden antistoffen tegen de microbe bevatte. In 1894 werkte Roux de ideeën van von Behring uit en legde de basis voor de productie van het antidifterieserum uit paardenbloed. Dit werd de grote therapie.

Zoals pest, cholera, typhus en andere besmettelijke ziekten, zo evolueert difterie met golven. In 1927 kende Duitsland een erge difterieplaag en in 1930 was het de beurt aan Engeland. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bereikte de difterie een epidemisch hoogtepunt met uitzaaiing over gans Europa. Voor de periode 1940-1945 schat men het aantal besmettingen op drie miljoen en zo'n honderdvijftigduizend doden.

Pas na de oorlog werd er werk gemaakt van de enige adequate methode die de ziekte kan voorkomen: de antidifterievaccinatie van alle kinderen. Als er dan toch nog eens een geval voorkomt, beschikt de dokter niet alleen over het oude serum; hij kan nu bovendien ook een beroep doen op de uitgebreide waaier van antibiotica die sinds de oorlog de strijd tegen de microben hebben verbeterd. Door dit alles heeft de difterie haar spookachtig imago verloren.

Maar in mijn Lommelse tijd was dat anders. Wij leefden in de epidemie 1940-1945.

Elke huisdokter werd geconfronteerd met difterie en had niets anders dan het serum of de tracheotomie. Soms zelfs bracht hij als onbewuste besmetter de microbe over naar zijn eigen familie. Ik weet daarvan mee te spreken: toen mijn oudste zootje twee jaar oud was, heb ik hem moeten inspuiten voor een manifeste difterie.

Tracheotomie

Vanaf mijn allereerste weken in Lommel had ik patiëntjes met difterie. In mijn dokterstas zat er bestendig een ampul antidifterieserum in reserve. In september beleefde ik mijn eerste tracheotomie, in het gehucht 'De Hutten'.

Een gebuur van het patiëntje kwam me roepen, per fiets. "Het joenk is aan 't versmachten!", riep hij en daarmee wist ik genoeg. Ik overliep haastig het lijstje waarop genoteerd stond welke instrumenten er nodig zijn voor een tracheotomie en duwde al dit materiaal in mijn zak. De gebuur en ik koersten samen tot voorbij de Heide tot aan brug elf. (Of liever tot aan de puinen van brug elf. Op de tiende mei, de eerste dag van de oorlog, had de lokale Belgische officier geoordeeld dat hij de brug moest doen springen om de Duitse opmars te stuiten.) Iemand zat daar met een roeiboort te wachten en bracht ons met onze fietsen naar de overkant. Daar bleef er nog een paar kilometer te rijden tot aan het sjofele gehuchtje 'De Hutten'.

Eén oogopslag bij het binnenkomen volstond om de situatie in te schatten: een doodvermoed jongetje van vier, vijf jaar, dat met ontzetting in zijn ogen lag te spartelen om lucht; het gierend geluid van zijn ademhaling sneed door merg en been. Dit was de gevreesde tirage. Er was ook maar één blik in de keel met de witte vliezen nodig om de diagnose te bevestigen. Op geen enkele wijze was er nog mogelijkheid om dit patiëntje tijdig naar een kliniek te brengen, vanuit dit gehucht aan het einde van de wereld, zonder auto en achter een opgeblazen brug. Op Gods genade dan maar!

Allereerst spoot ik een volle dosis serum in. Intussen deed ik water koken en enkele handdoeken strijken met heet ijzer. Al de instrumenten werden in het kokende water geworpen. Dan de hele halsstreek ontsmetten en rondom afdekken met de gestreken doeken. Het putje van de hals, waar de insnede moest komen, infiltreerde ik onder plaatselijke verdoving met novocaïne.

Met angst begon ik aan de operatie, aan de praktische toepassing van wat ik in Leuven theoretisch had geleerd. Gelukkig viel de bloeding mee.

Het patiëntje bleef relatief rustig, het had trouwens al zijn energie nodig voor zijn tirage. Dan kwam het belangrijk moment: het doorsnijden van de kraakbeenring van de luchtpijp. Het was een verticale insnede van een paar centimeter. Met een Kocher-tang maakte ik de insnede breder. Vervolgens het gebogen ijzeren buisje in de luchtpijp duwen...

"Wat gaat dit geven?" Want het was de allereerste keer dat ik dit instrumentje gebruikte. En opeens het mirakel! Het buisje bracht rechtstreeks een gulp lucht vanuit de buitenwereld in het lagere gezonde deel van de luchtpijp; de longen konden zich vol zuigen; de piepende tiragegeluiden hielden op als bij toverslag, en binnen de minuut viel het uitgeputte kind in een zalige slaap met een kalme ademhaling.

Ik was haast even gelukkig als de ouders. In de volgende paar dagen voltooide het serum zijn werk: de vliezen in de keel verdwenen en ik kon het metalen buisje uithalen. Het enige wat ons patiëntje als herinnering zou overhouden was het kleine litteken in het putje van zijn hals.

In de maanden die volgden heb ik nog vier of vijf indicaties voor tracheotomie gehad, maar geen enkele keer was het zo op het nippertje als in de Hutten. Dan had ik telkens de tijd om mijn patiëntje per auto naar de kliniek van Mol te laten brengen. Daar zorgde mijn vriend de chirurg dokter Vandamme dan voor de verdere behandeling, onder betere omstandigheden.

Zo is mijn eerste tracheotomie ook mijn enige geweest, maar deze heeft zich onuitwisbaar vastgehaakt in de veelkleurige waaier van mijn Lommelse herinneringen.

Franske

De vader van Franske werkte in de fabriek. Toen ik naar de Buntstraat geroepen werd, herkende ik onmiddellijk het huis, de geit en mijn patiëntje. Het was dat jongetje dat zijn armen rond zijn geit had geslagen toen ik er de eerste keer voorbij was gereden, op weg naar Pèteke en Mattil. Nu had de geit blijkbaar geen lust om te klawieren, ze stond er vereenzaamd bij. Het ventje lag ziek te bed. Met veel moeite kon ik toegang krijgen tot de keel van mijn spartelende patiëntje. Eén oogopslag was voldoende voor de diagnose: difterie. Dus moest ik mijn serum te voorschijn halen. Met zijn argwanende vijandige blik volgde het ventje elk van mijn gebaren. Toen het zag hoe ik het serum opzooog in de spuit, geraakte het in paniek: "Moe, wa ga dieë vent doen?" De arme vader klemde zijn zoontje stevig vast: "Kom, Franske, ge zijt onze goeie, kom menneke!"

Maar Franske werd één en al angst en woede, toen ik zijn poepeke bloottrok. Hij brulde: "Mo voj (= maar vader), stamp dieë vent toch tegen zijn kloten!"

Ik zal die scene nooit vergeten en evenmin die jammerende uitroep. De radeloze vader gaf zijn zoontje een bestraffende klets op zijn achterwerk en ik profiteerde er haastig van om

mijn naald in het billeke van Franske te ploffen en mijn spuit leeg te maken... En nu zou het serum wel de rest doen.

Toen ik de volgende dag terugkwam zag ik aanstonds dat de toestand inderdaad reeds merkkelijk verbeterd was. De vader was gaan werken. Franske zag dat ik geen spuit in de hand had en deed ditmaal gewillig zijn mond open. Een deel van de witte vliezen was reeds verdwenen en de rest hing los.

"Nog een paar dagen geduld en alles zal in orde zijn. Als er toch nog iets bijzonders is, kunt ge me roepen", zei ik aan de moeder en maakte aanstalten om weg te gaan.

Maar ik zag dat ze me nog iets te zeggen had. Een beetje beschaamd zocht ze naar haar woorden: "Meneer dokter, ik... ik en onze Fons, we hebben spijt van wat ons Franske gezegd heeft, dat van dat stampen..."

Ik voelde dat Franske me nauwlettend gadesloeg, maar ik keek met opzet niet naar hem. Ik keek naar zijn moeder en antwoordde zakelijk dat ik zeker was dat Franske een grote jongen was en dat hij nu begrepen had dat zijn vader en ik samengewerkt hadden omdat het moest.

"Hadden we die spuit niet gegeven", zo voltooide ik plechtig, "dan zou Franske nu al dood zijn, en dan zouden we allemaal heel veel verdriet hebben: zijn moe, zijn va en ik en zijn geit die hij zo geren ziet."

Franske trok aan mijn mouw en ik zag dat er traantjes op zijn wang biggelden: "En ik heb ook een konijn!", fluisterde hij, als voltooiing van mijn monoloog.

"Ook een konijn?", declameerde ik met ogen die uitpuilden van bewondering.

Zijn moeder lachte: "Zijn geit en zijn konijn, daar gaat niets boven op deze wereld."

Intussen was het ventje rechtgesprongen en greep opnieuw mijn mouw: "Kom!", zei hij en trok me mee naar de stal; daar stond het hok. Een konijn kan niet kwispelstaarten, maar dat van Franske had allerhande manifestaties om te laten voelen hoe blij het was. Daarna moest ik mee naar buiten naar de geit, de sik. Nu Franske bij mij was duldde ze zelfs dat ik haar rug streelde.

Ik zei goeiedag aan de moeder en stapte naar mijn moto. Franske greep ditmaal mijn hand en zei gewichtig: "Ik wil later ook dokter worden!" Ik antwoordde dat we dan zouden samenwerken. Hij knikte goedkeurend en liet mijn hand los. Ik trapte de moto in gang en stak nog even mijn hand omhoog. Hij wuifde mij na.

Telkens als ik in de volgende tijden voorbijkwam en hem toevallig zag, wuifde hij met de trouw van een blijvende kameraadschap en het leek me dan dat ook de geit wuifde. Later, als ik uit Lommel weg was, is het met hem gegaan zoals met mijn andere patiënten: elk van ons had zijn eigen fatum, zij ginder in de heide, ik op mijn nieuwe wegen. En de meesten van hen heb ik nooit meer teruggezien... ook niet een volwassen Franske.

Sus Peeters en zijn dochter

Ik kan dit hoofdstuk over difterie niet afsluiten zonder het te hebben over het dubbele drama van Sus Peeters en zijn dochter. Sus was één van de vele mijnwerkers en fabrieksarbeiders die de Duitse oorlogsmachine op volle toeren moesten doen draaien. De mijnwerkers werden dagelijks, in verschillende shiften, in speciale autobussen geladen en naar de mijnen van Beringen, Winterslag of Waterschei gebracht. Ze kregen weliswaar een dubbel voedselrantsoen toebedeeld, maar ze hadden toch niet de evenwichtige voeding die nodig was voor hun harde labeur. Daar moet nog bij gezegd worden dat niet allen hun dubbel rantsoen volledig opaten: menige vader verdeelde een deel van zijn supplement onder zijn hongerige kinderen. Dit had voor gevolg dat vele werkslaven sukkelden met hun maag.

Eén van die maagpatiënten was Sus Peeters. Hij woonde in 'de Vresseling' (= 'de Vreyschoring'). Meerdere keren heb ik een certificaat ingevuld om hem enkele dagen rust en medicatie te geven. Het verbaasde me dan ook niet dat ik die memorabele namiddag, ergens in 1941, dringend naar Sus Peeters geroepen werd. Hijzelf deed open.

"Hewel Sus? Dan toch niet zo zwaar ziek? Ik dacht dat ge in uw bed zoudt liggen", begon ik. Hij onderbrak me onmiddellijk: "t Is deze keer niet voor mij, meneer dokter, 't is voor mijn dochter."

Het meisje was rond de twintig. Wat doet het er nu nog toe na zestig jaar als ik zeg dat ze lief en schoon was? Ze had sinds twee dagen keelpijn, ze had zes aspirines per dag genomen, maar het was steeds erger geworden, ze kon haast niet meer slikken. Ik onderzocht haar keel. Sinds ik in Lommel was, had ik nog nooit zo'n zwaar pak difterievliezen gezien als in deze keel.

Haar geval was dubbel erg omdat het een volwassenedifterie was, want hoe ouder de patiënt hoe pijnlijker de keelontsteking en vooral hoe resistenter en gevaarlijker de toxinen. Ik opende één van de serumampullen die ik altijd bij me had en gaf de inspuiting, de tien kubieke centimeter ten volle uit. Voor het afhalen van bijkomende pijnverdooving en gorgelmiddel liet ik iemand van de familie rond zeven uur naar mijn huis komen. Nu dat allemaal geregeld was, wendde ik mij tot Sus. Zijn gelaat was bleek en getrokken.

"Ik heb weer veel pijn", zei hij moedeloos, bijna beschaamd omdat hij de aandacht afleidde van de ziekte van zijn dochter.

"Neem nog maar eens wat rust, Sus. Als ze om zeven uur komen zal ik het certificaat geven, en ook dezelfde medicamenten als de vorige keer", zei ik. Met de belofte dat ik de volgende dag terug zou komen voor de dochter, nam ik afscheid.

Ik kwam thuis van mijn ziekenronde te halfzeven en begon mijn medicamenten klaar te maken, ook voor Sus Peeters en zijn dochter. Het was nog geen volle zeven uur, ik had het certificaat voor Sus nog niet eens geschreven, toen een

gebuur van Sus hijgend binnengestormd kwam: "Dokter, kom rap naar Sus Peeters!"

Ik sprong op mijn moto met een soort van wanhoop. Nu ik daar aan terugdenk, weet ik maar al te goed hoe wanhopig ik toen was. Tegenwoordig hebben we een hele keuze van antibiotica, ook voor difterie, maar toen hadden we niets anders dan ons serum. En ik had reeds mijn maximale dosis gegeven! Al rijdende overwoog ik welke moeizame woorden ik zou uitspreken om het lieve meisje en haar vader niet volledig te ontmoedigen. Ik vreesde nochtans voor een noodlottige afloop.

Toen ik binnenkwam bij Sus was het decor gans anders dan het in de namiddag was geweest en dan ik verwachtte. Er stonden vier, vijf, zes bloedverwanten of geburen in de woonkamer. Eer iemand een woord had kunnen spreken, kwam een ventje van ongeveer zes jaar vliegenvlug tussen de benen van de volwassenen gekropen en plantte zich parmantig voor mij. Met een gelaat vol ontzetting riep het: "A hè gekotst!" Ze bekeken me allemaal en knikten instemmend en ernstig.

"Maar wat is er hier dan toch te doen?", vroeg ik onbegrijpend en wilde naar de kamer van de dochter gaan. Toen werd me duidelijk gemaakt dat het niet om de dochter ging maar om Sus. Ik werd naar zijn kamer gebracht. Hij lag te krinkelen van de pijn. Ik onderzocht zijn buik en vond een plankharde buikwand, het 'spierverzet', hetgeen typisch is voor de perforatie van een buikorgaan en de daaropvolgende peritonitis (buikvliesontsteking). Mijn diagnose lag voorhanden: geperforeerde maagzweer.

Er hoefde niet getalmd te worden.

De enige beschikbare gemeentetaxi werd opgeroepen, Sus werd naar de kliniek van Mol gebracht en nog dezelfde avond geopereerd door dokter Vandamme.

Hij overleefde de operatie. Zijn dochter overleed helaas de volgende dag.

Ik zou het hierbij kunnen laten. Maar de maagperforatie van Sus Peeters is in het verloop van de verdere jaren aanleiding geworden tot een mini-mythe, met alles wat daarbij te pas komt aan mondelinge overleveringen, verdraaiingen en foutieve associaties. Die mythe heb ik vijftien jaar later ontdekt, toen ik gevestigd was in Lier en er een drukke praktijk had van flebologie en spataderoperaties. Ik wil dit even verhalen.

Een echtpaar van rond de vijftig kwam op raadpleging. Ze hadden een pak radiografieën onder de arm en zegden dat ze van Lommel kwamen. Ze deden me de groeten van een paar oudbekenden. Ik was altijd blij als ik mensen uit mijn geboortedorp Herenthout of uit Lommel terugzag. Ik vroeg het echtpaar naar hun naam, maar die was me niet vertrouwd. Dat was begrijpelijk, zegden ze, want ze woonden nog maar sinds een paar jaren in Lommel. Onmiddellijk begon de vrouw te vertellen: ze waren gekomen omdat de echtgenoot een maagzweer had, duidelijk bewezen door de aanwezige radiografieën. Nu hadden de maagspecialist en de huisdokter gezegd dat het

best was tot opereren over te gaan. Maar ze wilden toch nog eens eerst weten wat dokter Maes erover dacht, zo zegde de vrouw terwijl ze aanstalten maakte om de radiografieën uit hun omhulsel te halen.

Met gefronste wenkbrauwen onderbrak ik het relaas van de vrouw en hield haar hand tegen. Ik begon haar duidelijk te maken dat ik hoegenaamd geen competentie had om me boven de radioloog, de maagspecialist en de huisdokter te plaatsen.

"Ik tracht mijn best te doen in mijn aderziekten. Ik heb hier in Lier meerdere mensen van Lommel geopereerd voor spataders, maar maagziekten liggen volledig buiten mijn werkgebied", zei ik.

Het echtpaar hield echter vol. Vooral de vrouw benadrukte wat men hun verteld had: dat ik bij Sus Peeters gekomen was voor zijn dochter die de kroep had; dat ik onmiddellijk gezegd had dat zij er niet zou doorkomen en ze was inderdaad gestorven; dat ik in 't passant Sus in het krijt van zijn ogen bekeken had; dat ik hem gezegd had: "Sus jongen, opgepast want uw maag staat op springen!" ... en een uur later was zijn maag inderdaad gesprongen. "Daarom zijn we naar u gekomen, dokter, om uw mening te vragen: bestaat er gevaar als we nog wat wachten of moet mijn man zich dringend laten opereren?", drong de vrouw aan en wilde andermaal de radiografieën bovenhalen.

Het was een dilemma: ofwel moest ik de rol van orakelman gaan spelen, van alleswetende supercompetentie inzake maagziekten, ofwel moest ik simpelweg tot mezelf zeggen: 'Schoenmaker blijf bij uw leest'.

Ik opteerde voor dit laatste en zei dus dat ik de radiografieën liefst niet bekeek; ze waren het werkgebied van mijn collega's. Wat mijn profetie inzake de maagperforatie van Sus Peeters betrof: dat was helemaal geen profetie geweest, maar louter een toeval.

Het echtpaar zat erbij als twee geslagen hondjes. Dan nam de vrouw haar handtas. "Hoeveel moeten wij u betalen?", vroeg ze toonloos. Ik protesteerde dat er geen sprake was van iets te betalen en stond meteen op.

"En ik wens het beste voor mijnheer. En doe de groeten in Lommel!", zei ik terwijl ik ze buitenliet met een glimlach die paste als een tang op een varken.

Mijmerend keek ik hen even achterna. Ik wou inderdaad geen kwakzalver zijn, maar ik besepte tevens dat ik hen ocharme in de kou had gestuurd... en dat ik hen een illusie armer had gemaakt.

Een illusie armer! Dat soort verarming dat we allemaal hebben meegemaakt toen schoolkameraadjes ons spottend zegden dat Sinterklaas en de klokken van Rome niets anders zijn dan vader en moeder. En dat soort verarming gaat steeds maar verder door, in alle opzichten, naarmate we ouder worden. Misschien is het daarom dat oudere mensen zo graag gaan fantaseren en hun eigen droomwereld opbouwen: met meer gouden stralen, met minder desillusies en met minder pijnen...

POST HOC, ERGO PROPTER HOC

Als ge het laatste deel van het van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal openslaat, dan vindt ge achteraan de "Lijst van in het dagelijks leven gangbare termen, uitdrukkingen, zegswijzen en gevleugelde woorden uit de klassieke en moderne talen".

één van die gevleugelde woorden luidt: "Post hoc, ergo propter hoc" (= Daarna, en derhalve daarom) en van Dale legt verder uit: "als valse conclusie dat wat op elkaar volgt, ook uit elkaar volgt."

Om dit te illustreren, wil ik het verhaal van Lewie Van Hoof vertellen. Lewie woonde op Stevensvennen, juist rechts als ge vanuit Lommel over de brug waart. Ik moest er naartoe want hij lag met een pijnlijke hoest en hoge koorts. Bij onderzoek bleek het een dubbele pneumonie te zijn ("een dubbel floris"). Het probaatste middel tegen pneumonie was in die tijd het sulfamide Dagenan. Dus liet ik dat onmiddellijk bij mij thuis afhalen samen met een kalmerende hoestsiroop. Door de huidige antibiotica is de evolutie van een pneumonie aanzienlijk gewijzigd, maar toen sprak de volksmond van de gevaarlijke 'negende dag' erboven of eronder.

Ik bezocht Lewie om de twee dagen en was tamelijk tevreden over de evolutie van zijn infectie, maar zijn hart had het moeilijker. Dus kreeg hij ook hartmedicatie toegevoegd. Toen ik hem de negende dag bezocht, tegen de avond aan, was er nog steeds iets onzeker aan zijn toestand. Het was zijn hart dat niet reageerde, zoals ik verwachtte. In dergelijke gevallen was het een klassieke huisdoktersgeste, kamferolie in te spuiten, als steun voor de overige hartmedicatie: die kamfer begon slechts traag te werken, na één of twee uren, maar de injectie gaf een gevoel van veiligheid voor de nacht.

Ik zei dus dat ik aan Lewie een versterkende injectie met kamfer zou geven "voor alle gerustigheid". Ik opende mijn dokterstas, greep de doos met de ampullen, wou er een kamferolieampul uithalen... en moest al sakkerend constateren dat ik één van de vorige dagen verwaarloosd had een gebruikte ampul te vervangen.

Wat gedaan? Ik mocht niet terugkrabbelen, want nu ik eenmaal gesproken had over die "verstraffende spuit", rekende Lewie er op. Dus zei ik dat ik onmiddellijk terug naar het dorp reed om mijn ampul op te halen.

Thuis hielp ik in 't passant twee patiënten die zaten te wachten voor een dringende consultatie. Dan nam ik enkele ampullen kamferolie en sprong terug op mijn moto, richting Stevensvennen.

Toen ik het huis van Lewie Van Hoof bereikte, waren er geen volle twee uren verstreken sinds ik mijn inspuiting beloofd had. Maar toen ik binnenkwam, waren een paar buurvrouwen al bezig mijn patiënt te lijken. Vijf minuten na mijn vertrek had hij een korte snik gegeven... en was dood.

Het was zeer egocentrisch van mij, maar plots besepte ik aan welke ramp ik ontsnapt was. Indien ik mijn kamferolie had bijgehad, indien ik ze had ingespoten (met de hoop op een langzame, steunende werking, een steun die echter slechts geleidelijk op gang zou komen) dan zou het noodlot van Lewie zich juist vijf minuten na de injectie voltrokken hebben, zoals het nu gegaan was. Maar dan zou het voor de omgeving evident geweest zijn: "De dokter heeft een verkeerde spuit gegeven, want onmiddellijk na de spuit liet Lewie een snik en was dood".

Post hoc, ergo propter hoc.

Op een congres in Parijs, jaren later, hoorde ik een lezing van dokter Barry van Bordeaux, die een analoge situatie had meegemaakt. Maar hij vertelde ook het tegenovergestelde geval van een toegewijde collega: diens patiënt was gestorven enkele minuten na de inspuiting. Het geroddel in de zin van 'post hoc, ergo propter hoc' werd zo sterk, dat de arme man ten slotte naar een andere stad is moeten verhuizen.

TANDEN

De herinnering aan de Witte van Gapseres, aan de vijf frank voor de heilige Apollonia en aan de tandentrekker van vader Tissens is me tijdens mijn doktersstudies bijgebleven: iets magisch, iets angstaanjagends, iets mysterieus.

In het voorlaatste jaar van onze dokterstudies kregen we van professor Van De Vijver de theoretische bagage hoe we tanden moesten verdoven, het verschil tussen verdoving van de bovenkaak en de onderkaak, de extractietangen die aangepast waren aan het model van de tanden, de bewegingen bij het tandentrekken (bovenste molaren naar buiten wringen en onderste molaren naar binnen), enzovoort.

Maar helaas, dat was allemaal louter theoretisch. Niemand van ons kon praktisch oefenen op de tanden van de voorradige Leuvense patiënten, want die werden allemaal de prooi van de studenten in de tandheelkunde.

Wij, de toekomstige huisdokters, konden er alleen maar bijstaan als leergierige toeschouwers.

Een beetje als die mop: "Oesters? Dat moet toch zo smakelijk zijn! Ik heb het horen vertellen door iemand die gezien heeft dat men er in 't restaurant aan het eten was."

En daarom bleven de tanden voor ons iets onvertrouwd, 'etwas Unheimliches'.

*

* *

Is het dan te verwonderen dat mijn eerste tandexperiment een fiasco werd? Dit fiasco heb ik beleefd in Reningelst, in de meidagen van 1940. Het grootste deel van mijn patiënten waren de gekwetste vluchtelingen, die samengetroeft zaten onder de bombardementen aan de grens tussen West-Vlaanderen en Frankrijk. Maar af en toe was er vanzelfsprekend ook een inwoner van Reningelst zelf.

Zo kreeg ik op een dag eens een stevige boer binnen, met tandpijn aan zijn onderkaak. "Trek hem eruit!", riep hij bars. Zo moeten zijn verre West-Vlaamse voorouders er uit gezien hebben, de Menapiërs: bonkig, nuchter, recht door zee. Ik wist dat de afwezige dokter Desmyter gekend was voor zijn kunst in het tandentrekken. Hij had trouwens een indrukwekkend assortiment van tangen, waarover ik het jaar tevoren theoretisch examen had afgelegd bij professor Van De Vijver. Nu kwam het er op aan mijn theoretische kennis om te zetten in de praktijk, te beginnen met de verdoving.

Spijtig genoeg is de onderkaakverdoving veel problematischer dan de bovenkaak.

Bij een bovenkaak steekt men de naald in de slijmvliezen aan de binnen- en buitenkant van de tand, men spuit dan de verdovende vloeistof in en na enkele seconden werkt de verdoving. Voor de onderkaak is het gans anders. Daar lopen de twee gevoels-zenuwen, rechts en links, binnen een kanaal door het been, onbereikbaar voor de spuit. De enige plaats waar de verdoving kan bekomen worden, is achteraan in de mond op het gemillimeterde punt waar de zenuw in het kanaal dringt achter een beenderig uitsteeksel, de 'doorn van Spyx'.

Voor de debutant is het een bang afwachten: is de verdoving gelukt, ja of neen? De symptomen van een geslaagde verdoving zijn: het gevoelloos worden van de tong en de lip van die halve kant, van achter tot voor.

Ik zocht dus naar de 'doorn van Spyx' van mijn Reningelste boer, spoot, trok mijn naald er terug uit en legde mijn spuit weg. Nu moest de beslissende confrontatie beginnen tussen enerzijds de Menapiër, de Goliat... en anderzijds ik, het Davidje, dat inwendig stond te bibberen.

Bibberend Davidje trachtte zich groot en autoritair voor te doen. Met de plechtstatigheid van een hypnotiseur zei ik aan mijn boer: "Uw lip en uw tong worden gevoelloos".

Maar hij bekeek me argwanend en zelfs spottend: "Mijnhier den dokter, 'k en voele kik niks!"

Ik wachtte enkele seconden: "Nog altijd niks?"

"Nog altijd niks!"

En plots sprong hij recht: "Mijnhier den dokter, ghi en kent ghi d'r niemendalle van!"

... En weg was mijn verontwaardigde Menapiër. Zelfs zonder dokter Desmyter's ingespoten ampul Novocaïne te betalen! Samenvatting: nederlaag van David over gans de lijn.

Toen dokter Desmyter na de capitulatie van koning Leopold terug thuis kwam, bracht ik hem onder andere verslag uit over mijn mislukt avontuur met de tandpijnpatiënt. Ik herhaalde het hele gebeuren in zijn volledige context, alsof ik opnieuw een examen aflegde bij professor Van De Vijver. Dokter Desmyter glimlachte vriendelijk: "Geslaagd in uw examen over gans de lijn. Alleenlijk..."

Ik luisterde met al de krachten van mijn aandacht naar zijn bemerkingen:

"Alleenlijk hebt ge een chronologische vergissing begaan. De onderkaakzenuw is een dikke stam. Het duurt minstens

een kwartier eer de vloeistof aan de 'doorn van Spyx' tot in het merg van de zenuw is binnengedrongen..."

"... Daarom doe ik het altijd zo: ik geef mijn patiënt zijn Spyxverdoving en stuur hem terug naar de wachtkamer. Ik zeg hem: Als ge goed en wel voelt dat de verdoving werkt op uw tong en uw lip, kom dan kloppen en dan trekken we de tand."

Hij lachte fijntjes: "Uw patiënt zal dus zijn verdoving gevoeld hebben als hij terug was op zijn boerderij. En meteen was zijn tandpijn weg, gratis voor niets, maar alleen maar zolang het duurde!"

Om zijn theorie door de praktijk te ondersteunen, liet hij mij een Spyxverdoving uitvoeren bij één van de patiënten die in zijn wachtzaal zaten. (Eén van die velen die toestroomden, nu ze hoorden dat "hunnen dokter" terug thuis was.) En het lukte.

XXX

Toen ik een paar maanden na mijn interimwerk in Reningelst mijn eigen praktijk begon in Lommel, moest ik spoedig ervaren dat er hier veel mensen rondliepen met rotte tanden. Naar ik af en toe hoorde was dit uit schrik, omdat de oudere dokters in de voorbije tientallen jaren het niet zo nauw hadden genomen met de tandverdoving. Maar dankzij de lessen van dokter Desmyter stond ik stevig. Er moest geen Menapiër of geen Taxander of geen Eburoon of geen Ambiorix meer komen om me te zeggen dat ik niemendal kende van tandentrekken. Davidje kreeg integendeel de zelfzekerheid van een Julius Caesar: 'Veni, vidi, vici'. (Ik kwam, ik zag en ik overwon')

Eén van de troeven in mijn tandenstrijd was juist de fameuze verdoving van de onderkaak. Ik verdoofde 'doornen van Spyx' alsof ze mijn intiemste vrienden waren. Nadat ik mijn inspuiting had gegeven aan mijn angstig ineengekrompen patiënt(e), zei ik met opgeheven wijsvinger en met een orakelintonatie die geen tegenspraak duldde: "Een kwartier terug naar de wachtkamer. Let er op: lip en tong gevoelloos. Dan terugkomen en kloppen. En dan trek ik de tand zonder pijn."

Vader Tissens en zijn tandenbokser hadden het niet beter kunnen doen.

Voor de andere patiënten in de wachtkamer was het telkens een verbazend evenement te luisteren naar de reportage van de ingespotene en van minuut tot minuut getuige te zijn van de toenemende verdoving van lip en tong. Daarna kwam de patiënt(e) kloppen en ik trok de slechte tand(en), soms onder het goedkeurend en aanmoedigend geknor van mijn 'slachtoffer'.

In een minimum van tijd kreeg ik de reputatie een kolossaal goeie tandentrekker te zijn. Eindelijk konden de mensen hun tanden kwijt raken zonder pijn!

Bovendien was er voor de leden van de 'Ziekenkas van 't Fabriek' (het grootste deel van de patiënten) een tweede en gewichtig argument om hun rotte tanden te laten uithalen: gans de 'grote kuis' van hun mond gebeurde gratis! Want

tandentrekken was een raadpleging, dus inbegrepen in het forfaitair jaarakkoord tussen de ziekenkas en de dokters.

Het begon dan ook tanden te regenen. Hierbij kreeg ik een deugnietachtige liefhebberij: ik nam een lege bokaal van mosterdpickels en vulde hem half met gedenatureerde alcohol. Al de uitgetrokken tandenruïnes werden erin gegooid.

Ik voelde me als een indiaan die steeds maar meer scalpen verzamelde in zijn wigwam. Het niveau van mijn bokaal steeg van maand tot maand.

*

In 1941 vroeg ik professor Van Goidsenhoven op consult voor de rijke moeder Luyckx die zwaar ziek was. Alvorens hij terug naar Leuven vertrok, at hij een stukje mee bij ons; mijn vrouw had gezorgd voor een lekkere schotel, ook al was het volop oorlog. Het was gezellig met de professor te praten over mijn wederwaardigheden als dorpsdokter. Nu ik dokter was noemde hij me 'Nestje', met de vriendelijke ernst die hem eigen was. Terloops toonde ik hem mijn halfgeevulde mosterdpickelsbokaal.

Naderhand heb ik van een interimaris vernomen dat de professor al lachend in zijn amfiteater had verteld over een oud-student die de getrokken tanden bewaarde als scalpen. Ik heb nog altijd spijt dat mijn bokaal bij de latere verhuizing verloren is gegaan.

BEVALLINGEN

Wat ik schreef over de povere praktijk van onze Leuvense studentenjaren inzake tandextracties, geldt eveneens voor onze praktijk inzake bevallingen. Toen we in 1940 uitzwermden als huisdokters, hadden we absoluut te weinig bevallingsuren in onze vingers.

We moeten dit echter zien in het licht van de sociale context van toen. De meeste vrouwen bevielen thuis, in hun natuurlijke biotoop. Slechts enkele vrouwen verkozen te bevallen in een materniteit. Die eerder kleine groep vrouwen bestond toen uit:

- ofwel zwangeren bij wie de huisdokter verwikkelingen verwachtte, met zelfs het mogelijk vooruitzicht op een keizersnede (dat was het summum van de dramatiek). Vanzelfsprekend stond in Leuven de ganse evolutie van de bevalling onder het toezicht van de professor en zijn assistenten;

- ofwel dames die het als een statussymbool beschouwden een specialist van verloskunde aan hun sponde te hebben, zelfs al ging het waarschijnlijk om een normale bevalling.

In Leuven was het neusje van de zalm een bevalling door Professor Schockaert (wij hadden toen vader en zoon: 'den ouden Schock en de jonge Schock'). Deze professoren wilden (weer vanzelfsprekend) zelf de geboorte leiden; hoogstens deden ze dit in gezelschap van hun eerste assistent en een intern. Voor de stagiairs bleef er dus niets anders over dan af en toe vanachter een balustrade toe te

kijken op een bevalling en notities te nemen. Maar de praktijk is helemaal anders.

Ikzelf had een dubbele handicap. Toen ik in september 1939 de toestemming had gekregen mijn stage in Mont-sur-Meuse te doen, gebeurde dit in het vooruitzicht van een specialisatie in de longziekten. Geen sprake van bevallingen in een sanatorium voor mannen! Bovendien kon ik in Lommel niet meer studeren in de boeken en notities van mijn doctoraten want die waren allemaal, in mei 1940, opgegaan in de brand van het sanatorium. Ik kocht dus nieuwe boeken over alle medische materies. Voor de verloskunde werd het boek van professor Daels van Gent mijn handboek.

Kering en extractie in Kattenbos

De tweede maand na mijn vestiging in Lommel, kreeg ik een opgewonden bericht namens de vroedvrouw: "Rap naar Kattenbos komen want het kind zijn armke hangt eruit!"

Paniek! Armprolaps: een onmogelijke geboorte! Vlug mijn tas vastgegrabbeld en op weg naar Kattenbos. Al rijdende overwoog ik alles als in een vertraagde film. Meer dan wie ook wist de vroedvrouw dat er reden was voor een doktersingreep: de prolaps van een armpje is het teken van een dwarsligging. Waar normaal het hoofdje eerst moet komen, is dit niet meer mogelijk want het armpje belemmert de uitgang.

De enige redding is dan een 'kering en extractie'. Voor de verloskundige betekent dit een viervoudige ingreep:

- ten eerste, het armpje terugduwen (met alle mogelijke voorzorgen om geen microben in de baarmoeder te brengen);

- ten tweede, de boreling een kwartdraai rondkeren in de baarmoeder, het hoofd naar boven en de stuit naar onder, erop lettend dat de navelstreng niet geklemd zou raken;

- ten derde, tijdens de kering er voor zorgen dat de boreling met zijn rugje naar de dokter en met zijn gelaat in de richting van de rug van de moeder ligt, met zijn armpjes naast het lijf. Als de boreling met zijn gelaat naar de dokter en naar de buik van zijn moeder ligt, wordt zijn nekje gebroken tijdens de uitdrijving;

- ten vierde, de voetjes grijpen en er aan trekken om de boreling naar buiten te halen, er op lettend dat de armpjes niet naar boven schieten want dan wordt het hoofdje andermaal geblokkeerd.

Ja, de vroedvrouw wist dat bij dwarsligging een dokterstussenkomst dringend noodzakelijk is. Maar wat ze niet wist, was dat ik nog nooit een kering en extractie had uitgevoerd. Het was één van de schokkendste dilemma's van mijn leven; het was een obsederend refrein tijdens mijn tocht naar Kattenbos:

- Ofwel moest ik daar in de kraamkamer aankomen en ootmoedig bekennen dat ik nooit zulk geval had behandeld en dat het dus best zou zijn moeder en kindje te laten overbrengen naar de kliniek van Neerpelt of Mol of Hasselt (want de kliniek van Lommel bestond nog niet: die is pas geopend in mei 1942). Maar zulk transport betekende een bestendig levensgevaar voor de boreling. Want een armprolaps wordt vaak gevolgd door een prolaps van de navelstreng (de navelstreng raakt geklemd in de baarmoederhals, het kind krijgt geen bloedtoevoer meer, het versmacht).

En hoe het transport regelen? In gans Lommel was er toen geen ambulance. In feite zou mijn bekentenis een defaitistische vlucht geweest zijn.

- Ofwel moest ik een dappere rol spelen, als een Robin-Hood of een Rode Ridder: "Komaan, jongen, vechten, erop of eronder! Denk eraan, het geluk is aan de durvers! Audaces fortuna juvat! En ge hebt toch uw theorie bestudeerd?"

Zo hield ik verder mijn inwendige monoloog: "Professoren Schockaert en Daels, ik dank u voor uw boeken en

raadgevingen. Maar ik zit hier in een situatie als in de brousse, een situatie die gij nooit hebt meegemaakt. Willens nillens moet ik hier redding brengen met mijn handen die niet groter of kleiner zijn dan die van u. Geeft ge mij alletwee uw zegen?"

Ik denk zelfs dat ik toen Sint-Augustinus als bondgenoot heb genomen: "Quod illi, cur non ego?" (= "Wat die anderen gekund hebben, waarom zou ik dat niet kunnen?")

XXX

Toen ik in Kattenbos stopte voor het huis van de bevalling, een oude hoeve met strodak, stond mijn besluit vast: ik zou mijn heldenrol spelen met een nonchalante panache, alsof keringen en extracties voor mij dagelijkse kost waren. Allereerst moest ik zorgen voor de anesthesie. Want kering en extractie moeten gebeuren onder algehele verdoving. Dat was een dogma!

Tegenwoordig heeft elke kliniek haar anesthesist die over zijn ingrediënten beschikt als een kok over zijn ontelbare kruiden. Maar wij hadden alleen maar onze chloroform, en zonder anesthesist. Ik haalde de chloroform uit mijn dokterstas, evenals het masker en de vaseline. (We moesten de lippen van de patiënte insmeren met vaseline om geen verbranding door chloroform te krijgen.) Aan de vroedvrouw gaf ik de opdracht dat ze de chloroform voorzichtig druppel na druppel op het masker moest aanbrengen, om geen overdosis te krijgen. Om het effect van de chloroform onder controle te houden, moest ik regelmatig de oogreflexen controleren.

Toen de patiënte insliep, kon het eigenlijke werk beginnen. Ik bespaar u de verdere details. Ik wil alleen maar zeggen dat ik de kering en extractie uitvoerde, volgens de theorie van de professoren Schockaert en Daels. Zelf was ik verbaasd over de eenvoud van de afloop: binnen de tien minuten na de chloroform begon er een koleirige nieuwgeborene te 'blèten'. Voorlopig werd het wichtje nog opgevangen door de vroedvrouw. Maar als de moeder uit haar narcose ontwaakte en haar kindje in de armen kreeg, was voor haar al de miserie vergeten.

Kraamvaders

De 'Kattenbosgeboorte' was mijn maidentrip geweest. Het hek was van de dam en andere bevallingen volgden.

Er kwam iets anders bij: van kraambed tot kraambed werd ik meer en meer een stilzwijgende bondgenoot van de kraamvaders.

Ik vond telkens dat er iets zieligs was aan de hulpeloze houding van de echtgenoot, die moest toezien op zijn arme kraamvrouw die wee na wee lag te doorstaan zonder dat hij haar kon helpen. Hij moest geduldig het hoofd buigen om haar toe te laten zich af te reageren: "Zie hem daar nu staan, de grote lobbies, met zijn gezicht alsof het hem niet kan schelen! Natuurlijk kan het u niets schelen, want gij voelt niks, he lumme! Ik ben ekik het alleen maar die pijn moet hebben! Maar wacht manneke, komt gij nog maar eens af! Dan zult ge nogal eens een post pakken!"

Daarom bedacht ik een truc... en van dan af begon een nieuw tijdperk voor mijn kraamvaders. Bij het binnenkomen in de woning ging ik voortaan niet eerst naar de kraamvrouw, maar ik trok de echtgenoot even terzijde. Met een ernstige schouderklop van waardering fluisterde ik dat we veel warm water zouden nodig hebben voor de ontsmettingen en dat het dus zijn taak was voor het nodige vuur te zorgen. Dan knikte hij begrijpend en dankbaar en ging langs de achterdeur naar de houtvoorraad. Vijf minuten later hoorde ik hem zijn bijl zwaaien met een kracht alsof hij alle duivels de kop moest afkappen. Hij had zijn motivatie gekregen, hij moest niet meer hulpeloos staan lummelen aan het voeteinde van het kraambed.

Na de bevalling lag de vermoeide moeder te glunderen met het borelingske in de armen. Dan klopte ik kameraadschappelijk op de schouder van haar man: "Wat heeft hij toch zijn best gedaan, he moeder, met al dat warm water!"

Dan lachten we alle vier: de kraamvrouw, de kraamvader, de vroedvrouw en ikzelf. Naderhand ging het leven verder. De grote lobbies, de lummel mocht terug 'afkomen'. Van 'een post pakken' was er geen sprake meer... en één of twee jaar later lag er weer een volgende zuigeling in de wieg.

Het was zoals Felix Timmermans het in sappige bewoordingen had geschreven in zijn Boerenpsalm (1935): "de kinderen rolden als rapen uit hun schoot".

Gastvrijheid in een 'Bokrijkhuisje'

De oudsten onder ons herinneren zich nog die strenge winter van 1942. Hij kwam pas in januari, toen niemand hem nog verwachtte. Het was een Kerstmis en een Nieuwjaar zonder sneeuw geweest, de temperaturen bleven boven het nulpunt tot 9 januari. Dan plots in de nacht van 9 op 10 januari: een overrompeling van twintig centimeter sneeuw en een duik van het thermometerkwik tot 15_i C. onder nul. De sneeuw en de kou zouden aanhouden tot begin maart. Het is in die winter dat ik op één dag dertien keren met mijn moto ben uitgegleden. Maar ik kon het niet signaleren aan de redactie van het Guinness Book of Records, want zij zaten in Engeland en ik zat in ons bezet België.

In die winter had ik een andere belevenis die eveneens zou mogen figureren in het Guinness Book of Records. Het toneeltje speelt zich af in 'De Hutten'.

Ik vertelde reeds over dit gehucht, naar aanleiding van mijn eerste en enige tracheotomie. Doordat brug elf nog steeds in puin lag, moest ik een omweg van ongeveer twaalf kilometer afleggen om in de Hutten te geraken: eerst de Kiezel naar Lutlommel, dan tot aan de Grote Barrier, dan links de weg naar Eindhoven, het kanaal oversteken via brug twaalf, dan nog een paar kilometer tot aan de kerk van de Kolonie, daar links inslaan, weer een paar kilometer tot op het einde van de rechte baan, en vandaar een abominabel hobbelig karspoor van nog eens twee kilometer. Daar, 'aan het eind van de wereld', lag het povere gehucht 'De Hutten', met onder andere het lemen huisje van Guus en Polien Van De Joost met hun vijf kinderen; een huisje dat ik in onze

actuele terminologie nog maar eens een 'Bokrijkhuisje' zou kunnen noemen.

Polien verwachtte haar zesde kindje. Ze was klein van gestalte. Ze was eens op consultatie gekomen en had bekkenafmetingen op het nippertje. Was de geboorte normaal mogelijk, of moest er een verlostang aangelegd worden? Dit probleem had zich ook gesteld voor een vorige collega, want drie van de vijf kinderen van Polien waren geboren 'met de ijzers'.

Zo kwam die fameuze zesde bevalling van Polien. Ik stond juist gereed om mijn namiddagronde aan te vangen, toen er een telefoon kwam vanuit de Kolonie (want in de Hutten zelf was er geen telefoon). De vroedvrouw deed vragen of ik naar Van De Joost in de Hutten kon komen, want het ging beginnen. Ik nam dus mijn grote dokterstas met de verlostang en sprong op mijn moto. "En vooral zeer voorzichtig zijn, Jutoke, want we moeten in de Hutten geraken!"

De vroedvrouw die me opwachtte was Maria. Ze was er al een paar uren. (Wij zeggen vroedvrouw, maar in Lommel heette dat 'de goeivrouw'). Maria de goeivrouw was een engel. Ze was ongeveer tien jaar ouder dan ik. Met haar familienaam heette ze Vekemans. Ze was getrouwd met meester Leeën, onderwijzer in de woonwijk van Lommel Fabriek. Ze was kinderloos gebleven, maar elke kraamvrouw was voor haar als een dochter en elke boreling aanzag ze als haar kleinkind. Vijftien jaar later heb ik haar in Lier geopereerd voor haar spataders en haar pijnlijke beenzweer.

Maria had me dus in de loop van de namiddag laten telefoneren dat het ging beginnen, het water was gebroken. Maar bij mijn onderzoek van Polien bleek dat er nog geen voldoende ontsluiting van de baarmoederhals was.

Ik gaf een insluiting om de ontsluiting te bevorderen, maar ik schatte dat we nog wel één ^ twee uren moesten wachten alvorens ik met de forceps zou kunnen werken. Met het oog op de heftige weeën die af en toe opkwamen, was het best dat Polien te bed bleef. De ijzige winterkou werd in de echtelijke slaapkamer een beetje overwonnen door het kachelkje, het 'duveltje' in de hoek. Intussen hield Guus de wacht bij zijn vijf rumoerige kinderen in de woonkamer, waar de houtblokken lagen te knetteren in de grote open haard. Boven het vuur had goeivrouw Maria een ketel water doen hangen. Het geheel was een tafereel voor een schilderij van Jakob Smits.

Ja, Jakob Smits, allemaal schoon en wel en artistiek. Maar Maria en ik, en ook Polien, wij vroegen ons af wat het zou worden als de bevalling al te lang zou aanslepen? En ik, wat moest ik in afwachting aanvangen? Maria bezag me een beetje schuldbewust: "Spijtig dat het nog te vroeg is, dokter." Ik antwoordde dat het beter te vroeg was dan te laat, maar dat dit inderdaad mijn ziekenronde totaal in de war had gebracht.

"En er zijn zoveel zieken en ik ben al zo moe", zuchtte ik.

Ik had bovendien een andere reden van vermoeienis, een familiale. Ons eerste kind, ons Jefke, was geboren de achtste december. Mijn vrouw had in de daaropvolgende weken met zware koorts en was nog steeds niet volledig hersteld. Met alle gevolgen van dien voor onze nachtrust.

"Ja, ik zie dat ge moe zijt", zei Maria meewarig. Ze begon luidop te denken.

In de woonkamer gaan zitten wachten was niet te doen, zo vond ze, want met het lawaai van "die joeng" zou mijn vermoeienis nog erger worden. Maar voor het overige was er geen sprake van een logeerkamer in het 'Bokrijkhuisje'. Dan plots gaf blijkbaar de heilige Geest een heel originele inspiratie aan Maria de goeivrouw.

Alfred de Musset heeft eens gedicht: "Ce que femme veut, Dieu le veut" ("Wat de vrouw wil, is Gods wil"). Als die vrouw dan bovendien nog goeivrouw is, dan is haar wil die van God in het kwadraat.

Daarna gebeurde het allemaal 'in een ik en een gij'. "Kom, dokterke, uw botten", zei Maria en duwde me op de enige voorradige stoel. Als een bezorgde moeder begon ze mijn laarzen uit te trekken. En ze had "dokterke" gezegd, in het verkleinwoord!

Tweede etappe: "Polien, schuif op!", riep ze. En Polien in het kraambed schoof automatisch op. Het klonk allemaal zo gebiedend dat niemand er tegenop kon, zoals zelfs de zon er niet tegenop kon toen Jozua in de Gewijde Geschiedenis had geroepen "Zon sta stil!", en warempel de zon stond stil.

"En nu liggen", gebood Maria in een derde etappe en duwde mij op het bed. Ik gehoorzaamde als een gedresseerde bulldog en ging liggen, boven op de deken, naast Polien. Opdat ik zeker geen kou zou hebben legde Maria mijn lederen motovest over mij heen. En dan...

De rest was heel simpel. Ik weet het, lieve moeder Ida van mijn eerste sermoen in Lommel: als ge erbij geweest waart in de Hutten, ge zoudt me streng berispt hebben: "Da pèst ni!", en misschien zoudt ge het zelfs gebruld hebben. Maar desalniettemin en desniettemin verzonk ik in een zalig, tijdloos nirwana. Naderhand heeft Maria mij verteld dat ik in slaap viel "lijk ne klot".

Nadat ze me anderhalf uur had laten slapen, schudde Maria me zachtjes wakker: "Dokterke, ik denk dat het tijd wordt, de weeën komen dichter oopen."

Ik sprong recht, trok mijn laarzen aan en begon mijn handen te wassen in de emmer met warm water die Maria gereed had gezet. Blijkens het 'toucher' was de ontsluiting van de baarmoederhals ditmaal volledig, maar de indaling in het kleine bekken vlotte niet. Dat was een indicatie tot het gebruik van de verlostang; het was trouwens de te verwachten situatie waarvoor ik naar de Hutten was gekomen.

Het verdere verloop viel mee: ik begon de twee lepels van de verlostang één voor één in te voeren, zachtjes, er zorg voor dragend dat de baarmoederhals niet geklemd werd tussen de tang en het kinderhoofdje... en een half uur later

konden de vijf joeng, ditmaal muisstil, hun nieuwe zusje komen bewonderen alvorens te gaan slapen.

ROZELIE

Ik citeerde reeds de sappige zin van Felix Timmermans: "De kinderen rolden als rapen uit hun schoot." Woorden die we met een monnellachje lezen! De filosoof kan er zelfs zijn diepzinnige beschouwingen rond weven: "De moederschoot, bron van het leven! De eeuwige moeder, de Magna Mater! De buik, altaar van overgave en verzoening tussen het mannelijke en het vrouwelijke!" Enzovoort.

Maar los van elke literatuur moet daar aan toegevoegd worden dat de medaille ook een keerzijde had: haast dagelijks werd ik in mijn arm dorp in de heide geconfronteerd met de radeloosheid van sommige uitgeputte moederkes.

Zo herinner ik me levendig de snikkende "nondedjuu" van Rozelie. Haar man werkte in de Fabriek en had me - zoals andere vaders - met Nieuwjaar gekozen als huisdokter. Hem heb ik slechts een paar keren gezien, maar haar des te meer. Bijna om de week stond ze met het één of ander kind bij mij, voor gratis consultatie en medicamenten. In 't passant vertelde ze dan telkens dat ze het toch zo moeilijk had met dat groot huishouden. Ik luisterde geduldig maar stond machteloos; ze was trouwens niet de enige huismoeder met wie ik dat soort belevenissen moest ervaren.

Zekere keer kwam Rozelie alleen op consultatie, ditmaal dus voor zichzelf. Ze had ruzie gehad "met dieë van ons", ze wilde dat hij haar een tijd gerust zou laten want ze kon het niet meer aan. Ze "wilde geen joeng meer, ze was geen konijn."

Ik wachtte geduldig op de verdere explosie die in de lucht hing: "Ge weet pertang, hé dokter, hoe geren dat ik mijn joeng zie. Maar het gaat nie meer, ik zak ineen lijk ne natten handdoek van de pure muugte. Maar daar let dieë van ons nie op, hij komt altijd maar af, 't is 't één joenk na 't ander, lossen en laden. Nondedjuu dokter, kunt ge me dan toch nie helpen? Geef me dan toch iet om nie meer in positie te geraken!"

Ik begreep haar, maar als katholiek dokter stond ik met een gebonden tong. Want condoms, de enige efficiënte contraceptie, mocht ik niet aanraden: noch aan haar, noch aan andere gehuwden. Condoms? Die wraakroepende rubbertjes die alleen maar te koop waren in verdachte stadsapotheken? Zwijgen! Want hun gebruik was doodzonde!

De invloed van de Kerk op de maatschappelijke omgangstaal was zo groot dat zelfs de naam van de condoms niet rechtstreeks gebruikt werd in de deftige kringen.

De Fransen spraken alleen maar in een omweg over "une capote anglaise".

De preutse Victoriaanse bourgeoisie van over het Kanaal kaatste de bal terug en sprak over "a french letter".

(N.B.: In verband met mijn Lommelse tijd en Rozelie spreek ik niet over de pil. Deze anticonceptieve (= contraceptieve) methode is pas jaren later, rond 1960, in zwang gekomen. In 1968 werd ze door Rome veroordeeld, juist zoals het condoom.)

XXX

Toen Rozelie steeds maar meer begon te klagen en zagen over haar vermoeidheid, onderwierp ik haar eens aan een algemeen onderzoek, voor zover een pover huisdokterijtje in die tijd daar bekwaam toe was. Na een half uur afluisteren, bevoelen en bekloppen stond ik even ver als tevoren. Ik zei dat ik het niet kon vinden en dat we 'hogerop' moesten, voor bloedonderzoek, X-stralen, laboratoriumanalyses, enzovoort. Ik drong aan dat Rozelie het nodige zou doen om haar huishouden enkele dagen los te laten en in observatie te gaan bij dokter Rotsaert in de nieuwe kliniek voor inwendige ziekten in Hasselt. Ik kende dokter Rotsaert nog van in Leuven, hij was toen een paar jaar voor mij en was een degelijke assistent van professor Van Goidsenhoven. Na lang aarzelen deed Rozelie de reis naar Hasselt.

Het verslag van dokter Rotsaert over de onderzoeken was accuraat en gedetailleerd. De diagnose was helaas onverbiddelijk: leukemie. Dit was meteen de uitleg voor Rozelies eindeloos gevoel van vermoeienis.

Tegenwoordig zijn er hoopgevende therapieën, maar ruim een halve eeuw geleden was de diagnose van leukemie een doodvonnis.

Rozelie is inderdaad aan leukemie gestorven. Haar vele kinderen werden wezen.

XXX

Het Rozeliedossier was één van die zwarte dossiers zoals elke huisdokter ze kent en waar hij later vaak aan terugdenkt met ontroering, met machteloosheid en met een tikkeltje schuldgevoel: "Waarom heb ik, in de drukte van mijn werk, haar een 'zaag' genoemd en me niet grondiger ontfermd over haar uitputting? Waarom heb ik haar uitroep 'nondedjuu' niet beter begrepen?"

Die uitroep was geen vloek. Hij was ocharme een tragische uitroep 'au nom de Dieu', in de naam van God, een snik van een mens in nood.

Bij dit soort situaties ben ik meer gaan nadenken en vraagtekens plaatsen. Ook nog in latere jaren, toen ik reeds uit Lommel vertrokken was. Het werd er niet beter op toen ik mijn twijfels wou uitpraten met katholieke autoriteiten.

Zo was er bijvoorbeeld een gezaghebbende priester-theoloog, professor aan de universiteit. Ik vertelde over Rozelie en andere radeloze moeders uit mijn herinnering.

Hij luisterde naar mijn verhaal met een achteloosheid die me onthutste. Zijn antwoord zette me onmiddellijk 'op mijn plaats'. Hij bracht een hulde aan zijn eigen onvergetelijke moeder-zaliger. Hij zei fier dat hij de negende was uit een gezin van tien en volttooide dan haast triomfantelijk: "Indien

mijn moeder aan geboortebeperving had gedaan, dan zou ik er niet geweest zijn!"

Ik was diep ontgoocheld door dit antwoord. Besepte die professor zelf niet dat zijn woorden over de kern van het probleem heenschoven?

Zestig jaar na Rozelie, na die andere oververmoeide moederkes, na de oorlogsmiserie in ons dorp in de heide, wil ik hiervolgend mijn uiteindelijke mening neerschrijven in enkele volzinnen, een kat een kat noemend en zonder bibber in mijn pen. Het zijn weliswaar vijgen na Pasen, maar ik moet het eens kunnen zeggen.

XXX

In de katholieke kerk zijn de uitspraken over seksuele moraal sinds eeuwen het monopolie van de priesterkaste, vanaf de pausen met hun encyclieken tot mijheer de onderpastoor in zijn biechtstoel. Allemaal mannen. Allemaal gebonden door het celibaat. Meer dan wie ook begrijpt de dokter dat sommige van deze celibataire mannen pijnlijke wrijvingen kunnen beleven tussen hun celibaat en hun hormonen. Ze zijn nu eenmaal mensen.

Voltaire (1694-1778) typeerde dit in vulgaire doch zeer pertinente termen: "En dessous de leur soutane ils portent des couilles." ("Onder hun soutane dragen ze kloten.")

Als de leden van deze kaste volharden in hun celibaat, met de overtuiging dat ze daardoor opstijgen naar een hogere volmaaktheid, dan is dat hun volste recht en we eerbiedigen het. Als sommigen onder hen daarbij gefrustreerd en gecompliceerd geraken, dan is dat hun probleem en niet het onze.

Maar het wordt een absurde paradox wanneer deze celibataire kaste, geconfijt in haar eigen degelijkheid, nog een stap verder gaat en met verbijsterende arrogantie het laatste woord opeist inzake de sexualiteit die ze zelf niet mag beleven;

- het wordt absurd wanneer rabiante vegetariërs uiting geven aan hun afschuw voor vlees maar tevens met streng opgeheven wijsvinger aan de goegemeente komen vertellen hoe men het vlees dient te bakken;

- het was absurd dat wij, katholieke dokters, ons geweten moesten laten koloniseren en infantiliseren door celibataire kamergeleerden die ons verboden condoms uit te delen aan uitgeputte Rozelies;

- en het is nog altijd even absurd dat Rome 'kop bij kei' houdt inzake zijn verbod van condoms in de strijd tegen aids.

JEFKE EN MIEKE VAN 't GODSHUIS

Jefke en Mieke hadden altijd op een boerderijke gewoond in Zuid-Limburg. Toen trouwde de oudste zoon en deze bleef bij zijn ouders inwonen. Het vlotte niet al te best met de schoondochter en ten slotte besloten Jefke en Mieke, met de dood in 't hart, de plaats te ruimen voor de jeugd. Ze deden een paar simpele meubeltjes op paard en kar laden en

kwamen op een septemberdag naar ons dorp om er hun intrek te nemen in het godshuis op de Overpelterkiezel.

Twee dagen na hun aankomst telefoneerde moederoverste of ik eens naar Jefke wou komen, want hij hoestte duchtig. Mijn intrede in het godshuis gebeurde met hetzelfde ceremonieel van altijd: bellen, ruisende stappen in de gang, een achterdochtig deurlijkje dat op een kier geopend werd, en dan de stem van de portierster zuster Maria: "O 't is mijnheer de dokter!" De logge deur werd meteen met een flinke zwaai geopend, zuster Maria lachte haar tanden bloot en maakte een révérence alsof we een polonaise gingen dansen: "Dag mijnheer de dokter! Kom binnen, ik ga moederoverste roepen!" Ze bracht me naar de wachtkamer en ruiste heen.

In afwachting van moederoverste bewonderde ik geduldig, zoals steeds, de menigvuldige gehaakte doekjes die overal verspreid lagen, de oude gravuren tegen de wand, de strakke stoelen, het lage eiken kastje, het Lievevrouwke met vergulde bloemen onder een glazen stolp, het Heilig-Hartbeeld op een piëdestal.

Dan hoorde ik een nieuw geruis. Met een revérence, dubbel zo plechtig als die van zuster Maria, deed moederoverste haar intrede in de wachtkamer. Ik moest me bedwingen om niet tegen te revérencen.

"Ja, mijnheer de dokter, ik zou willen dat ge ons nieuw Jefke eens onderzocht, want ik ben er niet gerust in. Jefke en Mieke zijn pas eergisteren binnengekomen. Het heeft nogal wat om het lijf gehad eer we Jefke mochten wassen. Hij stonk als een varkske! En is 't nu van de verandering van lucht, of is't van dat wassen? In elk geval, Jefke heeft een goeie valling vast. Willen we eens gaan zien?"

Ze stevende de wachtkamer uit en ik volgde in haar kielzog. We gingen door een lange gang. Een jong meidje met een emmer kwam voorbij en knikte.

"Albertine, is dat alles?", vroeg moederoverste verontwaardigd, en greep het meisje bij de arm. Dit had voor gevolg dat Albertine zich plots herinnerde dat ze al buigend "dag meneer de dokter" moest zeggen.

Andermaal bedwong ik mijn reflexen, maar ik voorzag dat het me vroeg of laat toch eens te machtig zou worden: dan zou ik het godshuis binnenstormen, verkleed als d'Artagnan met een driehoekige jonkerhoed. Met een brede armzwaai zou ik me voor zuster Maria in twee plooiën lijk een knipmes en de pluim van mijn hoed zou een halve cirkel beschrijven over de vloer van de gang. Dan zou ik naar moederoverste stappen en hetzelfde gebaar herhalen, dan naar de andere zusters, en dan naar de meidjes, en dan...

Intussen waren we aangekomen bij het kamerke van Jefke en Mieke. Moederoverste duwde de deur open en liet me binnen. Een mufte lucht sloeg me tegen. Jefke lag diep onder zijn dekens en Mieke stond op een stoel bij 't venster angstvallig stukken gazetpapier tussen alle mogelijke reten en voegen te duwen. Ik ging tot bij Jefke en nam zijn pols. Mieke kwam prompt en beschermend naast het bed staan. Ik nam mijn stethoscoop en begon ermee door plooiëkes en

hollekes en dekens en ondergoed te wroeten op zoek naar Jefkes borst. Hierbij moest ik een geduldige worsteling-in-regel voeren tegen de angstige handjes van Mieke, die geen vierkante centimeter van Jefkes huid wou prijsgeven.

"Pas toch op, meneer dokter, trek hem toch niet zo bloot want dan gaat hij er nog een kou bij pakken!", jammerde ze met een dun, bang stemmeke.

Eindelijk was mijn onderzoek gedaan en ik beloofde aan Jefke dat ik hem goede pillen en een straffe fles zou geven. Mieke knikte dankbaar.

"Maar ge moogt hier zo hard niet stoken en ge moet de kamer op tijd verluchten", zei ik, tot grote ontsteltenis van Mieke. (Ik moet hier even aan toevoegen dat er toen nog geen centrale verwarming bestond, elk kamertje had zijn eigen stoofje, zijn 'duveltje'.)

Mieke werd nog angstiger toen ik zei dat Jefke af en toe wat moest rondlopen om zijn bloedsomloop te verbeteren in zijn longen en in zijn benen. "Hem uit zijn bed doen komen? Dat durf ik niet, meneer dokter!", herhaalde ze als in doodsangst. Ik zei haar sussend dat moederoverste en ik dan wel eens even zouden helpen. We begonnen Jefke van onder zijn dekens te halen. Hij was vlug aangekleed, want zijn slaaplijf, zijn lange onderbroek en zijn kousen had hij in 't bed aangehouden. We moesten hem alleen maar in zijn pantoffels en in zijn vest helpen. Met een knikje van dank werkte Jefke zich in zijn mouwen. Dan klopte hij instinctief op zijn rechter vestzak.

"Zoekt ge iets?", vroeg ik.

"O, nee", antwoordde Jefke, "t was maar om te zien of mijn pijp op haar plaats stak."

Inmiddels klopte hij op zijn linker zak en ik vroeg wat hij daar dan had zitten.

"O, mijnen paternoster, mijnen toebak en mijn stekskes", zei hij rustig.

Hij begon enkele stapjes over en weer te zetten.

"'t Zal wel gaan, merci meneer dokter, merci moederoverste!"

Maar het ging niet! Een paar dagen later begon hij hoge koorts te krijgen. Ik gaf hem Dagenan, doch vruchteloos. Vijf dagen later stierf Jefke aan zijn bronchopneumonie.

XXX

Een week na de begrafenis van Jefke moest ik opnieuw naar het godshuis komen.

"Mieke treurt, mijnheer de dokter. Ze staat me niks aan!", zei moederoverste.

We gingen naar het kamerke. Het oudje zat stil te paternosteren naast haar kacheltje.

"Hewel, Mieke?", zei ik en ze lachte schuw. Ik luisterde haar hart af en nam haar bloeddruk. Hij was te laag, ze zou moeten druppeltjes nemen.

Toen ik reeds de deurklink in de hand had om buiten te gaan, werd mijn reukorgaan getroffen door tabaksgeur. Ik wilde er een kwinkslag uitslaan over een bezoek van manskerels, maar bedacht plots dat zulks niet gepast zou zijn in deze eerste dagen na de dood van Jefke en in de

aanwezigheid van moederoverste. Ik nam dus afscheid met een eenvoudige groet.

Twee dagen later ging ik opnieuw naar het godshuis. Zuster Maria deed me de groeten van moederoverste die belet was. Ze bracht me meteen tot aan de kamer van Mieke. Ik ging alleen binnen. Mieke zat apathisch te staren naast haar kachelkje. Ik onderzocht haar. Geen verbetering. "Neem drie keren per dag vijftien druppels in plaats van tien", zei ik met weinig overtuiging. En weer werd ik getroffen door tabaksgeur. Nu ik alleen was met haar, nam mijn nieuwsgierigheid de bovenhand.

"Mieke", zei ik glimlachend, "smoort gij de pijp?"

Mieke begon licht te blozen en schudde zenuwachtig van neen.

"Dan is 't misschien dat ge bezoek krijgt van een manskerel die u gezelschap komt houden?", plaagde ik.

Mieke ontkende andermaal maar met een mimiek van ergernis en hulpeloosheid.

Ik werd plots woedend op mezelf.

"Tactloze stommeling, wie vraagt u hier de detective uit te hangen?", dacht ik en greep naar mijn tas. "Tot morgen, Mieke en excuseer dat ik zo'n curieusneus was!"

Met nog steeds hetzelfde gevoel van onbehagen bracht ik een paar dagen later mijn derde bezoek aan Mieke. Aan zuster Maria zei ik dat ik wel alleen naar het kamertje zou gaan. Het vrouwke was zo mogelijk nog apathischer dan voorheen en haar bloeddruk was nog altijd niet gestegen.

Er was wel één verandering tegenover de vorige bezoeken: ik rook geen tabaksgeur meer. Maar vanzelfsprekend was een allusie maken op tabak voor mij een taboe geworden.

"We zullen eens een ander medicament proberen", zei ik.

Voelde Mieke mijn onbehagen? Ik wachtte even en voegde er aan toe dat ik de volgende dag zelf het medicament zou brengen.

"Zo dan, tot morgen!", trachtte ik met een opgewekte stem te zeggen, terwijl ik de deurklink reeds vastnam. Maar Mieke beantwoordde mijn afscheidsgroet niet. Onderzoekend keek ik haar aan en zag een paar tranen over haar wangen rollen. Haar gemoed lag blijkbaar overhoop. Ik mocht haar niet botweg achterlaten, dus liet ik de deurklink los en ging bij haar zitten. Ik nam haar hand en drong aan dat ze haar hart zou luchten. Met hortjes en stootjes loste ze haar schuchter geheimpje: ze had vorige week nog wat tabak gevonden in het bruine tiphozeke in Jefkes vest.

"En dan heb ik zo'n beetje toebak op de kachel laten vallen, meneer dokter, en... en... als ik dan mijn ogen dicht deed, dan... dan... dan was het precies alsof mijn Jefke weer bij mij was."

Ze snikte heel stilletjes en droef. Een woordeloze ontroering maakte zich van mij meester, ik had zo'n spijt omdat ik haar niet vroeger begrepen had en omdat ik haar misschien wel gekrenkt had door mijn bemoeizucht. Was het daarom dat ik vandaag niets meer geroken had? Ik drukte haar hand met een innigheid alsof ze mijn eigen grootmoederke was, mijn eigen Moelieke-zaliger van Herenthout.

Ik drong voorzichtig aan: "Maar Mieke toch, dan hadt ge vandaag ook nog tabak moeten strooien! Ge moet voor mij toch niet beschaamd zijn!"

Ze streeelde schuchter en dankbaar met haar linkerhand over de mijne.

"Neen meneer dokter, merci meneer dokter. Maar nu zal ik het niet meer kunnen doen."

"En waarom niet, Mieke?"

Ze deed een paar stapjes naar de kast en haalde het tabakszakje uit Jefkes vest. Ik nam het uit haar handen en betastte het: het was helemaal leeg.

"En ik durf er geen verse vragen aan de zuster", fluisterde ze met neergeslagen ogen.

Vijf minuten later stond ik in onze winkel. (Ik schrijf 'onze' winkel, want elk gezin moest vast ingeschreven zijn in een winkel, met het oog op de rantsoenering en de ordelijke bevoorrading.) Ik vroeg een bruin tiphozeke. De winkelierster bekeek me hoogst verbaasd: "Meneer dokter, ge hebt uw rantsoen van deze maand toch al gehad? Of was de 'Semois' deze keer niet goed?"

Ik zei haar dat haar tabak altijd goed was en dat ze de kwestie van de rantsoenzegels maar moest regelen ter gelegenheid van de uitdeling van de volgende maand, maar dat ik ditmaal in elk geval een bruin tiphozeke moest hebben. En ik kreeg het.

Dat Mieke dit nieuw tiphozeke niet helemaal leeg gekregen heeft?

Dat komt simpelweg doordat Jefke, juist drie weken na zijn begrafenis, 's nachts naar zijn Mieke gekomen is en haar zieltje meegesmokkeld heeft naar de hemel, waar ze nooit meer vaneen zullen scheiden. Waar Jefke zoveel toebak krijgt als hij maar wil, in gouden tiphozekes nog wel en zonder rantsoenzegels, en rats voor niets en duizend keren beter dan de beste toebak van hier beneden.

En dan is het te begrijpen dat er zo'n zalige glimlach op de wangen van Mieke lag, toen men haar 's morgens dood vond.

KROL TANNEMAN

Zonder me te begroeten, kwam ze mijn consultatiekamer binnengestevend, twee bedeesde meisjes voor zich uitduwend: "Allebei een beetje zilt. Ik moet een goei zelf hebben want de oudste doet volgende zondag haar plechtige communie."

Ze had die zin in één adem uitgesproken met de autoriteit van de kapitein van een fregat. Zij, de kapitein, was zeker een halve kop groter dan ik. Rond de veertig. Zwarte krullekop. Een arrogante voorstevan met borsten als voetballen.

"O, zo? Zilt?", zei ik, en begon de vingers van de meisjes te onderzoeken.

Zilt was de Lommelse naam voor eczeem. Maar ik zag onmiddellijk dat het helemaal geen zilt was. Het was schurft

(in het Lommels: 'kretsel'). Schurft was in de oorlog een zeer verspreide huidaandoening, met lokalisaties tussen de vingers, op de polsen, rond de ellebogen, in de tepelstreken, op de buik en op het zitvlak. De aandoening wordt veroorzaakt door de microscopische schurftmijt, de "Sarcoptes scabiei", die zoals een mol haar kronkelige tunnel graaft in de hoornlaag van de huid. Wegens de hevige jeuk krabben de patiënten hun huid open en krijgen verzweringen.

Ik nam een puntige bistouri en peuterde bij de beide meisjes de voorkant van een tunnel open. Daar moest de schurftmijt gezocht worden, als een zwart puntje. Ik legde de twee mijten naast elkaar op een dekglaasje en duwde het onder de microscoop. Zoals telkens was dat een amusant spektakel: onder de microscoop ziet de schurftmijt er uit als een meikever die in paniek al kruipend zijn heil zoekt in de vlucht. Er bestond geen twijfel meer over de diagnose. Zelfverzekerd keek ik omhoog naar het fregat en zei rustig dat het in feite geen zilt was maar het kretsel.

"Als ge wilt kunt ge eens in de microscoop zien", voegde ik eraan toe.

Haar ogen werden lijk vlammenwerpers. Zonder mijn microscoop ook maar een blik te gunnen, greep ze haar dochters vast en duwde ze in de richting van de deur.

"MIJN kinderen kunnen geen kretsel krijgen!", riep ze pathetisch.

Ze verdween, zonder groeten en zonder betalen.

De volgende dag kreeg ik het bezoek van een freel ventje. Hij was een halve kop kleiner dan ik. Hij glimlachte schuchter en stelde zich voor: "Ik ben Fonske Bosmans, de vent van Krol Tanneman. Die van ons is gisteren hier geweest met ons meiskes."

Benieuwd wachtte ik op wat er ging volgen. Fonske vroeg of ik dan toch maar iets wilde geven voor het kretsel.

Ik gaf hem de aangepaste zeep en zalf; ik zegde dat het ondergoed moest gekookt worden; de randen van de mouwen moesten afgewreven worden met ammoniak. Ik beloofde hem nadrukkelijk dat de huid van zijn dochters spoedig terug normaal zou zijn. Hij betaalde en nam afscheid met een engelachtige glimlach.

Op dat ogenblik wist ik niet wat het beroep van Krol Tanneman's echtgenoot was. Pas een paar maanden later vernam ik dat wel, toen hij voor zichzelf op raadpleging kwam. Hij werkte in de koolmijn. "Koolmijn?", zo dacht ik verbaasd. Hij had veeleer het opzicht van een kleermakertje of een loketbediende. Zijn werk in de koolmijn was zwaar en hij had maagklachten. Ik schreef zijn eerste certificaat van werkonbekwaamheid, het zou echter niet het laatste zijn. Na een tijd moest ik hem aan huis bezoeken, omdat hij te bed lag. Veel pijn. Ik vreesde dat hier een maagzweer aan 't broeden was en zei dat men hem, één van de volgende dagen, naar Mol moest brengen voor een onderzoek met X-stralen. In afwachting zou ik reeds een kalmerend maagmedicijn geven, 's avonds af te halen.

Het was Krol Tanneman zelf die 's avonds de medicamenten kwam afhalen voor haar ventje. Ze begon een gemoedelijk babbeltje, waarbij ze blijkbaar ons conflict van de eerste kennismaking reeds had vergeten. Ze gaf me integendeel een blijk van waardering door een stevig maar vriendelijk schouderklopje.

"En zorg dat ge dieë van ons goed geneest, want ik kan hem ni missen!", zei ze uit de volheid van haar hart en van haar brede decolleté. Ik antwoordde dat ik haar goed begreep, want ze had werkelijk "een kreem van een vent".

"Zo is't!", knikte Krol trots en begon in detail te vertellen over zijn behulpzaamheid in de keuken en in den hof en voor de boodschappen.

"En hij is nooit van ze leven zat, meneer dokter!" In één woord: ze gaf hem grote onderscheiding over gans de lijn. Ik beaamde volmondig.

"Maar in 't bed...", zo vervolgde ze aarzelend. Ik wist echt niet of ze verwachtte dat ik op dit onderwerp zou inhaken. In elk geval kreeg ik geen tijd voor ja of neen, want Krol ging zelf onmiddellijk voort met een pruilmondje: "In 't bed is 't toch zo nen tamme! Als ik goesting krijg, hé meneer dokter, dan moet ik hem in gang lopen gelijk ne motcycllet!"

Dit gezegd zijnde nam de Krol haar geneesmiddelen en vroeg poeslief of ik het goedvond alles nog verder op de rekening bij te schrijven. Het opschrijven zou nog wel een tijdje moeten voortgaan, want de radiografieën van Mol toonden aan dat er inderdaad een maagzweer aan het evolueren was.

Het werd voor Fonske Bosmans verplichte bedrust en medicatie van vele dagen. Dit betekende automatisch dat hij als kostverdiener geen cent kon binnenbrengen; de doktersrekening zou dus steeds maar langer en langer worden.

Daarom was ik dubbel verbaasd toen Krol Tanneman op zekere dag, in het begin van de zomer 1943, kwam opdagen als een opgedirkte 'dame du haut monde'. Ze draaide een paar keer op haar as rond en zette dan enkele stappen als een volleerde mannequin: "Wat vindt ge van mijn nieuwe tailleur?", koketteerde ze. Ik trachtte een deskundige blik op te zetten. Ook mijn neus werd bij het defilé betrokken, want heel mijn consultatiekamer was ondertussen één en al parfum.

"En dat terwijl ze hier zo straf in de rekening staat!", siste het duiveltje in mijn linkeroor. Ook mijn engelbewaarder in mijn rechteroor schuimbekte. Het was heel lang geleden dat die twee nog dezelfde taal hadden gesproken...

Had de Krol de stemmen van rechts en links gehoord? Met een breed gebaar opende ze haar handtas en vroeg gebiedend: "Voor hoeveel sta ik hier in de schuld, dokter?" Ik sloeg mijn paperassen open en maakte de optelling. Het was geen klein bier, maar ze betaalde met een goedkeurende gulle glimlach. De geldbron van haar handtas was blijkbaar nog niet uitgedroogd, want ze deed een paar stappen in de richting van mijn apotheek en vroeg: "Hedde hier wa vettemienen voor mijn joeng?" Ik antwoordde dat in deze

oorlogstijd alle kinderen goed vaarden bij vitamines A en D. Dus stopte Krol gedecideerd enkele doosjes in haar handtas en betaalde opnieuw. Dan werd ze plots nadenkend. Ze keek in haar bron en haalde er een biljet van honderd frank uit. Dat was in die tijd een groot bedrag. Met een klop legde ze het bankbiljet op mijn schrijftafel. Protesterend dat haar rekening in orde was, wou ik het geld teruggeven. Maar ze schudde kordaat van neen. "Geef voor die honderd frank vettemienen aan joeng die het ocharme niet kunnen betalen", zei ze met een wuivend handgebaar... als een hertogin.

Daarna werd de hertogin weer de vertrouwde Krol. Ze klopte op mijn schouder en fluisterde: "Doktoor, menneke, ge weet ni hoeveel geld ik tegenwoordig aan 't verdienen ben! Geld als slijk! Ik zal u da later wel eens vertellen!" Meteen vertrok ze.

XXX

Een tijdje later, een snikhete zomerdag. Mijn vrouw en ik wilden juist aan ons avondmaal beginnen, toen de telefoon rinkelde. De chef van het station, chef Swinnen, vroeg of ik dringend, héél dringend wilde komen. De trein van Antwerpen was juist binnengelopen en een patiënte van mij was aan 't sterven.

Ik greep mijn dokterstas en dook op mijn moto. Aan het station bracht men me in café Dufour aan de overkant waar enkele mensen samengetroeft waren rond een vrouw, die met gesloten ogen lijkleek lag te hijgen op een geïmproviseerde brits. De Krol!

Ik begon mijn onderzoek en besefte spoedig dat er hier werkelijk levensgevaar bestond: pols nauwelijks voelbaar, hart nauwelijks hoorbaar, bloeddruk nauwelijks meetbaar, oogreflexen en pupil in paniek. Een echte collaps. Verbazend! Want de Krol had me nooit voor enige hartaandoening geraadpleegd, ze had de gezondheid en de energie van een paard. In elk geval mocht hier niet getalmd worden: binnen de minuut gaf ik haar een injectie met adrenaline. Terwijl ik gespannen haar gelaat in 't oog hield en haar pols bevoelde om het effect van de spuit na te speuren, werd er heimelijk aan mijn mouw getrokken. Ik keek op en zag een vrouw met een zonderlinge gelaatsuitdrukking. Ze deed een lichte beweging met het hoofd om me opzij te roepen. Ik volgde haar naar een hoek. Ze fluisterde: "Ik denk dat ik weet wat het is meneer dokter. Doe astenblijft iedereen naar buiten gaan."

Ik vroeg iedereen, ook de cafébaas, om ons alleen te laten. Er was suspense maar iedereen gehoorzaamde prompt. Dan zei de vrouw: "Ik ben de vriendin van de Krol, trek haar buik eens bloot." Ik was verbaasd, maar deed wat de vriendin zegde.

En wat zag ik op de buik van de Krol? Platte linnen zakken, doorweekt van zweet, en een indringende reuk van...

"Tabak?", vroeg ik en de vriendin knikte. Meteen had ik de oplossing van het detectiveverhaal: de Krol en haar vriendin verdienen de laatste tijden 'geld als slijk'.

Ze namen beiden elke morgen de trein naar Antwerpen, met een partij lege linnen zakken in hun handtas. In de stad

werden de zakken met tabak gevuld en op de blote huid van de twee vrouwen bevestigd (om te ontsnappen aan de controleurs die elke trein inspecteerden). Ze spoorden dan terug naar Lommel, het laatste dorp voor de grens. Vanuit Lommel werd de tabak dan verder doorgesmokkeld naar Holland.

Vandaag was het een snikhete dag geweest, de trein zat overvol en de vrouwen hadden moeten rechtstaan van Antwerpen tot Lommel. De magere vriendin had niet zoveel gezweet, maar onze Krol des te meer. Haar zweet was doorgedrongen in de tabak en had een grote partij nicotine vrijgemaakt, deze nicotine was via de bezwete huid geresorbeerd... en zo had onze arme Krol het tienvoudige binnengehaald van de nicotine waardoor we in onze jeugd ziek werden bij het roken van onze eerste sigaret.

Ik was dankbaar voor wat de vriendin me had toevertrouwd: in feite had ZIJ de diagnose van nicotine-intoxicatie gesteld, en niet ik!

De lichamelijke nabehandeling gaf een ondersteuning aan de adrenalinespuit: de Krol werd uitgekled, overvloedig gewassen met warm water en zeep om haar poriën open te maken en daarna gehuld in een voorlopige kamerjas, die de vriendin bij de café-eigenaar had bekommen. Terwijl ik de wacht hield aan haar zijde, opende de Krol haar ogen en keek verbaasd in het rond. Dan ontwaarde ze mij. Een vluchtige glimlach in mijn richting. "Danke, dokterke", prevelde ze stil.

"Dokterke", het verkleinwoord dat ik anderhalf jaar tevoren had gehoord uit de mond van Maria de goeivrouw, bij de bevalling in de Hutten.

Dit verkleinwoord kwam nu uit de mond van de Krol, die astrante ruwe gendarm van een wijf! Ze nam mijn hand vast en vleide zich tegen mij aan zoals een hulpeloos 'klein joenk' zich aanleitet tegen haar vader.

"En veel drinken, Krolleke!", zei ik.

Haar vriendin liep naar de woonkamer van de cafébaas en vroeg hem water. Pas nu realiseerde ik me dat ik op mijn beurt het verkleinwoord had gebruikt: "Krolleke".

Moeder Ida zou me andermaal begrold hebben: "Da pèst ni!" Maar ik voelde me goed. Ik had voor het geredde Krolleke wel een wiegelied kunnen zingen.

XXX

En plots had ik een heerlijke ervaring, haast als in een psychodrama.

Hier, aan het spoorwegstation van Lommel, in de zomerwarme van 1943, besefte ik met diepe emotie dat ik in het dorp van de heide één van de hunnen was geworden: van de moeders allerhande en de pètekes en de koeien en de Miekes en hun Jefkes van 't godshuis en de Franskes en de sikken en de konijnen en de venten die hout kaptten bij 't kinderbed en de smokkeltoebak en de honderd frank voor de joeng die het niet konden betalen.

Ik besefte eveneens dat ze allemaal, elk met een eigen inbreng, me een diepe wijsheid hadden bijgebracht: niet de

wijsheid van dikke boeken en wetenschappelijke logica, maar de ongeziene wijsheid van het hart, van de archetypische roerselen in de gemeenschap, van die archetypische roerselen diep in mezelf.

Ja, ik was één van de hunnen geworden en zou dit in mijn ziel voor altijd blijven... ook al zou mijn lot eerlang beslissen dat ik hen moest verlaten.

AFSCHEID VAN MIJN DORP IN DE HEIDE

In het najaar van 1943 voelde ik me zeer vermoeid. Bovendien had ik af en toe, bij het stappen of bij schokken op mijn moto, pijn in de rechteronderbuik. Symptomen van chronische appendicitis.

Ik reed naar mijn bevriende professor Franz Van Goidsenhoven in Leuven. Hij onderzocht me en bevestigde mijn diagnose.

"Maar er is meer dan dat, Nestje", zei hij en voegde er ernstig aan toe: "Gij zijt bezig met zelfmoord te bedrijven. Ik ken uw voorgeschiedenis en Mont-sur-Meuse. Ik ken ook geen huisdokter met een zwaardere praktijk dan de uwe. En dat allemaal per moto of fiets. En over zulke afstanden!"

Ik begreep wat hij bedoelde.

Hij gaf me nog een warme handdruk als afscheid: "Denk er eens over na. Er zijn toch andere takken in de geneeskunde, die minder fysieke inspanning vragen en waarin dokters toch evenzeer de volle inzet van hun toewijding kunnen geven?"

Naderhand besprak ik mijn situatie met dokter Van Dormael van Tongeren. Deze specialist van neus, keel en oren, een rustig man, kwam één keer per maand naar Lommel om er consultatie te houden en operaties uit te voeren in de pasgebouwde kliniek van Lommel (die in mei 1942 was opengegaan). Ik zei hem dat ik me altijd had geïnteresseerd aan huidziekten, vooral aan de beenzweren. In Lommel was er geen gehucht zonder twee of drie oudere vrouwen met een aanslepende spataderzweer, 'aanslepend', tot mijn grote ergernis. Ik wou daar verder over studeren.

Dokter Van Dormael zei me dat hij studiekameraad geweest was van Spartacus Lapière, de professor in de dermatologie in het Hôpital de Bavière van Luik. Enkele telefoons over en weer, een tocht naar Luik... en de zaak was in orde. Vanaf mei 1944 zou ik vrije (= onbezoldigde) assistent mogen worden in de kliniek voor huidziekten van Hôpital de Bavière, onder de leiding van professor Lapière.

Ik trof een regeling met dokter Schepkens, afkomstig van Balen, die in mijn praktijk reeds een paar keren interim was komen doen en die in juli 1943 zijn eindexamen had verworven. Hij kwam bij mij als medewerker en in de lente nam hij mijn praktijk over. In april onderging ik de voorgenomen appendicitisoperatie; ze werd uitgevoerd door mijn oud-studiemakker dokter Pieters, die zich als chirurg was komen vestigen in Lommel, bij het openen van de kliniek in 1942. (Hij is verongelukt in 1945 en opgevolgd door dokter Goris.)

In mei verhuisde ik met mijn vrouw en mijn twee zoontjes (Jefke en Jantje) naar een huisje dat we gehuurd hadden op de oever van de Maas.

Bijna vier jaar was ik dokter in de heide geweest. Ik zou Lommel nooit kunnen vergeten, met alles wat daarbij hoorde aan heimwee. Maar nu wachtte me een volgende levensstap, een nieuwe uitdaging. Ik zou me op de studie van de dermatologie storten, als assistent van professor Lapière.

LOMMEL ZESTIG JAAR LATER

Bij het neerschrijven van mijn Lommelse herinneringen heb ik soms met de ogen geknipperd: "Is het allemaal echt gebeurd wat ik hier zit te vertellen?"

Ik heb nog méér met de ogen geknipperd de 21ste juni 2001. Op mijn 87 jaar heb ik geen auto meer. Mijn benen die ooit zo graag gevoetbald en gewandeld hebben, willen niet meer mee; en ook de rest van mijn gestel is verroest en bouwvallig.

Maar die zondag begon als een feestdag. Vergelijk me met een verwachtingsvol jongetje dat op schoolreis mag gaan en geestdriftig in de bus klimt, zonder nog om te kijken naar zijn moeder die handenwringend haar laatste aanbevelingen staat te roepen.

Waarom die geestdrift? Omdat ik die dag werd opgehaald door een koppel trouwe vrienden, voor een uitstap naar Lommel. Lommel, het dierbare dorp in de heide waar ik ruim zestig jaar geleden de aanloop nam van mijn doktersloopbaan en waar ik nu nog eens één keer naartoe wilde.

XXX

Maar ik heb 'mijn dorp in de heide' niet meer teruggevonden.

In 1940 was Lommel een dorp met 12.000 inwoners. Sinds 1990 is dit dorp een stad en telt nu 30.000 inwoners.

In 1940 waren we met drie dokters (die al of niet tanden trokken). Nu telt Lommel, blijkens het telefoonboek, 61 dokters en 17 tandartsen.

Waar ik met mijn Sarolea over de eenzame zandwegen langs arme lemen boerderijtjes tufte, liggen nu zelfzekere betonbanen met keurige urbanisaties. De huizen zijn de uiting van een stevige welstand, met één of twee auto's voor de deur. Een welstand die vanzelfsprekend van harte gegund is aan de stedelingen van het moderne Lommel. Maar ik voelde me er volledig gedesoriënteerd.

De Grote Hoef

Mijn grootste verbazing kende ik bij de Grote Hoef. In mijn Lommelse tijd lag de Hoef er bouwvallig bij, ze deed denken aan een middeleeuwse spookhoeve. Nu is ze bewonderenswaardig gerestaureerd, met een prachtig

strodak en een stijlvol restaurant. Gezellig. En dat strodak, wat een verrukkelijk aanzicht!

Maar in de onderlaag van mijn gemoed knaagde een soort melancholie, omdat dit dak van de Grote Hoef het enige strodak is dat ik in Lommel nog heb gezien.

Kattenbos

Waar stond die oude boerderij van Kattenbos, waar ik als Robin Hood en Rode Ridder mijn eerste kering en extractie uitvoerde? We reden er naartoe, ik zocht... en heb mijn boerderij-met-strodak niet teruggevonden. Om de nuchtere reden dat Kattenbos een chique villawijk is geworden, zonder boerderijen.

Naast die vervreemding heb ik er zelfs een andere ervaring gehad die me overviel als een hallucinatie: aan een bocht zag ik opeens een oude windmolen staan. Mijn reisgezellen zagen mijn ontredering.

"Maar hier stond geen molen in mijn tijd!", stamelde ik.

"Nee, hij is gisteren per parachute uit de hemel gevallen!", grinnikte mijn humoristische vriend schertsend, maar tevens een beetje meewarig. "Kom, Nestje, men kan na zestig jaar toch niet alles onthouden hebben. Ge zijt moe en ge hebt honger. We gaan eten." Hij loodste me vriendelijk in de auto en we reden terug naar de Grote Hoef...

Pas enkele weken later heb ik het boek van Veerle Leysen en Bruno Indekeu ontdekt: Van Teutendorp tot bruisende stad.

En wat las ik daar op pagina 149, als uiteindelijke opheldering van mijn 'hallucinatie'?

Dat er in mijn Lommelse tijd inderdaad geen windmolen stond op Kattenbos; dat de molen die ik daar nu had gezien, geen andere was dan de Leyssensmolen die ik in mijn tijd had gekend op de Vreyschoring (= de Vresseling), als eigendom van de familie Vosch; en dat deze Leyssensmolen in 1964 is overgeplant naar Kattenbos, volle twintig jaar na mijn vertrek uit Lommel.

Is het dan te verwonderen dat ik in juni 2001 met de ogen knipperde, toen ik daar plots een oude molen zag staan in Kattenbos?

De Kolonie

Na het middagmaal zijn we naar de Kolonie gereden, via de Grote Barrier. Ik had er in mijn tijd enkele trouwe patiënten in de twintig oude hoeven die er symmetrisch links en rechts langs de baan lagen, alle tweehonderd meter één met elke hoeve haar drie kastanjabomen. Maar wat is er overgebleven van die twintig boerderijen van toen? Hier en daar vertellen nog enkele overlevende kastanjabomen (nog geen tien in het totaal) over hun hoeve van weleer. Maar de gebouwen zelf? Eén voor één gesloopt of verbouwd tot moderne woningen. Onherkenbaar! Slechts één hoeve, de 'hoeve Corens', staat er nog zoals ze vroeger was. Of beter gezegd: als een schaduw van wat ze vroeger was: verwaarloosd, verkleumd, bouwvallig.

Misschien zou de stad Lommel deze hoeve kunnen klasseren als monument. Als herinnering aan de tijd toen Lommel nog

maar een dorp was. Als herinnering aan de laatste dappere maar hopeloze illusie van de negentiende eeuw om de schrale Lommelse zandgrond om te toveren tot een renderend landbouwgebied.

De Hutten

Ons allerlaatste doelwit was het gehucht de Hutten. De Hutten, waar ik mijn enige tracheotomie heb gedaan en waar ik in een 'Bokrijkhuisje' anderhalf uur lang in het kinderbed heb gelegen.

Onze auto moest mijn lange tocht van 1942 niet meer doen (via de Kolonie en het abominabele karspoor). Nu konden we integendeel rechtstreeks van Lutlommel via de Heide naar de Hutten rijden, want brug elf over het kanaal is sinds jaren herbouwd. De brug is zelfs een geografisch centrum geworden. Vlakbij staat er een nieuwe kerk, een groot café-restaurant, winkels en verder ontelbare nieuwe villa's op Heide en Heuvel. Dan kwamen we aan de overzijde van brug elf, aan de Hutten, aan dat arme gehucht van weleer, verloren tegen de Nederlandse grens.

Arm? Hutten?

Deze woorden zijn een ironische benaming geworden, als men er de vele chique villa's ziet, die gebouwd zijn langs de betonbanen met straatnamen Hutten, Kolken, Grote Fossestraat. (Terloops gevraagd: Hoeveel van deze villa's, op een boogscheut van de grens, zijn Belgisch en hoeveel zijn Hollands?)

Daarentegen heb ik geen spoor meer teruggevonden van de armoedige huisjes van zestig jaar geleden. Ik kon zelfs niet meer aantonen waar het Bokrijkhuisje van Guus en Polien ooit heeft gestaan.

Panta rhei

Hoe is het vergaan met het meisje van de Hutten dat ik toen met de forceps op de wereld heb geholpen? Ze is nu zestig jaar oud. Hebben haar ouders haar ooit verteld over die dokter die met haar in het kinderbed heeft gelegen? En heeft ze dit verhaal al lachend doorgegeven aan haar kinderen en kleinkinderen? Of is ze misschien al jaren dood? Ik weet het niet. Ik zal het nooit meer weten. En zelfs al wist ik het, wat zou er daardoor veranderen?

Wat voorbij is, is voorbij. Een zandloper kunnen we omdraaien en hij herbegint zijn werk, zo dikwijls als we maar willen. Maar in het leven is niets vatbaar voor herhaling.

Het is nog steeds de wijsheid van twee denkers uit de vijfde eeuw voor Christus:

- de Griek Heraclitus "Panta rhei" ("Alles vloeit");

- de Chinees Lao-Tze "Ge kunt nooit tweemaal in dezelfde rivier stappen."

Het water waarin ge nu uw voet zet, vloeit even later reeds vele meters verder... en datzelfde water komt nooit meer weer. Niet voor anderen, en ook niet voor mij!

*

* *

Bij die slotoverweging zou een mens, vooral een oude mens, weemoedig kunnen worden. Maar dan trek ik me op aan een onvergetelijke uitspraak van de Noorse toneelschrijver Henrik Ibsen (1826-1906):

"Slechts wat men verloren heeft
bezit men eeuwig."

vierde deel:

DE MEMOIRES VAN JANNEKE

MIJN VIOLON d'INGRES

Als de Franse schilder Ingres (1780-1867) moegeschilderd was, legde hij zijn palet opzij en begon viool te spelen. Vandaar is de uitdrukking 'violon d'Ingres' ontstaan, als synoniem van iemands liefhebberij buiten zijn beroep.

Mijn 'violon d'Ingres' was Janneke, mijn buikspreekende pop. Janneke is ontstaan in 1936-1937. In het sanatorium van Mont-sur-Meuse, waar ik in 1936 voor enkele maanden in verpleging was, organiseerde de directie om de veertien dagen een ontspanningsnamiddag voor de patiënten. Op één van die namiddagen kregen we eens het optreden van een goochelaar. Na zijn trucs tekende hij twee ogen op de wijsvinger van zijn linkerhand, hij zette een hoedje op de kneukel, de duim deed functie als beweeglijke onderkaak... en plots was dat een handpop. De pret werd nog groter toen de man met die pop begon te spreken in twee stemmen: de zijne en een kinderstem. Spijtig genoeg zag men al te zeer de lippen van de man bewegen.

Ik was zo onder de indruk van dit spektakeltje dat ik me in een flits voornam, na mijn genezing iets analoogs te verwezenlijken, maar beter op mijn lippen te letten. In 1937 heb ik dan mijn plan uitgewerkt, thuis in Herenthout samen met een vriend, Frans van Clem Bots. In plaats van een pop op mijn hand te tekenen wou ik een zelfstandige pop, uit ijzerdraad, plaksel en baalkatoen, maar met een beweeglijke mond. Voor de naam aarzelde ik tussen Janneman, Jantje of op zijn Kempisch: Janneke. Het werd dit laatste.

En dan maar oefenen om aan buikspraak te doen! Voor Janneke gebruikte ik mijn kopstem, dat was niet zo moeilijk. Veel lastiger was het, die stem uit te brengen zonder mijn lippen te bewegen, terwijl ik ondertussen de mond van de pop open en toe trok. Want ik moest bij de toeschouwer de indruk wekken dat het Janneke was die sprak.

In datzelfde jaar 1937 kreeg ik in Leuven kennis met Emma, mijn latere echtgenote. Zij was het, die als eerste geduldig publiek, lette op mijn lipbewegingen en me telkens de nodige kritische aanwijzingen gaf.

Voor de labiale medeklinkers 'm', 'p' en 'b' stelden problemen. De 'm' moest nagebootst worden door een 'ng' (bijvoorbeeld: mosterd werd 'ngosterd', zoals in bang, hangen). De 'p' en de 'b' moesten achter in de keel gevormd worden tussen een 't' en een 'k'; de 'f' werd een 'ch' (zoals in lachen); de 'v' werd een 'g' (een 'vent' werd dus een 'gent'), enz.

*

* *

Alvorens verder te gaan wil ik een paar misverstanden uit de weg ruimen.

Buikspraak is geen buikspraak

Reeds in de oudste geschiedenis waren er mensen (priesters in de Egyptische en Griekse tempels, tovenaars in de stamreligies, artiesten) die hun omgeving tot eerbied brachten door mysterieuze geluiden. Die geluiden kwamen van een godheid in hun buik, zo geloofde men. Vandaar de naam die nog steeds voortleeft:

in het Grieks: engastromuthos (muthos = mythe, verhaal; en = in; gaster = buik); in het Latijn: ventriiloquus (venter= buik; loquus = spreker); in het Italiaans: ventriiloquo; in het Spaans: ventriilocuo; in het Engels: ventriiloquist; in het Duits: Bauchredner.

In al die woorden komt 'de buik' voor.

Priesters, tovenaars en artiesten hadden elk voor zich hun redenen om de illusie in stand te houden rond hun mysterieuze stemvormingen.

Zo heb ik ooit nog meegemaakt, na een vertoning van Janneke, op het afscheidsfeest van een pater die naar de Kongo vertrok, dat een viertal mannen naar mij toekwamen als naar een scheidsrechter. Ze hadden onder elkaar gewed: twee hadden gezegd dat er "een speciaal machientje" zat in de buik van Janneke met vooraf opgenomen gesprekken. Ik heb dan uitdrukkelijk gedemonstreerd dat de stem niet uit de buik kwam (noch die van mij, noch die van Janneke); en dat die stem zeker niet van een godheid kwam, zoals men dat in de oudheid geloofde.

Buikspraak is geen bijzondere gave

De artiest die aan buikspraak doet, evenals de goochelaar, wint aan belangstelling door een soort mysterie te laten hangen rond zijn prestatie. Dit mysterieuze wordt automatisch onderhouden door de mythe dat het hier gaat om een bijzondere gave.

Dit is een vergissing. Iedereen kan oefenen om buikspreek te worden, om zijn stem te veranderen en vooral om zijn lippen onbeweeglijk te houden bij het uitbrengen van zijn klinkers en medeklinkers (vooral de labialen). Maar de ene kan dit beter dan de andere, zoals sommige muzikanten beter hun instrument kunnen bespelen dan anderen.

Naast die mond- en stemtechniek van het buikspreeken komt ook de tactiek. Bepaalde buikspreekers houden een van buiten geleerde dialoog met hun pop. Ze geven een afstandelijke vertoning, waarbij het publiek aan de andere kant van de voetlichten zit.

Daarentegen is een buikspreekersprestatie het prettigst, zowel voor het publiek als voor de buikspreek zelf, wanneer deze steeds maar tegenstellingen improviseert tussen hemzelf en de pop. Er kunnen vooral gezellige situaties ontstaan, wanneer de pop contact neemt met het publiek.

Ik geef één voorbeeld uit mijn herinneringen van een halve eeuw geleden:

Janneke zat op mijn knie, hij keek naar de zieken in de zaal en naar de ziekenzusters die erbij stonden.

Dan vroeg ik: "Is er misschien nog iemand die een vraag wil stellen aan Janneke?"

Even stilte. Plots riep Janneke: "Ja ginder vokke, die zuster steekt hare vinger op", en daarbij gaf hij nog wat verdere details om het door hem bedoelde slachtoffer te identificeren. Iedereen keek natuurlijk om naar de zuster. Het arme mens werd dan hoogrood en schudde krampachtig van 'neen'.

Dan kwam ik, de verzoenende vader (of liever 'vokke') tussenbeide: "Zuster, hebt u ja of neen uw wijsvinger opgestoken om iets te vragen aan Janneke?"

"Neen, neen, neen!"

Waarop Janneke laconiek verder ging: "Als het niet was om iets te vragen, dan was het om in haar neus te peuteren."

Na het gelach in de zaal gaf Janneke zijn verdere uitleg: "Ze zeggen altijd dat kinderen die in hun neus peuteren, wormen hebben."

En dan zijn laatste vraag: "Zuster, hedde gij wormen?"

HET EERSTE OPTREDEN

Dit eerste optreden zal ik nooit vergeten. Het was op het huwelijksfeest van een nicht, Roza van tante Marie. Ik had twee sketches voorbereid: een oerernstige dialoog van Herman Heyermans en een kluchtje.

O, dat dramatische duo van Herman Heyermans! Ik was de grootvader en Janneke het kleinzootje. Om mijn grootvaderrol te accentueren, had ik zelfs een grijze baard aangeplakt. We zaten aan de uitgang van de gevangenis te wachten op Jannekes vader, die ging vrijgelaten worden. Dan vernamen we dat de arme vader krankzinnig was geworden.

De sketch heeft nauwelijks drie minuten geduurd. Telkens als Janneke een zin zegde, hoe ernstig ook, begon iedereen te lachen. Ten slotte vluchtte ik met mijn pop naar de keuken en wierp ze in een hoek. "Nooit meer!", riep ik. Maar ons Julia, mijn zuster, was me achterna gekomen. Ik mocht niet opgeven, zei ze, ik moest terug opgaan en het kluchtje spelen. En het kluchtje lukte formidabel. De hele familie was begeistert. Ik had ineens de roeping van Janneke gevonden: humor, enfant terrible, en 'astenblijft' nooit meer iets in het ernstige genre!

IN LEUVEN

Allereerst was er het jolijt met de vrienden in Leuven. Mijn boezemvriend Wim Aelvoet werd in die periode voorzitter van het hoogstudentenverbond. Op ontelbare vergaderingen was Janneke erbij.

We geraakten vrij vlug bekend bij het Davidsfonds en werden uitgenodigd om met een paar vrienden en Janneke sketches te komen spelen op ledenvergaderingen in de omgeving van Leuven. Per taxi! Op kosten van het Davidsfonds! Formidabel! ("Dormifabel", zei Janneke.)

IN MONT-SUR-MEUSE

Toen ik in september 1939 mijn stagejaar begon als assistent in het sanatorium van Mont-sur-Meuse, ging mijn sprekende pop Janneke vanzelfsprekend met mij mee.

Elke zondag nam dokter Thérasse rust. Dan deed Janneke in zijn plaats de 'tour de salle' bij de bedlegerige patiënten. Het was heerlijk, Janneke het Vlaams van dokter Thérasse te laten spreken: "'t Is kij koed kaan naar de kemak? 't Is kij koed kak?"

Bij feestjes verzoon ik, samen met patiënten die aan de beterhand waren, enkele absurde sketches. Bijvoorbeeld gaf Janneke (in gebroken 'Vloms'), zijn instructies voor de toepassing van een pneumothorax-therapie. (De pneumothorax was onze dagelijkse behandeling van sommige patiënten, voor enkelen onder hen een moment van angst en beven. Bij die therapie brachten we een naald in de ruimte rond de long om er lucht in te blazen, teneinde de long gedeeltelijk dicht te drukken en tot rust te brengen, hetgeen de sluiting van cavernen bevorderde.)

Voor deze sketch droeg de patiënt in kwestie dan een voetbalblaas onder zijn slaaplijfje. En de assistent van Janneke dan maar pompen en het slaaplijfje doen zwellen, onder luid applaus! Het was voor de patiënten een vorm van sublimering van hun angsten.

Hoe meer Janneke de brave dokter Thérasse persifleerde, hoe meer deze zat te schokken van het lachen, met aan zijn zijde de aalmoezenier en moederoverste.

DRAMATISCH AFSCHIEDSBANKET IN LEUVEN

Maar wie geen persiflage kon verdragen, was de 'Pisappel'. Dit was de meest dramatische seance die ik ooit met mijn Janneke heb meegemaakt.

We hadden in Leuven twee professoren die Appelmans heetten. De grote, Maurice Appelmans, was professor van oogziekten. Wij noemden hem 'de Oogappel'.

De kleine, René Appelmans, was de strenge professor van praktische chirurgie en urologie, voor ons was hij 'de Pisappel'.

Het was de Pisappel die zwaar in conflict zou komen met mijn Janneke.

Het was een oude traditie in Leuven dat de laatstejaarsstudenten geneeskunde een afscheidsreünie organiseerden, een paar weken voor het eindexamen, met alle professoren als eregasten. In de late namiddag werd dan een groepsfoto genomen en 's avonds werd er een banket gehouden. In overleg werd besloten het feest te laten plaatsvinden op 28 april 1940. Waar elk van ons ook op stage mocht zijn, hij of zij deed het nodige om die dag naar Leuven te komen. Ook ik kwam met mijn Janneke die 28ste april vanuit Mont-sur-Meuse naar Leuven. Het afscheidsbanket zou gehouden worden op de eerste verdieping van het hotel-restaurant 'La Royale', tegenover het Station. Nauwelijks was ik die namiddag van 28 april 1940 bij de kameraden van het inrichtend comité aangekomen, of ik vernam dat er wrijvingen waren. De Pisappel had zich laatdunkend uitgelaten over het belachelijke van zo'n afscheidsbanket. Het was zelfs zo erg

geworden dat onze kameraden-stagiairs van chirurgie afhaakten en niet naar het banket zouden komen, daar waar sommigen van ons de reis vanuit verschillende hoeken van het land hadden gedaan om hier aanwezig te kunnen zijn. Wij waren woedend over het verstek van de stagiairs van chirurgie.

"Wraak", zo sisten wij en Janneke moest de incarnatie van onze wraak worden.

Zo begon 's avonds ons banket zonder de stagiairs van de chirurgie. Maar de Pisappel, professor René Appelmans, had zich laten overtuigen (volgens onze mannen: door professor Van Goidsenhoven) en was toch aanwezig. Dat maakte de situatie nog complexer. Op een afgesproken moment klom ik met mijn Janneke op een tafel en begon hem één voor één onze professoren voor te stellen, met al de hierbij horende commentaren van Janneke. Het was me steeds een genoegen dat bivalente huichelspel te kunnen spelen: enerzijds de ondeugende uitspraken van Janneke; en anderzijds ik die de rol van corrigerende vader speelde, steeds in de weer om mijn enfant terrible binnen de perken van het fatsoen te houden.

Twee tegenstrijdige personages, twee stemmen uit dezelfde mond!

En iedereen maar lachen!

Dan kwam het verdere afgesproken en cruciale moment: een garçon haastte zich met een zilveren schotel naar Romaan Sergoyne, onze voorzitter van het jaar. Op de schotel lag een telegram. Romaan speelde zijn rol, opende het telegram en las voor:

"De stagiairs van de dienst heelkunde, allen aangetast door een acuut urinair syndroom, zijn in de onmogelijkheid naar uw banket te komen."

"Een acuut urinair syndroom?", zei Romaan, zich met een vragende blik naar de professoren richtend. Ach, wat speelde hij zijn rol goed, die lieve Romaan! Het bleek dat niemand een diagnose kon stellen. Maar dan kwam 'le moment suprême' van Janneke.

Eerst richtte hij zich tot de professorentafel: "En gijlie zijt professoren en gijlie weet dat niet? Waarvoor wordt gijlie dan betaald?"

Daarna wendde Janneke zich naar de verschillende studententafels: "En gijlie stoemme studenten gijlie wilt uw eindexamen halen? En gijlie kent dat urinair syndroom niet?"

"Neen Janneke", zei ik, "niemand van ons weet het!"

"Dan zal ik, Janneke, het eens zeggen!", riep het ventje en langzaam articuleerde hij:

"A-zijn-pis-sers!"

Algemeen gelach! Maar wie niet lachte, was de Pisappel. Hij sprong recht. Hij blafte haast: "Als er hier nog één woord over mijn dienst gezegd wordt, vertrek ik!"

Algemene consternatie. Zijn gebuur, professor Van Goidsenhoven, trok hem terug op zijn stoel en trachtte hem te sussen. Maar de sfeer was kapot. En daar zat ik met mijn Janneke boven op die tafel, deze achtentwintigste april, een paar weken voordat ik de vijftiende mei mijn eindexamen

moest afleggen bij de Pisappel... het moeilijke dubbel-examen over chirurgie en urologie!

Mijn linkerknie, de knie waarop Janneke zat, begon te schokken.

Janneke danste op en neer. "Vokke", jammerde hij klagelijk.

"Ja, Janneke?", vroeg ik.

"Vokke, ik moet gaan pissen!"

Ik sukkelde recht en geraakte van de tafel met de hulp van een paar kameraden... en vluchtte met Janneke naar de vestiaire. Radeloos. Wanhopig.

Toen ik de volgende dag terug in Mont-sur-Meuse was, zat ik nog altijd in de put, maar ik dacht: "Als het dan toch moet, zal ik ineens maar volledig harakiri plegen."

En ik schreef een brief naar professor René Appelmans. Het brouillon heb ik niet meer, want dat is enkele dagen later mee verbrand bij de brand van het sanatorium.

Ik schreef hem dat ik verdriet had, maar dat ik voet bij stek hield samen met de kameraden: dat we zo hadden uitgekeken naar het afscheidsbanket, dat we zo ons best hadden gedaan en dat ik zijn gebrek aan humor betreunde. De brief vertrok. Er was geen weg terug. Harakiri!

Dagenlang danste de datum 15 mei als een nachtmerrie voor mijn ogen.

... En dan was het plots oorlog, de tiende mei, vijf dagen voor de deadline van ons eindexamen. Toen ik na de capitulatie naar Leuven kwam en er vernam dat ik met enkele kameraden mijn eindexamen mocht passeren op 10 juni, vernam ik tevens dat professor Appelmans met zijn familie nog niet teruggekeerd was. Een collega van hem, de Waalse professor Morelle, nam ons examen af in zijn plaats. En ik was niet gebuisd. Zoals in een roman mag ik schrijven: 'Einde goed, alles goed'.

XXX

In 1941 kwam ik vanuit Lommel naar de kliniek in Leuven voor een bezoek aan een zwaar zieke bloedverwant van mijn vrouw.

Ik kwam door de lange gang van de chirurgie en zag plots professor Appelmans.

Wat moest ik doen? Hij zag mij ook en stak zijn hand omhoog als groet en stapte in mijn richting. Vanzelfsprekend snelde ik hem tegemoet. Hij bekeek me rustig en gaf me een hand.

"Collega Van Goidsenhoven heeft me verteld over uw grote praktijk", zei hij.

En dan drie woorden die ik nooit heb vergeten: "Ge verdient het".

Daarna draaide hij zich om en ging ergens binnen in een ziekenkamer. Al bij al was het een ontmoeting van niet meer dan een halve minuut geweest, maar ik voelde met ontroering dat het tussen ons terug in orde was.

Voor een schone verzoening zijn niet veel woorden nodig.

IN LOMMEL

Mijn Janneke was gesneuveld voor het vaderland bij de brand van Mont-sur-Meuse in mei 1940. Nadat ik me in Lommel had gevestigd, liet ik een nieuw Janneke maken door de bevriende meubelmaker Felix Luyckx.

Door het zware werk tot 's avonds laat, zelfs 's zondags, (want er was toen geen organisatie van zondagsdienst denkbaar), kon ik er slechts af en toe in slagen me vrij te houden voor optredens met Janneke. Het liefst van al ging ik naar een school of naar de oudjes van het godshuis.

Moederoverste van het godshuis heeft me, na één van mijn optredens, een vertederende anekdote verteld. Daar zaten enkele zusters en oudjes na te praten en te lachen over de deugnietereien van Janneke. Plots was één van de oudjes uitgevlogen: "Ik versta niet da gijlie daar kunt mee lachen! Ziede gijlie dan niet dat dees jongeske geen normaal kind is? Ik hemme kik braa compassie met dieë dokter!"

JANNEKE, KLEINE STAR

Nadat ik me in 1948 had gevestigd in Lier, kwam er een verdere evolutie in de carrière van Janneke. Tien jaar lang had hij sporadisch zijn deugnietereien botgevierd in beperkte kring, nu werd hij plots een gegeerde attractie. Overal werd hij gevraagd, op alle mogelijke parochiefeesten en op alle mogelijke Vlaamse kermissen ten voordele van paters en nonnes die naar de Kongo gingen vertrekken.

Als er een dochter of een zoon van een collega of een vriend trouwde, werden mijn vrouw en ik geïnviteerd op de receptie. Dan kreeg ik soms in extremis nog een telefoontje: "En ge brengt Janneke toch mee?"

Op den duur ging ik me grinnikend de vraag stellen: "Wie wordt hier nu eigenlijk geïnviteerd: mijn vrouw en ik, of Janneke?"

Als Janneke op zijn verhoog zat, begon hij natuurlijk met het begin: zijn gelukwens aan het jonge koppel "Innige deelneming!" En wat hij er daarna allemaal uitkraamde! Effenaf om me in nauwe schoentjes te brengen:

- "Vokke, ge ruikt naar den drank. 't Is weer gratis zeker? Ge gaat weer zat zijn!"

- "Oh, wat een schone juffrouw, daar! ... Zeg juffrouw kom dicht bij mij zitten, op de andere knie van Vokke!"

- "Maar neen Janneke, da pèst toch niet!", grolde ik dan.

- "Jawel Vokke, want ze knikt ja!"

- "Vokke, mag ik met mijn klak rondgaan? Alles wat ze geven is goed!"

Het ventje ging soms zijn humor debiteren op een ontspanningsnamiddag in het één of ander ziekenhuis of sanatorium, samen met mijn oude vriend Ernest Claes (die dan over zijn boeken vertelde) en met Pol Bouveroux (die op zijn Hammondorgel speelde). Daarna een gezellig

avondeten. Het waren heerlijke momenten tussen de drukte van mijn medische activiteit!

XXX

De actieradius van Janneke werd nog verder uitgebreid door de radio. Bert Leysen was in die tijd nog de dynamische leider van Radio Hasselt (in afwachting van het moment dat hij in oktober 1953 de Vlaamse televisie zou lanceren). Verder liet Janneke zijn fratsen horen in de 'Ziekenuurtjes' van de regionale zenders.

Fritz Van Tichelen leidde het wekelijkse 'Kinderuurtje' vanuit het Flageyplein: gedurende enkele jaren was Janneke zijn medewerker, elke eerste donderdag van de maand. Het was de Fritz die hem een bijnaam gaf: 'Janneke Moeiallemanneke'. De opnamen werden gedaan hier of daar in een school of een weeshuis, telkens opgenomen op een grote grammofoonplaat die voor drie maanden diende. Later heb ik een stapel van die grammofoonplaten als souvenir gekregen. Fritz vertelde me dat er, blijkens de brieven, evenveel volwassenen luisterden als kinderen.

Dan was er vanaf 1953 de televisie, met populaire programma's zoals: '100.000 of niets' van Tony Corsari of het kinderuurtje van Paul Vandeveld. In sommige van deze uitzendingen werd Janneke verzocht zijn snavelte te roeren.... en dat deed hij dan ook duchtig!

JANNEKE EN DE MEDISCHE WERELD

Ten slotte was er ook de medische sector. In dokterskringen, voor verpleegkundigen en bandagisten gaf ik voordrachten over flebologie. Menigmaal vroeg men dan aarzelend: "En brengt ge toch ook Janneke mee?"

Toen ik lid werd van de internationale flebologische verenigingen, mocht Janneke ook af en toe mee naar de congressen in het buitenland. Daar kon Janneke dan zijn deugnietereien uitkramen op het feestelijk slotbanket van de collega's met hun dames.

Inzake taalgebruik had hij weinig complexen.

In Frankrijk zei hij: "Je vais prober parler français."

In Duitsland sprak hij zijn eigen dialect, sterk gelijkend op het 'Vloms Duits' dat dertig jaar later werd gesproken door Jean Marie Pfaff, in de tijd dat hij doelwachter was bij Bayern München.

Als ik me inschreef voor een congres, kreeg ik stevast een uitnodigende brief: "Amènerez-vous votre petit Jean?", "Hoffentlich bringen Sie Janneke mit?"

AFSCHEID VAN JANNEKE

Maar aan alle schone liedjes komt een einde.
Er is een tijd van komen en een tijd van gaan.

Mijn medische praktijk was zo overrompend gegroeid dat ik reeds sinds enkele jaren bestendig moest werken met opeenvolgende assistenten. Bovendien waren de aanvragen voor optredens met Janneke zo overvloedig geworden dat ze een full-time activiteit van een artiest zouden gevuld hebben.

Wat te doen? Voor de ene een optreden aanvaarden en voor de andere weigeren? Dat betekende pijnlijke of vernederende discriminaties.

Ten slotte, 'last but not least', was er mijn situatie als echtgenoot en familie vader.

Als mijn kinderen hun ontbijt begonnen, was ik al weg naar de kliniek; als ze gingen slapen, was ik nog volop bezig met mijn raadplegingen. Ooit heeft mijn echtgenote eens gezegd in het gezelschap van trouwe vrienden: "Als één van onze kinderen ziek is, dan zou ik het moeten oppakken en er mee gaan aanschuiven in de wachtkamer van hun vader. Misschien zou hij er dan een beetje aandacht voor hebben."

Als mijn opgroeiende kinderen problemen hadden die ze eens moesten kunnen uitpraten, waar en hoe en op welk moment konden ze bij hun vader terecht komen?

Schematisch gezegd: als ik niet bezig was met operaties of consultaties, zat ik hier of daar te spelen met Janneke en wuivend het applaus in ontvangst te nemen.

Maar dit succes kon niet beletten dat ik er vaak wroeging bij had, vooral op de vrije schoolnamiddagen van mijn kinderen of tijdens hun vakanties. Ware het niet veel beter geweest dat ik die uren bij vrouw en kinderen doorbracht, gezellig thuis of samen op een uitstap?

Om al die redenen heb ik in 1960 besloten op te houden met mijn buiksprak. Mijn oudste telg was toen reeds negentien, mijn zevende (en jongste) was er zes. Voortaan werden alle aanvragen voor optredens door mijn secretaresse beantwoord met een gereedgedrukte tekst van spijt en afwijzing.

Slechts af en toe heb ik mijn pop nog eens uit de valies gehaald voor mijn kleinkinderen of op een intiem feestje met familie of vrienden. Dan moppert Janneke omdat zijn Vokke hem verbannen heeft in een donkere valies tussen "mottenbollen en spinnenwebben".

Maar om Janneke in vriendschap afscheid te laten nemen van u (na verwijdering van zijn "spinnenwebben"). Om u de kans te geven nog eens één keer over zijn houten kopje te strelen, (dan knorde hij altijd van welbehagen), wil ik een drietal van zijn optredens lospeuteren uit mijn herinnering, als drie rozijnen uit een dikke kramiek:

- Een monseigneur met een roze ceintuur.
- Een doorbrave oude collega.
- Een mysterieuze fee met een gitaar.

Monseigneur Van Eynde van Geel

Op zaterdag 6 september 1952 werd het jaarlijks congres van de verpleegsters gehouden in het Regina Caeli Lyceum te Dilbeek. De eregast was monseigneur Van Eynde, vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, geboortig van Geel. Een mini-eregastje was Janneke. Monseigneur zat vanzelfsprekend vooraan naast de algemene voorzitter van de verpleegsters, juffrouw Keirens.

Meer dan de helft van de aanwezigen waren (klooster)zusters-verpleegsters.

"Dag allemaal!", riep Janneke om te beginnen.

Ik maakte hem duidelijk dat hij zijn begroeting moest nuanceren: "Ge moet beginnen met de belangrijkste aanwezige te groeten."

"En wie is da, Vokke?"

"Dat is monseigneur Van Eynde. Ge herkent hem aan zijn rode ceintuur, hier op de voorste rij."

Janneke bekeek hem achterdochtig en mompelde: "Tiens, tiens, tiens..."

Dan fluisterde hij luidop in mijn oor: "Da's ne sjosselist!"

Gebrul. Ik maakte Janneke duidelijk dat de monseigneur geen politiker was, maar integendeel een steunpilaar van onze Moeder de Heilige Kerk.

Janneke nam daar akte van.

"En neven hem, is da zijn madam?"

De lieve menopausale juffrouw Keirens slaakte een gillette van ontzetting.

Met pedagogisch geduld legde ik aan Janneke uit dat monseigneur een priester was en dat priesters niet gehuwd zijn.

"Tiens, tiens, tiens...", mijmerde Janneke met de drievoudige aarzelande formule die hij altijd gebruikte als hij aan iets twijfelde. En dan plots ging hij ten aanval: "Ik dacht pertang dat zij zijn madam was!"

"En waarom dan toch, Janneke?", vroeg ik.

"Omdat ze altijd maar in zijn knie zit te nijpen!"

Stel u het gegier voor, in dit auditorium dat voor de helft uit nonnekes bestond, een halve eeuw geleden!

Nadat het lachen bedaard was, vroeg Janneke familiair: "Zeg monseigneur, van waar zijde gij?"

"Van Geel, Janneke", antwoordde de gulle, lachende eerwaarde.

"Van Geel?", zei Janneke ongelovig, "toe flauwe plezante!"

Ik verduidelijkte dat monseigneur geen flauwe plezante maar inderdaad een illustere zoon van Geel was. Janneke was maar half overtuigd, dus zei hij weer: "Tiens, tiens, tiens..." Dan fluisterde hij andermaal luidop: "Hoe is die dan kunnen losbreken?"

Na het feestelijk avondeten in Dilbeek moest er naar huis gereden worden. Het was voor mij een genoegen om monseigneur mee te nemen en af te zetten in Mechelen. Maar hij liet me niet toe onmiddellijk de steven naar Lier te richten.

"Kom nog eens eerst een glaasje rijnwijn drinken. Ik heb er goeie!".

Dus een fles rijnwijn ontkurkt. Heerlijk! En monseigneur had een doos sigaren 'Huilkar' die ik nog niet kende. Weerom heerlijk! Hij eiste dat ik er nog een paar extra zou meenemen voor thuis.

Hebben we toen één fles rijnwijn ontkurkt of werden het er twee? Hebben we één 'Huilkar' gerookt of waren het er twee? In elk geval voelde de asse van monseigneurs sigaren zich thuis op zijn 'socialistische' ceintuur, want hij vond het zelfs niet nodig om de asse weg te kloppen. Ons samenzijn duurde tot halftwee.

"Ge moet nog eens terugkomen", zei hij met een gulle handdruk bij ons nachtelijk afscheid. Ik beloofde het en zou mijn belofte ook gehonoreerd hebben. Ik heb er echter de tijd niet toe gekregen. Een paar weken later vernam ik zijn overlijden.

De eed van de brave collega

Ik vertelde zopas over die gag die het altijd deed in mijn seances met Janneke: "Is dat zijn madam? Want ze zit altijd maar in zijn knie te nijpen!"

Eén keer echter heb ik met een variante van die gag zeer verveeld gezeten. Het was op een receptie naar aanleiding van het huwelijk van de dochter van een collega. Zoals steeds ging ik met Janneke op een tafel zitten, hoog genoeg, opdat iedereen hem zou zien. De genodigden kwamen dan in een kring rond ons staan. Tussen hen was er een lieve oude collega. Zo lief, dat de goddelijke voorzienigheid ooit in haar ondoorgrondelijke raadsbesluiten beslist had dat hij moest trouwen met een antipode, een vrouwelijke dragonder, een huistiran. In de groep van de genodigden hield ze streng toezicht op hem.

Janneke startte met zijn gebruikelijke plechtige uitspraak aan het adres van de kersverse echtgenoot: "Innige deelneming!" Dan begon het contact met de aanwezigen. De lieve oude collega stond achter het vrouwtje van een jonge collega.

Op een receptie etaleren dames graag hun weelderige boezem door een breed décolleté.

Toon Hermans zegde dat ze dan "openhartig" zijn. Dit vrouwtje was "openruggig".

Toen vroeg Janneke of die madam met die blote rug de dochter was van die oude mijnheer achter haar. Ik zei van niet. Waarop Janneke zijn ondeugend cliché uitpakte: "Tiens, tiens, tiens! Ik denk dat ze wél zijn dochter is!"

"Maar waarom toch, Janneke?"

"Omdat hij heel de tijd op haar rug aan 't kittelen is!"

Brullend gelach, vooral omdat iedereen de brave, eerder timide collega kende.

Een paar maanden later was er weer een andere receptie, met enkele aanwezigen van de vorige keer. Terwijl ik in de vestiaire Janneke uit zijn valies aan 't halen was, viel er een onheilspellende schaduw over ons beiden. Ik keek op en

herkende onmiddellijk de aanwezige: het was de dragonder van het goddelijk raadsbesluit.

"Dokterr", zei ze, met glassplinters in haar stem, "ik eis dat ge mijn man gerust laat! En daarbij, hij heeft me gezworen dat het niet waar was, van... dat kittelen op die rug!"

Mariette Serlé

Ze kwam van Holland. Ze was als een fee, van een diafane schoonheid. Twintig jaar? Veertig jaar? Ze was klein. Haar handdruk was schuchter, bijna bang. Ze begeleidde zichzelf op haar gitaar, met een fr le kristallen stemmetje. Ze was misschien het type van de vrouw voor wie Heine Du bist wie eine Blume schreef, een gedicht dat in al zijn soberheid mag figureren tussen de toppunten van de wereldpoëzie en dat ook gretig is getoonzet, onder andere door Schumann, Liszt en Ives:

"Du bist wie eine Blume,

"Gij zijt als een bloem,

so hold, so schön und rein.

zo minzaam, zo schoon en rein.

Ich schau dich an und Wehmut

Ik kijk u aan en weemoed

schleicht mir ins Herz hinein.

sluip binnen in mijn hart.

Mir ist alsob ich die Hände

Het is me alsof ik mijn handen

aufs Haupt dir legen sollt',

op uw hoofd zou moeten leggen,

betend dass Gott dich erhalte

biddend dat God u moge bewaren

so schön, so rein und hold."

zo schoon, zo rein en minzaam."

Mariette Serlé en Janneke waren in hetzelfde radiofeest te gast in Studio Hasselt, in de zaal 'Onder de Toren', op zondag 24 juni 1951. De opname bestond uit twee delen en werd naderhand uitgezonden in twee schijven: op 6 en 20 juli. In de eerste helft van het feest in 'Onder de Toren' kwam Janneke als eerste op. Onmiddellijk na zijn nummertje volgde Mariette Serlé. Het eenvoudig refreintje van één van haar liedjes zal ik nooit vergeten (ik citeerde het in het begin van dit boek):

"Licht en donker, donker en licht,

houden de wereld in evenwicht."

Na de pauze was het de tegenovergestelde volgorde: eerst Mariette Serlé en daarna Janneke. Het is in dit tweede deel dat Janneke zich heeft moeten ontpoppen tot reddende engel. Dat ging zo: Mariette Serlé zong twee liedjes. Zonder problemen en mooi.

Dan begon ze aan haar derde. Maar opeens, halfweg het lied, had ze de zo gevreesde 'zak' van zangers, toneelspelers en predikanten: haar geheugen liet haar in de steek, ze kon haar woorden niet meer vinden. Black-out!

Ik stond reeds gereed achter de schermen, met Janneke op mijn arm, om na Mariette op het podium te komen. Spoedig voelde ik het onraad: ze probeerde een nieuw zinnetje, haperde, zocht een volgend zinnetje. Met vertwijfelde,

wanhopige blik keek ze opzij, naar links, naar rechts en tussen de schermen waar ik met een paar van de medewerkers stond. We snapten haar drama. En plots had ik een inspiratie: ik stapte met mijn pop vanachter de schermen en ging naast haar staan. Janneke imiteerde één voor één, met de nodige tussenruimte, de radeloze zinnestelsels die ze zo pas had gestameld. Toen hij gedaan had vroeg hij: "Heb ik het goed gedaan, Marietteke? Was het niet dormifabel?" De mensen in de zaal begonnen te applaudisseren, iedereen was ervan overtuigd dat het hier ging om een humoristische afspraak tussen Mariette Serlé en Janneke. Naderhand heeft Mariette me bedankt met tranen in de ogen.

XXX

Dat was in 1951. Nu schrijven we 2002...
Echt waar? Is dat allemaal reeds meer dan een halve eeuw geleden?

Goede vriend Bert Leysen, hoe hartverwarmend was het met u samen te zijn op vriendenfeestjes! Hoe genoot ik ervan, met Janneke op te treden voor uw radio Hasselt en naderhand voor uw televisie! En hoe tragisch werd iedereen aangegrepen toen radio en televisie op 17 september 1959 het bericht brachten van het dodelijk auto-ongeval van Bert Leysen tussen Aarschot en Leuven!

En Mariette Serlé? Lag er in de geïmproviseerde reddingspoging van Janneke met zijn Vokke en in de tranen van Mariette misschien een kiem van blijvende vriendschap? Misschien!

Eén van die vele misschien, één van die vele vraagtekens in het leven. Het zijn één na één papieren scheepjes die we te water laten op de rivier van onze verbeelding. Eén na één dobberen ze van ons weg, ze worden verre witte stippen, tot ze verdwijnen achter een bocht. Dan wordt de rivier van de verbeelding een rivier van de vergetelheid. Zoals de Letherivier van de Griekse mythologie. Zoals 'the river of no return'.

Zo is het ook gegaan na die avond op Radio Hasselt van een halve eeuw geleden: nooit hebben Janneke en ik nog iets gehoord van Mariette Serlé, noch van haar kristallen stemmetje, noch van haar tedere liedjes.

Misschien best zo.

vijfde deel:

ZWERFTOCHT IN DE FLEBOLOGIE

SPECIALISATIE IN DE DERMATOLOGIE

Zoals ik hoger schreef, verliet ik Lommel in mei 1944 om de huidziekten te gaan bestuderen als assistent van professor Spartacus Lapière, in het Hôpital de Bavière te Luik.

De professor is nu reeds twintig jaar dood, maar ik denk nog steeds met ontroering en dankbaarheid terug aan deze zwijgzame, geduldige en toegewijde meester.

Zoon Maurice is in 1960-1961 een jaar in Lier komen wonen als mijn assistent, om zich in te werken in de flebologie en de spataderoperaties. Maurice is een gezellige vriend gebleven.

DERMATOLOOG IN LIER

Na mijn studies bij professor Lapière en enkele bijkomende stages, vestigde ik me als dermatoloog in Lier, op slechts vijftien kilometer van mijn geboortedorp. Dat was in de zomer van 1948. De spataderzweren die me destijds in Lommel reeds geïntrigeerd hadden, werden definitief mijn stokpaardje. Vanuit mijn dermatologie experimenteerde ik met alle mogelijke plaatselijke behandelingen en zalven.

Op een dag kreeg ik de zuster van een Antwerpse collega op consultatie. Zij leed reeds lang aan een atonische beenzweer. Ik gaf mijn voorschrift en vroeg de dame terug te komen na een paar weken. Ze kwam, maar er was niets verbeterd. Nieuw recept, terug een controle na twee weken... en helaas een hardnekkige status quo. 'Derde werf, goede werf', zo hoopte ik en bedacht andermaal een nieuwe formule... maar ik heb haar niet meer weergezien.

In oktober 1948 was er een doktersvergadering in Antwerpen.

Ik ging er naartoe en ontmoette er toevallig de collega die me zijn zuster had gestuurd.

"Ik hoop dat het goed gaat met uw zuster?", zei ik met een lichtjes gegeneerde diplomatie.

"Inderdaad, dank u, ze stelt het goed", antwoordde hij.

Maar ik constateerde bij hem dezelfde soort gêne als die ikzelf voelde. Eerder onverwacht hakte hij de knoop door: "Luister, collega, ik wil eerlijk zijn. Ge hebt uw best gedaan, maar ge weet evengoed als ik dat uw zalven geen hulp brachten. Ik heb haar niet kunnen overtuigen om een derde keer terug naar u te komen. Ze is dan naar collega X gegaan, hier in het Antwerpse. Die heeft haar een elastisch plakverband aangelegd wat hij de 'laars van Unna' noemde. Zij moest dit verband drie weken aanlaten, zonder dat de zweer gezuiverd werd! Ook toen de laars werd afgenomen,

moest de zweer niet meer gezuiverd worden, want hij was genezen."

Ik dankte de collega voor zijn oprechtheid en voegde er zelfs aan toe dat hij mij een grote dienst had bewezen door me het relaas van de 'laars van Unna' te geven.

"Want ikzelf zit al een hele tijd te zoeken in de richting van alternatieve therapieën", zei ik. De volgende dagen dacht ik daar verder over na.

Wat ik meer dan eens had ervaren, zou ook nu weerom bewaarheid worden: het kritisch nadenken over onze mislukkingen is een grotere bron van wijsheid dan de trots over onze successen.

LONDEN

Een paar weken later was er een vergadering in Brussel, ingericht door de Engelse firma van verbandmateriaal 'Smith & Nephew'. Op die bijeenkomst werd een film vertoond over de spataderoperaties, zoals die sinds enige tijd uitgevoerd werden in het Londense St.-Mary's Hospital.

De resultaten, aangetoond door vele close-ups, waren fascinerend. Na de vergadering werd er nog een drink geserveerd en daarna ging iedereen naar huis. Maar ik niet.

Ik ging naar de afgevaardigde van Smith & Nephew en zei hem dat ik de volgende week in Londen zou staan. Ik vroeg of hij het nodige wou doen, zodat ik de operaties in St.-Mary's Hospital zou kunnen bijwonen.

Hij hield woord. Zo heb ik in Londen gedurende enkele dagen mijn ogen de kost kunnen geven: er werd geopereerd aan vier tafels tegelijk, opgesteld in één grote ruimte. Ik wandelde van de ene tafel naar de andere en stelde allerhande vragen.

De collega's stonden me geduldig te woord en gaven me de meest gevarieerde wenken, alsmede de titels van boeken en tijdschriften die ik over deze materie kon kopen.

Van de stad Londen zelf heb ik niets gezien. De stad lag die dagen bedolven onder een mist die elke voorstelling tart: "the worst fog for years" ("de ergste mist van jaren"), stond in de dagbladen. Het is trouwens toen dat men het woord 'smog' heeft uitgevonden (= de combinatie van 'fog' en 'smoke').

Maar in mijn hoofd was er een licht opgegaan. Gedaan met de mist die er hing over de behandeling van spataders en spataderzweren. Ik had een nieuwe weg gevonden en zou hem met al mijn energie verder verkennen!

JUFFROUWKE VERHOEVEN

Juffrouwke Verhoeven was een lief, mager, verneuteld vrouwke van rond de zeventig. Ze had een spataderzweer waarvoor ze sinds ontelbare maanden 'van hot naar her' was

gesukkeld. In mijn herinnering zie ik haar onaangenaam riekend, atonisch ulcus van vijf centimeter hoog en drie centimeter breed, gelokaliseerd in de streek van de binnenenkel. Een paar centimeter boven de zweer zat een zakvormige aderuitstulping ter grootte van een duivenei.

In Londen was me duidelijk geworden dat zulke uitstulpingen de normale circulatie belemmeren. In plaats van een flink doorstroomde rivier te zijn, zoals dit het geval is met normale aders, zijn de spataders een moeras; de weefsels rondom worden verzuurd en de zweren krijgen geen vers voedsel om te genezen. Als therapie: de zieke zakken wegnemen, zoals men een zieke appendix wegneemt.

Ik vertelde dit aan de juffrouw en waagde het haar te beloven, dat haar zweer binnen de twee maanden genezen kon zijn als we haar 'duivenei' er uithaalden. Ze bekeek me met een goedge, hoopvolle blik vanachter haar dikke brilleglazen en zei rustig: "Wanneer doen we de operatie, dokter?"

We deden het de volgende dag: plaatselijke verdoving, insnijding, de nodige aderafbindingen, de zak uithalen, de huid dichtnaaien, op de zweer een laag vette gaze Jelonet en dan een elastisch plakverband Tensoplast. (Jelonet en Tensoplast, producten van de firma Smith & Nephew, had ik van Londen meegebracht. Nadien ontdekte ik dat ze ook op de Belgische markt te koop waren.)

"Nu regelmatig rondwandelen, juffrouw, om de bloedsomloop te stimuleren. En volgende week terugkomen voor verbandafname en verwijdering van de huidhechtingen."

Wie was na die week het meest benieuwd? Zij of ik? Nooit had ik in mijn dermatologische praktijk zo uitgekeken naar het resultaat van een behandeling als nu. Het resultaat overtrof al mijn verwachtingen: de zweer van maanden en maanden was in die zeven dagen de helft kleiner geworden, met een rozige, prachtig granulerende ulcusrand.

Is het dan te verwonderen dat het oude vrouwtje al wenend haar armen rond mijn schouders sloeg? Ik had schoon zeggen dat mijn dank naar de dokters van Londen ging, voor haar was ik het, en ik alleen, die een mirakel had gedaan.

Ik was haar wonderdokter!

Twee weken later was het ulcus volledig genezen. Ik zei dat ze verder een elastische steunwindel moest blijven dragen en voldoende beweging nemen. En de genezing hield stand.

XXX

Nadien heb ik juffrouwke Verhoeven beter leren kennen, zowel uit wat ze me zelf vertelde als uit wat ik vernam van geboren Lierenaars. Ze woonde toen in het smalle huisje op de rand van de Oever, het eerste huisje van de Predikherenlaan. (Na haar dood is dat huisje afgebroken.)

Ze werd een zulkdanige propagandiste dat ik er een beetje beschaamd over was.

Ze deed me denken aan 'de belleman'. We hoorden in Lier elke vrijdag de belleman, een stadsbediende die in de vroegste ochtend door alle straten kwam fietsen. Hij zwaaide zijn bel en riep voortdurend: "Om tien ure, vis in de mijn!"

De Lierenaars wisten dan dat ze te tien uur naar de vismarkt konden komen om hun keuze te maken uit de vers aangevoerde vis.

Juffrouwke Verhoeven had geen bel of geen fiets, maar haar radde tong overtrof alle denkbare fietsen en bellen. Voor haar was en bleef ik de wonderdokter... en heel Lier moest dat vernemen. Spoedig kwam men met beenzweren en spataders: eerst van Lier zelf, dan vanuit de omgeving, dan vanuit Antwerpen, dan van overal.

RAADPLEGINGEN

Als ik nu eens af en toe, zelf patiënt, terechtkom in één van de wachtzalen van onze moderne klinieken waar de anonieme computer de plak zwaait, dan ben ik steeds getroffen door de ijzige kalmte die daar heerst. De mensen die er zitten, kijken zwijgend en strak naar de muur voor hen, of doorbladeren achteloos een exemplaar uit de tijdschriftenrommel die op een tafeltje voor het grijpen ligt. Stilte, stilte, stilte. De patiënten zijn vreemden voor en naast elkaar.

Met mijn patiënten van een halve eeuw geleden was het anders. Ze zaten als één grote familie in de wachtkamer. Soms pulde de groep wachtenden zo uit dat ze tot op de trap zaten. (Want ik had mijn medische afdeling op de eerste verdieping, terwijl mijn gezin met de zeven kinderen beschikte over de woonruimte van het gelijkvloers en de tuin, evenals over de tweede en derde verdieping.) Wanneer mijn vrouw de kinderen naar hun slaapkamers op de tweede verdieping bracht, heeft ze zich vaak een weg moeten banen doorheen de wachtenden... en het was daar allesbehalve stil.

"Van waar komde gij?"

"En gij, wat hedde gij?"

Meermaals vernam ik van naaldje tot draadje de ziekteverschijnselen van een patiënt(e) nog voor hij of zij binnenkwam, dankzij de reportage van de patiënt(e) die er aan voorafging.

Ik gebruikte drie consultatieruimtes. In elk van die drie kamers stond een kapstok, een tafel met verbandgerief, een stoel met een voetbankje en een platform, dat ik 'de preekstoel' noemde. Die platforms had ik laten timmeren, omdat dit voor mij de gemakkelijkste hoogte was om benen te onderzoeken van aan de voet tot in de lies.

De patiënt(e) besteedde de preekstoel langs een trapje van vier treden.

De drie consultatieruimtes lieten me toe tijd te winnen. Terwijl ik met één patiënt(e) bezig was, kon de verpleegster in de tweede ruimte verbanden aanleggen en de patiënt(e) buiten helpen tot bij de secretaresse, en in de derde ruimte een nieuwe patiënt(e) gereedzetten met het blote zieke been.

XXX

Wat zou ik een lange bloemlezing kunnen geven uit die tienduizenden raadplegingen van mijn meer dan dertigjarige praktijk in Lier! Ik beperk me hier tot twee voorbeelden om de sfeer weer te geven: 'Miel van Balder' en 'De vier van de Limburg'.

Miel van Balder

Hij was een zware zeventiger. Toen ik binnenkwam, bracht hij zijn linkerhand als een schelp achter zijn linkeroor.

Zij was een mager oudje en stond als een kranig schildwachtje aan zijn linkerszijde.

"Goeie dag allebei", zei ik.

Hij antwoordde niet, maar draaide lachend het hoofd naar zijn vrouwke en sprak met dreunende stem: "Bedomme Marie, 't is waar! Ik heb direct zijn stem herkend!"

Dan gewaardigde hij zich het hoofd naar mij te wenden: "We waren er daar zjust in de wachtkamer over bezig. Da zijde gij hé, dieë met zijn Janneke in de radio! We luisteren daar elke eerste donderdag naar. Ik moet wel dicht met mijn oor bij de radio zitten, maar ik versta alles wa da ge zegt."

Nu piepte Marie: "Janneke zegt altijd 'tjein, tjein, tjein'. Da's een echt plezant menneke hé Miel!"

"En ze zeggen da gij van Herenthout zijt. Wijlie zijn van Balder", ging Miel verder.

"O, van Berlaar!", zo haakte ik in, "Dan gaan we onder geburen eens zien wat ik voor u kan doen."

"Hè?", riep hij, andermaal met zijn hand achter zijn oor. Blijkbaar had ik niet luid genoeg gesproken.

Marie kwam er vergoelijkend tussen: "Hij is een beetje doof, meneer dokter. Maar als het te lastig is, moogt ge alles wel tegen mij zeggen." En ze riep in zijn linkeroor: "Hij zegt dat hij voor geburen iet spesjaal zal doen!"

Na die introductie boog ik me over het voetbankje. Ik zag drie dingen: een bloot onderbeen met een zweer, daarnaast een verfrommelde windel en weer daarnaast een groot groen blad. "Da's weegbree, da's goed voor de zweren. Da weten we van Ammel van de Pen uit onze geburen", zei Miel, op een toon die elke verdere discussie overbodig maakte. Ik legde het weegbreeblad en de windel op een schoteltje en begon de zweer te onderzoeken.

"Hoelang loopt ge al met die zweer?", vroeg ik, zonder mijn hoofd op te heffen.

"Hè?", brulde Miel.

"Hoelang?", brulde ik tegen.

Miel dacht na...

"Da's van den dag dat Albert van ons Gusta thuis gekomen is van den troep. Ik was zjust aan 't mest voeren. Ik zag Albert van wijd aankomen en ik zette rap mijnen kruiwagen neer. En roeffel, zo botste ik met mijn been tegen de berrie van den kruiwagen en ik bloeide en 't is ni meer genezen."

"Jaja, en wannéer is dat juist geweest?"

"Is da nie... van rond den tijd van Itegemkermis?", zei Miel en keek vragend naar zijn Marie. Zij knikte.

"Maar alstublieft, lieve mensen, dat brengt me geen stap verder. Zeg me nu toch eens nauwkeurig wanneer het Itegemkermis was", jammerde ik.

"Hè?", vroeg Miel.

Marie vertaalde voor Miel dat ik niet wist wanneer het Itegemkermis is.

Miel was er totaal door ontredderd: "Meneer dokter, weette gij da echt nie meer?"

Marie bezag me meewarig. Haar moederhart schoot zowaar vol medelijden omdat ik, als geboren Herenthoutenaar, zelfs niet meer wist wanneer Itegemkermis valt.

"Itegemkermis, meneer dokter", zei ze minzaam en kwam een stap dicht bij mij staan, als om me heimelijk mijn les te souffleren en fluisterde: "Itegemkermis valt altijd een week na Heistkermis."

Het deed me terugdenken aan mijn Lommelse tijd. Daar had ik in mijn allereerste weken, toen er veel verkoudheden waren, een reeks huisbezoeken gehad. De mensen moesten de hoestflessen 's avonds bij mij komen afhalen. Omdat de moeder van één van mijn patiëntjes het te druk had met haar huishouden, stuurde ze een buurmeisje van een jaar of twaalf.

"Ik kom voor de fles van Anneke van Jefken Atlas", zei het meisje.

"Jefke Atlas?", vroeg ik.

Ik kende de patiënten wel met hun officiële naam, maar voorlopig nog niet met hun toenaam. Ik herhaalde dus, op zoek naar verdere identificatie: "Jefke Atlas? Zeg het eens duidelijker, lieveke, wie is dat?"

Het meisje antwoordde vol toewijding: "Da's de vent van Miekken Atlas, meneer dokter."

XXX

Berustend in mijn noodlot dat ik nooit de juiste datum van Itegemkermis zou te weten komen, wierp ik me zwijgend op de zweer van Miel als een gier op zijn prooi.

Het was het typische tijdloze varikeuze ulcus van oude mensen, maar ik zag geen grote spataderampullen. In die gevallen trachtte ik steeds de zweren te behandelen met drukkussens en elastische windels. Pas als die therapie niet hielp, ging ik over tot een operatie.

"Vriend Miel", zei ik, "Ik moet uw been helemaal onderzoeken, tot in uw lies toe."

"Hè?"

Marie kwam tussenbeide en verduidelijkte: "Den dokter zegt dat hij u moet onderzoeken tot in uw 'iëkenis'."

Miel zette zich schrap. Argwanend en haast vijandig stak hij zijn wijsvinger als een spies in mijn richting: "Mo gieën mes, hè?"

Ik beloofde ridderlijk dat er geen mes aan te pas zou komen. Het ontkleden gebeurde in een geladen stilte. Eerst de broek. Dan de lange onderbroek met pijpen; ik durfde veronderstellen dat deze textiel ooit hagelwit was geweest. Als een verkeersagent wees ik in de richting van mijn trapje. Aarzelend keek Miel naar zijn Marie, dan naar mij. Kreunend en krochend geraakte hij op het platform. Om

Miel te ontgooien, zei ik: "Nu staat ge daarboven gelijk mijnheer pastoor op zijne preekstoel!"

"Hè?", bombardonde hij.

Ik maakte met mijn beide handen een roephoorn voor mijn mond en articuleerde: "Gelijk mijnheer pastoor op zijne preekstoel!!!"

"Nie waar!", zei Miel knakaf.

"Hoezo? Niet waar?", vroeg ik, met dat gevoel van vernedering dat we hebben als we menen dat we een goeie mop getapt hebben... en als die mop niet begrepen wordt.

"Nee, nie waar!", herhaalde Miel. Dan nam hij zijn aanloop met een bulderende lach: "Mijnhiër pastoor staa met zijn spel nie bloot op de prekstoel!"

Ikzelf schoot in een onbedaarlijke lach. De verpleegster kwam binnengelopen: "Is er iets, dokter?" Ik schudde neen en wuifde, steeds lachend, dat ze terug weg mocht.

Intussen had Marie in een flitsend minimum van tijd een hele psychologische evolutie doorgemaakt. Op het moment dat Miel sprak over "het spel" van mijnheer pastoor sloeg ze in paniek haar hand voor haar mond en kroop zowaar weg in het uiterste hoekje van de plaats. Angstig keek ze naar mij. Maar toen ze zag hoe ik in een lach schoot, werd ze plots een andere Marie: ze keek schuin naar mij, met een tinteling van pret en triomf in haar ogen. Want hare Miel had den dokter doen schokken van 't lachen! En Miel? Die stond daarboven, 'du haut de sa majesté', onvermurwbaar op zijn preekstoel als een bokser die zijn tegenstrever knockout heeft geslagen.

Nu hernam ik met ernst mijn werk. Mijn vingers volgden de saphena interna, de oppervlakkige hoofdader, vanaf Miels binnenenkel tot in zijn lies waar een volumineus scrotum me de toegang belemmerde.

"Miel, trekt uw 'gemacht' een beetje opzij", gebod Marie, en Miel deed het. Ik legde uit, met Marie als tolk, dat de kleppen van de ader daarboven in de lies verslapt waren en het bloed terug naar onder deden vloeien.

"Dat is zoals wanneer er in het dak een pan kapot is, dan valt de regen tot vanonder op de vloer", zo besloot ik.

Miel knikte goedkeurend. Dan daalde hij af van zijn troon. Hij ging op zijn stoel zitten en ik riep de verpleegster: "Wilt ge aan mijn goeie vriend eens tonen hoe hij zijn gaas, de zalf rondom, zijn drukkussen en zijn windel moet gebruiken."

"En thuis veel rondlopen!", riep ik in Miel zijn linker oor.

Toen hij een maand later op controle kwam, was de zweer genezen. Naderhand heb ik een paar keren onrechtstreeks vernomen dat Miel en Marie geestdriftige boezemvrienden waren van Janneke en zijn Vokke. En met zonder mes!

De vier van de Limburg

Zoals enerzijds Miel mij had doen schokken van het lachen, zo moet ik deemoedig bekennen dat ikzelf soms een ondeugende jongen was, die er plezier in vond een bijkomend duwtje te geven aan het samenhorighheidsgevoel en de hilariteit onder mijn patiënten. Dan voelde ik me nog eventjes de Lommelse huisdokter die soms - naast zijn inzet - bepaalde problemen van zijn patiënten met een kwinkslag trachtte te sublimeren; de vader van dat ondeugende Janneke

Moeiallemanneke dat graag al grinnikend zijn waarheden verkondigde (in de zin van Horatius' "ridendo dicere verum") en even graag zijn pseudo-waarheden. Misschien vooral waren die hilariteiten eventjes voor mezelf een adempauze tussen het uitputtend werk van de consultaties.

Zo waren daar op een keer die vier Limburgse vrouwen, die samen per taxi kwamen voor nabehandeling en controle. Voor hen was de uitstap naar Lier telkens een vakantiereisje. De verpleegster kwam me glimlachend zeggen: "Die van de Limburg zitten weer in de wachtkamer te kakelen!"

Toen hun moment gekomen was, zei ik knipogend tegen de verpleegster dat ik zelf wel eens naar de wachtkamer wilde gaan om de eerste te roepen. Ik stelde me op in de deuropening en zei plechtig: "De lelijkste van ullie vier mag eerst komen."

En wat gebeurde er onder algemeen jolijt? Het was de mooiste van de vier die al gibberend rechtveerde en toegesneld kwam.

Ja, het deed me deugd af en toe eens een humoristisch tussendoortje te plegen om mijn vermoeidheid af te reageren. Maar geleidelijk aan werd de toestand onhoudbaar. De consultatieuren strekten zich uit tot tien, elf uur. Dus voerde ik een systeem in dat nu algemeen aanvaard is, maar dat in die tijd wel zeer ongewoon was: de patiënten werden opgeschreven op afspraak; elk kwartier één. Het werden wachtlijsten van twee tot drie weken.

OPERATIES

De toename van consultaties betekende automatisch een toename van patiënten die in aanmerking kwamen voor een operatie. Het werd een steeds langere wachtlijst, tot vijf ^ zes maanden toe.

Op de vijf operaties was de verhouding: één man voor vier vrouwen. De maandelijke cyclus van de vrouwen was een reden om niet te opereren tijdens de congestiedagen voor de maandstonden. Dit gaf aanleiding tot een administratieve routine, volgens een vertrouwd schema: nadat iemand op de wachtlijst was opgeschreven, kreeg hij of zij in de laatste maand voor de operatie een herinneringsbrief. Wie niet bevestigde binnen de week, werd beschouwd als iemand die geen operatie wenste; die plaats werd dan gretig ingenomen door een wachtende van de maand later.

In onze brief werd ook gevraagd dat de vrouwen zouden laten weten op welke datum ze hun maandstonden verwachtten, zodat ik een operatieafpraak kon geven die na die periode viel. Die administratieve rompslomp gaf af en toe aanleiding tot vergissingen van mijn secretaresse. Maar was dat een reden om het brave mens te lynchen?

We kregen bijvoorbeeld eens een antwoord van een man die zich op geestige wijze excuseerde omdat hij nog steeds geen maandstonden had. Of van een dame boven de zestig omdat ze er geen meer had.

Sommige antwoorden waren vertederend van eenvoud, zoals dat van die brave vrouw die schreef: "Mijnheer dokter, ik zal mijn regels hebben van de 20ste tot de 24ste. Vanaf de 25ste kunt ge dus over mij beschikken."

Maar de hoofdprijs geef ik nog altijd aan de argeloze brief van dat Kempisch huismoederke: "Mijnheer de dokter, ik denk dat ge mijn operatie zult moeten uitstellen, want ik ben zwanger van sinds dat ik bij u geweest ben."

DE RELATIE MET DE COLLEGA'S

Ondertussen sloeg ik, de fameuze 'wonderdokter' van Juffrouwke Verhoeven, gedurende enkele maanden het figuur van een charlatan.

Allereerst wisten de huisdokters niet meer wat ze aan mij hadden. Ik was me als dermatoloog in Lier komen vestigen in de zomer van 1948, maar plots vanaf november, was het allemaal anders en spataderzweren wat de klok sloeg. Er werden wenkbrauwen gefronst.

Ook in de ogen van de chirurgen werd ik een dubieuze figuur, een vrijbouter, een stroper in hun jachtgebied. Waar had die Maes zijn chirurgie geleerd? En hoe zat het eigenlijk met die operaties die hij onder plaatselijke verdoving verrichtte in zijn cabinet?

Bovendien werd mijn buiksprekerij voor enkele collega's een steen des aanstoots: ze namen het niet dat een dokter zich verlaagde tot een rol van variéértiest. Of wilde die Maes misschien de populariteit van zijn Janneke misbruiken om patiënten te ronselen? Zo voelde ik me eigenlijk een beetje 'persona non grata' in de dokterswereld.

Ware het niet geweest dat ik bezeten was door het heilig vuur, dan had ik het niet volgehouden. Of beter gezegd: dan hadden WIJ het niet volgehouden. Want het dagelijks opereren, met alles wat daarbij kwam aan materiaalverzorging en sterilisatie, was een zware klus voor mijn vrouw en de verpleegster. Maar we waren koppig en voelden ons aangemoedigd door enkele vrienden, door het vertrouwen van de patiënten en vooral door de positieve weerklink van de resultaten. Dit legt uit waarom mijn wachtkamer steeds drukker bevolkt werd.

Geleidelijk constateerde ik bij mijn collega's een kentering in hun houding tegenover mij, een escalatie ten goede:

- Van de chirurgen die me als een vrijbouter hadden beschouwd, waren er enkele die me na een tijdje vroegen of ze eens naar mijn operaties konden komen kijken en erover napraten.

- Sommige chirurgen kwamen op consultatie met een familielid om te vernemen wat ik in dit geval aanraaide, ze zouden dan zelf die ingreep uitvoeren.

- Andere dokters kwamen met hun familielid en vroegen me dat ik de nodige operatie zou doen, met hun assistentie.

- Ten slotte waren er enkele chirurgen (en niet van de minste) die spataderpatiënten categoriek naar mij doorstuurden, met de eenvoudige bekentenis dat de doolhof

van de varices hun minder vertrouwd was of hen niet interesseerde.

- De lijst van huisdokters van overal te lande, voor wie ik patiënten opereerde, werd steeds langer. In mijn topperiode waren dat driehonderd huisdokters op een jaar.

- Ook patiënten van over de landsgrenzen waren geen uitzondering. Meerdere van hen waren sportmensen. Die wisten dat ik een wereldkampioen wielrennen had geopereerd, die last had van vele varicen aan één been (waaraan hij steeds een spataderkous had gedragen), en die enkele weken na de operatie terug kon fietsen zonder kousen.

Het was een verdere waarderende erkenning van mijn evolutie, toen een gezaghebbende universiteitsprofessor uit een franstalige faculteit van de geneeskunde zijn zware spataders door mij kwam laten opereren. Om zijn collegachirurgen niet voor het hoofd te stoten, ging hij zogezegd drie weken met vakantie. Naderhand werd hij één van mijn felle propagandisten, maar natuurlijk niet met de 'bellemantactiek' van Juffrouwke Verhoeven.

XXX

De laatste en belangrijkste bondgenoot die ik dankbaar begroette, was de kliniek. Nadat de chirurgen hadden ingezien dat ik geen charlatan wou zijn (of was), maar integendeel baanbrekend werk verrichtte in de groeiende flebologie, besliste de directie van de Heilig-Hartkliniek in Lier dat ik er een eigen operatiekamer kreeg. Wat een opluchting voor mijn vrouw en de verpleegster!

Het werd een samenwerking die gans mijn verdere dokterscarrière zou duren.

DE OPKOMST VAN DE FLEBOLOGIE

Toen ik me in 1948 met volle overgave in de flebologie inwerkte, kende dit specialisme een geweldige doorbraak in de medische wereld.

Société Française de Phlébologie

In 1947 was in Parijs de Société Française de Phlébologie gesticht door dokter Tournay. De Société vergaderde driemaal per jaar en publiceerde de conferenties in een eigen tijdschrift. Ik werd een leergierig lid en de drie jaarlijkse vergaderingen werden een vast punt in mijn kalender.

Ik trok er telkens een dag méér voor uit, om - na voorafgaandelijke afspraak - één van de Parijse flebologen aan het werk te zien en zijn werkmethode te vergelijken met die van de anderen.

Mettertijd heb ik zelf enkele lezingen gehouden in de Société. Het verhaal van mijn zwerftocht doorheen de flebologie, mijn Odyssée ^ travers la Phlébologie was een zeer gesmaakt onderwerp.

Eénmaal per jaar, in de lente, werd de vergadering bekroond door een banquet, waarop de dames aanwezig waren.

En wie ook? Janneke.

Op één van die banketten werd ik bij de verwelkoming door voorzitter Dr. Tournay gehuldigd als "le docteur Maës qui a fait de Lierre la capitale de la phlébologie belge". Toen mijn tafelgenoten me complimenteerden, trachtte ik meesmuilend de bescheiden jongeling uit te hangen. Relativerend zei ik dat dokter Tournay misschien een glas bourgogne te veel had gedronken. Dat was huichelachtig van mij, in feite krulde mijn neus lijk de slurf van een olifant.

Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Phlebologie

In 1950 kwam de Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Phlebologie tot stand, onder impuls van de dokters Krieg en Olsen. Ook hiervan werd ik lid.

München en professor Marchionini

In München kreeg ik vriendschapsbanden met professor Marchionini en zijn dermatologische staf. Deze professor had een merkwaardig curriculum vitae. In de dertiger jaren, bij de opkomst van Hitler, was hij professor van dermatologie in Hamburg. Zijn echtgenote (één van de fijnzinnigste gastvrouwen die ik ooit heb ontmoet) was een jodin. Ze hadden geen kinderen. In 1938 werd hun toestand onhoudbaar wegens het nazisme. Ze vertrokken naar Ankara (Turkije), waar Marchionini professor werd.

Na de oorlog kwamen ze terug naar Duitsland en hij kreeg de benoeming aan de universiteit van München, die aan de top stond in West-Duitsland.

In juli 1951 lanceerde Marchionini zijn Dermatologische Woche en zou dit om de twee jaar herhalen. Dermatologen van overal kwamen naar die Dermatologische Woche als moslims naar Mekka. Ook ik reed er naartoe, samen met Janneke.

Het was telkens een hoge wetenschappelijke bijscholing; de Beierse Gemütlichkeit zorgde bovendien voor een vriendschappelijke integratie.

Daar professor Marchionini ook een sterke interesse betoonde voor de opkomende flebologie, stimuleerde hij twee van zijn assistenten om mij een bezoek te brengen in Lier. Ze zijn een paar dagen mijn gasten geweest en hebben mijn consultaties en operaties gevolgd. In aansluiting hierbij vroeg de professor mij voor een spreekbeurt in München. Ook professor Stühmer van Freiburg-in-Breisgau inviteerde me voor een colloquium. Naderhand volgde een lezing op een congres in Leverkusen. De tekst van deze spreekbeurten werd gepubliceerd in een paar tijdschriften:

In München op de Fortbildungskurs für Hautfachärzte (1957) en in Leverkusen op de Tagung der deutschen Arbeitsgemeinschaft für Phlebologie (1958). Deze voordracht werd gepubliceerd onder de titel: "Betrachtungen über Varicen-Operationen", in de Fortschritte der praktischen Dermatologie und Venereologie, 3; Band, S. 234-238 (1960)

Mayo Clinic, U.S.A.

William Mayo (1819-1911) arriveerde als Engels immigrant in Amerika in 1845, studeerde er voor dokter en vestigde zich in 1863 als plattelandsdokter in het onooglijke Rochester (Minnesota). Op dat ogenblik had hij een zoontje van twee jaar, William James, (1861-1939). Twee jaar later kwam er een tweede bij, Charles (1865-1939). De twee zonen werden op hun beurt dokter. Samen met hun vader begonnen ze een fenomenale activiteit en ontdekkingsdrang te ontplooiën. Vanaf 1900 stroomden patiënten van overal toe. De oudste zoon was de leider van het drietal en toen de vader op rust ging, bleven de twee broers eendrachtig samen.

De oudste werd vooral beroemd voor zijn baanbrekende durf inzake maag- en darmziekten. Geleidelijk ging hun belangstelling ook uit naar de aderziekten. Tussen de twee wereldoorlogen ontwierpen ze hun Mayo-stripper, voor het wegnemen van spataders. Ze kregen grote invloed op het flebologisch denken. Nadat ze beiden gestorven waren in 1939, bleef de naam Mayo een gerespecteerde legende, ook in Europa en dus ook in het Londense St. Mary's Hospital waar ik in 1948 mijn eerste flebologische contacten legde.

Sinds die Londense studiereis van 1948 bleef het mijn droom, ooit eens in de Mayo Clinic terecht te komen. Die studiereis is een onvergetelijke realiteit geworden in juni 1957.

Het onooglijke plaatsje Rochester van 1900 was toen uitgegroeid tot een stad rond Mayo, zoals Scherpenheuvel rond Ons-Lieve-Vrouwke: klinieken, een staf van 350 chirurgen, allerhande hotels met de meest diverse klantenpatiënten. De uitbouw is niet alleen in de breedte gegaan, Rochester werd ook een centrum van wetenschappelijke verdieping. In 1919 schonken de gebroeders Mayo een som van anderhalf miljoen dollar aan de universiteit van Minnesota, voor de stichting van de Mayo Foundation for Medical Education and Research, met zetel in Rochester. Steeds maar nieuwe dokters volgden; in 1960 was het totaal van de schenkingen gestegen tot meer dan drie miljoen dollar. Zeshonderd gediplomeerden waren er bezig met research.

XXX

Toen ik in 1957 in de Mayikliniek kwam, werd ik er in de flebologische afdeling hartelijk ontvangen door de chefs dokter Myers en zijn assistent dokter Lofgren. Twee mensen van een verbazende eenvoud. Ze vertelden me niet alleen over hun eigen activiteiten, ze vroegen me ook langs alle kanten uit over het flebologisch leven in West-Europa.

Dokter Myers dreef de hartelijkheid zo ver dat hij me voor de zondagmiddag uitnodigde op een etentje in zijn familiekring. Weerom diezelfde eenvoud. Hoeveel kinderen er waren weet ik niet zeker, maar ik denk drie. Eén dochtertje, het jongste, herinner ik me duidelijk: het was een schatje van een jaar of twaalf.

Na het eten gingen papa Myers en ik naar de living, om een uurtje na te keuvelen over de flebologie. Maar van dat keuvelen is niets terechtgekomen... door de schuld van het schatje. Nauwelijks waren we gezeten, of ze kwam heel fier naar me toe met de 'dummy' die ze de dag tevoren van haar ouders had gekregen. Een 'dummy', een pop met beweegbare kin.

De dummy's waren toen in de mode, onder invloed van Edgar Bergen. Deze man, van Zweedse afkomst, kende in Amerika een fantastisch succes als buikspreeker, als 'ventriloquist'. Met zijn pop Charly Mc Carthy lokte hij volle zalen en speelde hij ook bijrollen in enkele films van Hollywood. Ik had een paar van die films gezien in België, juist in de voorbije jaren waarin ikzelf als buikspreeker met mijn Janneke speelde. Ik keek op naar de films van Edgar Bergen zoals een voetballer van Derde Provinciale opkijkt naar filmbeelden over Pélé en Maradona.

Onder de invloed van het succes van Edgar Bergen was een poppenfabrikant op het idee gekomen, dummy's met beweegbare kin als speelgoed aan de lopende band te fabriceren. Zulk een dummy, een kwajongen, had het dochttertje Myers gekregen.

En plots had ik binnenpretjes. Ik vroeg of ik haar dummy eventjes mocht vasthouden... en dan zag ze met opengesperde ogen dat het tot een conversatie kwam tussen mij en de dummy. De dummy vroeg vanwaar ik kwam. Ik zei van very very far, thousands of kilometers en altijd maar water, water, water. De dummy zei achterdochtig: "I'm afraid you are a liar!" (Ik vrees dat gij een leugenaar zijt!) "What? Ik een leugenaar?" zo reageerde ik verontwaardigd. "Why?"

"Because you say: water, water, water and you are not wet." (en ge zijt niet nat).

Ik zei dat ik niet nat was omdat ik die duizenden kilometers niet gezwommen had, maar per vliegtuig was gekomen, by plane. En schatje maar proesten!

Ik vroeg aan dummy hoe hij heette. Hij antwoordde nors dat hij nog geen naam had gekregen.

"En hoe heet uw schattig zusje, hier?"

Ook dat wist hij niet, want hij woonde nog maar sinds één dag in deze familie.

Dan bracht hij zijn mond dicht bij mijn oor en fluisterde: "Ik denk dat ik haar altijd Princess zal blijven noemen." Prinsesje bloosde van emotie.

Meteen kwam het met het gezin tot een gesprek over mijn buikspreekers-activiteiten en over mijn Janneke.

"What does that mean? Janneke?" vroeg Princess.

Ik zei dat Janneke het Vlaams was voor 'Johnny'. Dan lachte ze guitig en zegde dat ze haar dummy ook Johnny ging noemen.

Daar bleef het niet bij. Ik moest haar 'lessons of ventriloquism' geven, en een paar voorbeelden van dialoog en nog, en nog...

Zo werd mijn keuveluurtje met papa Myers vervangen door een onverbiddelijke opeising van het dochttertje: een 'lesson of ventriloquism' van twee uur! Maar de volgende dag

hebben dokter Myers en ik onze schade kunnen inhalen in zijn flebologische afdeling in de Mayo Clinic.

Dokter Myers is nu reeds jaren dood.

Maar you, schattig prinsesje van 1957 (nu dus een rijpe dame van half in de vijftig), how are you?

You and your dummy Johnny, do you remember?

Beneluxvereniging voor Flebologie

In de herfst van datzelfde jaar 1957 nam ik deel aan de stichting van de Beneluxvereniging voor Flebologie. Deze vereniging was totstandgekomen dank zij de dynamische samenwerking van de Nederlandse dokters Van der Molen en Immink, professor Haven van Leuven en dokter Van Der Stricht van Brussel.

Op deze stichtingsvergadering, die plaatsvond in Eindhoven op 16 november 1957, bracht ik de Nederlandse versie van mijn Odyssee doorheen de Flebologie. (*)

Colloquium in Parijs

Een hoogtepunt in de geschiedenis van de Franse flebologie was een colloquium in april 1958 dat een hele week duurde.

Het werd georganiseerd door professor Sicard in de Clinique Chirurgicale de l'Hôpital Beaujon in Parijs. Hij nodigde me uit voor een lezing waaraan ik de titel gaf: "Réflexions après trois mille opérations de saphènes."

Deze lezing, gehouden op 28 april 1958, werd naderhand gepubliceerd in La Semaine des Hôpitaux, Médecine dans le Monde, 35ième année, n° 1, juillet 1959, p. E 5 - E 7.

In mijn inleiding gaf ik uiting aan mijn gêne, me als een vreemde eend in de bijt van de chirurgen te voelen:

"Ik ben namelijk geen chirurg. Ik ben slechts een zwerver in de geneeskunde: eerst dorpsdokter, daarna dermatologie, daarna flebologie. En in plaats van wetenschappelijke exposés kan ik alleen maar wat overwegingen van een practicus brengen."

Ervetemin mocht ik bij de daaropvolgende bespreking ervaren dat mijn bijdrage een intensieve, zelfs emotionele weerklink oogstte.

Fleboneuroma

Tot slot wil ik nog een gespecialiseerde herinnering ophalen. In de loop van mijn operaties heb ik namelijk een twintigtal gevallen ontdekt van een zonderling syndroom, dat nog nooit was beschreven. Het is gekenmerkt door een aangeboren misvorming: in een normaal onderbeen liggen de kuitader (vena saphena externa) en de zenuw (nervus saphenus externus) naast elkaar. In dit abnormale onderbeen zijn de ader en de zenuw door een aangeboren aandoening met elkaar verweven als in een scoubidou. De uitzetting door de bloedstuwung veroorzaakt tintelingen en zelfs heftige pijnen, die pas verbeteren als de patiënt(e) plat gaat liggen met de benen omhoog. Voor het verdere dagelijkse leven hebben deze patiënten baat bij een elastische kous of een elastische steunwindel.

Ik heb dit syndroom 'Het fleboneuroma van de saphena externa' gedoopt en er voordrachten met dia's over gehouden. (*)

Sindsdien is het fleboneuroma (of phleboneuroma) opgenomen in meerdere encyclopedieën van chirurgie en handboeken van flebologie.

(*) *Gemeenschappelijke vergadering van de Benelux-Vereniging voor Flebologie en de Belgische Vereniging voor Dermatologie en Syphiligraphie, in de dienst voor huidziekten van professor S. Lapière, Hôpital de Bavière te Luik, op 9 december 1962.*

Tekst gepubliceerd in de Archives Belges de Dermatologie et de Syphiligraphie, Tôme XIX, 1963, fascicule 1, p. 35-37.

- Société Française de Phlébologie, Paris 12 dec. 1964.

Tekst gepubliceerd in Phlébologie, n° 4, okt.-dec. 1965.

- Internationaler Kongress für Phlebologie, Wiesbaden 9-11 september 1965.

- Samenvatting gepubliceerd in Die Medizinische Welt, Schattauer Verlag Stuttgart, n° 5 - 17 / 1967.

- Scripta Phlebologica, Vol. 5, nov. 1997, p. 92-95. (Intro. Dr. L. Thiery).

MEDISCH AFSCHIED

Als in een droom denk ik terug aan mijn flebologische zoektocht. Het was "a long long way to Tipperary", met veel ge'xperimenteer en met soms angstaanjagende bloedingen in sclereuze of rotte weefsels. Maar ik geloofde in mijn gesternte en in mijn roeping... en dit geloof gaf me bij de operaties de kracht om door te bijten en niet op de vlucht te slaan als een bang jongetje.

Toen ik in 1981 op mijn zesenzestig jaar met pensioen ging, was het aantal van mijn spataderoperaties opgelopen tot negenduizendachtthonderd en centiemen.

... En ik zeg deemoedig en blijvend 'Goddank!', omdat ik nooit een operatiedode heb moeten betreuren.

Ik blijf dankbaar tegenover mijn leermeesters, binnen- en buitenlandse. Ze zijn allen overleden, behalve onze Leuvense professor van chirurgie Albert Lacquet, thans 97 jaar. Wegens zijn vele verdiensten, o. a. als secretaris van de Koninklijke Academie van Geneeskunde, werd hem 'erfelijke adeldom' en de titel van baron verleend door Zijne Majesteit de Koning bij besluit van 12 december 1977.

Ik bewaar een hartelijke herinnering aan de Lierse collega's (huisdokters en specialisten) met wie ik intensieve contacten had. We hadden zelfs een voetbalploeg van de dokters en speelden mee in tornooien met doktersploegen van andere contreien en met verplegers.

Tijdens en vooral na de matches ging het er gezellig aan toe. Maar mijn spreekwoordelijke nederigheid dwingt mij te bekennen dat ons voetballersniveau enigszins lager lag dan dat van de Rode Duivels.

Met warme kameraadschap memoreer ik mijn opeenvolgende assistenten. Dankbaar en ontroerd denk ik terug aan de verpleegsters en secretaresses (van wie er reeds drie overleden zijn), die me in de vermoeiende taak van de

raadplegingen en operaties met volle toewijding bijstonden, zelfs op momenten dat ik hen opjog als een slavendrijver.

Met dezelfde gevoelens betuig ik mijn dank aan mijn familieleden, mijn bloedverwanten en de vele trouwe vrienden die me door dik en dun begrepen en steunden.

Ten slotte schenk ik in mijn verbeelding een grote gezamenlijke bloemenruiker aan de directie, de zusters en de verpleegkundigen van de Heilig-Hartkliniek van Lier. Dertig jaar lang hebben we in een aangename sfeer samengewerkt; meer dan eens elkanders lief en leed uitgepraat. We waren één grote familie!

En de mensen van mijn geboortedorp Herenthout, die ik kende in mijn prille jeugd en waarvan er later sommigen voor behandeling naar Lier kwamen...

De vele patiënten van Lommel, zestig jaar geleden, toen ik tussen hen woonde en werkte in de oorlogsmiserie...

De tienduizenden die me naderhand hun vertrouwen hebben geschonken in Lier...

...

Ze leven samen voort als een onvergetelijke achtergrondmuziek in het paradijs van mijn herinnering.